

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOLOŠKI FAKULTET

Jelena R. Babić

VOJNA TERMINOLOGIJA U ARAPSKOM
JEZIKU

doktorska disertacija

Beograd, 2020

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Jelena R. Babić

MILITARY TERMINOLOGY IN ARABIC

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2020

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Елена Р. Бабич

ВОЕННАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ В АРАБСКОМ
ЯЗЫКЕ

Докторская диссертация

Белград, 2020

Mentor:

dr Anđelka Mitrović, redovni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Članovi komisije:

Datum odbrane:

VOJNA TERMINOLOGIJA U ARAPSKOM JEZIKU

Sažetak

Predmet istraživanja ove doktorske disertacije je vojna terminologija u arapskom jeziku. Osnovni cilj ovog rada je da na osnovu ekscerpiranih termina iz relevantne naučne i stručne literature opiše vojni terminosistem u arapskom jeziku.

Rad je podeljen u četiri osnovne tematske celine. Nakon uvodnih napomena pažnja prvog dela posvećena je nastanku i razvoju terminologije kao naučne discipline tokom prve polovine 20. veka, pregledom učenja najznačajnijih terminoloških škola u svetu i ukazivanjem na stavove najistaknutijih naučnika na polju terminologije.

Druga celina rada bavi se nastankom i razvojem terminologije kao naučne discipline u arapskom svetu, uz predstavljanje rada najznačajnijih Akademija za arapski jezik koje se nalaze u gotovo svim prestonicama arapskih zemalja, potom panarapskih i međunarodnih organizacija koje se bave proučavanjem arapskog jezika. Takođe, u ovom delu rada daje se prikaz tvorbe termina u arapskom jeziku i naročita pažnja posvećuje se arabizaciji.

Treća celina rada bavi se jezikom vojne struke. Opisuju se karakteristike usmenog i pisanog izražavanja u vojsci i analizira se rad arapskih institucija koje se bave proučavanjem arapskog jezika vojne struke.

Četvrta celina posvećena je centralnoj temi ovog rada, arapsko-englesko-srpskom rečniku vojnih termina. Nakon tabelarnog prikaza termina, izvršena je njihova podela po tematskim oblastima (oružje, delovi oružja i municija; vojna vozila, plovila i letelice; vojni činovi i rodovi vojske; vojna oprema, veštine i aktivnosti; vojna doktrina i strategija) i izvršena je fonološka, morfološka i semantička analiza ekscerpiranih vojnih termina.

Zaključna razmatranja, nastala na osnovu deskriptivne analize arapskog vojnog terminosistema, ukazuju na postojanje velikog broja kalkova i uticaj jezika kolonizatora, uglavnom francuskog i engleskog, na razvoj vojne, ali i sveukupne stručne terminologije u arapskom. Trenutna nedostupnost uvida u usmenu vojnu komunikaciju i tajnost većine službenih vojnih dokumenata, ostavljaju dovoljno prostora za buduća istraživanja jezika vojne struke.

Ključne reči: arapski jezik, vojna terminologija, tvorba termina, arabizacija, kalkiranje, leksičko pozajmljivanje, terminološki dubleti, standardizacija termina

Naučna oblast: Lingvistička arabistika

Uža naučna oblast: Terminologija

UDK broj:

MILITARY TERMINOLOGY IN ARABIC

Abstract

The subject matter of this doctoral dissertation is military terminology within the Arabic language. The main objective of this paper is to describe the system of military terminology in Arabic based on excerpted terms from relevant scientific and professional literature.

The paper is divided into four main thematic sections. After the introductory remarks, the first section focuses on the creation and development of terminology as a scientific discipline during the first half of the 20th century, by reviewing the teaching of the most important terminology schools in the world and highlighting the beliefs and understandings of the most prominent scholars in the field of terminology.

The second section of the paper focuses on the creation and development of terminology as a scientific discipline in the Arab world, along with the presentation of the most important Academies of the Arabic language situated in the majority of capital cities in those Arab countries, followed by Pan-Arab and international organizations where the Arabic language is studied. Furthermore, this section elucidates the formation of terms in the Arabic language, while Arabization is given special attention.

The third part of the paper focuses on the language of the military profession. The characteristics of oral and written communication in the military are described and the work of Arab institutions, where the specifically Arabic language of the military profession is studied, is also analysed.

The fourth section pays close attention to the central theme of the paper – the Arabic-English-Serbian dictionary of military terms. Having been previously tabulated, terms are divided into themes (weapons, parts of weapons and ammunition; military vehicles, vessels and aircrafts; military ranks and the various arms of the service; military equipment, skills and activities; military doctrine and strategy) after which the excerpted military terms are analysed phonologically, morphologically and semantically.

The concluding remarks are made on the basis of a descriptive analysis of the Arabic military terminology system and indicate the existence of a large number of calques caused by the influence of colonizers' language, mainly French and English, having a significant impact on the development of military, but also general professional terminology, within the Arabic language.

The current unavailability of insights into the oral military communication and the secrecy of the majority of official military documents, leave enough space for future research of the military profession's specific nomenclature.

Keywords: Arabic language, military terminology, term formation, Arabization, calquing, lexical borrowing, terminological doublets, term standardization

Scientific field: Arabic linguistics

Scientific subfield: Terminology

UDC Number:

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Termin i terminologija – počeci	3
2.1. Škole terminologije	5
2.1.1. Bečka škola	5
2.1.2. Praška škola	7
2.1.3. Ruska škola	7
3. Terminologija kod Arapa	9
3.1. Razvojni put	9
3.2. Susret sa zemljama Zapada – arapski odgovor	11
3.2.1. Akademije za arapski jezik	11
3.2.2. Panarapske i međunarodne organizacije koje se bave arapskim jezikom	16
3.3. Terminologija kao izazov arapskog jezika	21
3.4. Termin <i>terminologija</i> u arapskom jeziku	24
3.5. Arabizacija – pregled značenja i upotrebe	25
3.6. Tvorba termina u arapskom jeziku	27
4. Odlike jezika vojne struke	31
4.1. Institucije koje se bave arapskim jezikom vojne struke	33
5. Rečnik vojnih termina	37
6. Termini po tematskim grupama	70
6.1. Oružje, delovi oružja, municija	70
6.2. Oprema, vojna vozila, letelice i plovila	71
6.3. Vojni činovi, rodovi vojske	73
6.4. Aktivnosti, veštine, doktrina, strategija	75
7. Vojni termini – analiza	79
8. Zaključak	90
Literatura	93
Prilozi	102
Prilog A	102
Prilog B	102
Prilog C	103
Prilog D	103
Biografija autora	104
Izjava o autorstvu	
Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada	
Izjava o korišćenju	

Tabele

Tabela 1 Arapsko-englesko-srpski rečnik vojnih termina	39
Tabela 2 Vojni činovi u vojsci Kraljevine Maroko	83

Slike

Slika 1 Prikaz vojne operacije	77
Slika 2 Primena vojnih simbola	77
Slika 3 Vojni činovi oružanih snaga Saudijske Arabije.....	102
Slika 4 Vojni činovi oružanih snaga Kraljevine Maroko	102
Slika 5 Vojni činovi oružanih snaga Egipta	103
Slika 6 Vojni simboli	104

1. Uvod

Nakon pojave islama i njegovog širenja, a naročito posle smrti proroka Muhameda, uspostavljanja halifata i osvajanja teritorije od Persije i Iraka na istoku do Španije na zapadu, ustanovljeni su novi obrasci ratovanja koji su podrazumevali uređenje vojske, razvijanje ratnih strategija i osavremenjivanje naoružanja. Kao i brojne druge civilizacije i arapsko-islamska civilizacija nastala je uz pomoć vatre i mača, odnosno, kao što je izraženo jednim arapskim idiomom „*bil-ḥadīdi wa-bi-l-nāri* (lit. *with iron and fire*), before its intellectual heritage was spread” (Torlakova 2008: 130). Još su beduinski ratnici inspirisali preislamske pesnike da sastave stihove koji će kasnije poslužiti kao izvor za izučavanje naoružanja i veština ratnika preislamske Arabije.

Do 10. veka Arapi su razvili sopstvenu umetnost ratovanja. Tokom perioda arapskih osvajanja, sve do doba dekadencije, veliki broj arapskih pisaca i prevodilaca usmerio je svoju delatnost na sastavljanje i prevođenje, uglavnom sa latinskog, grčkog i persijskog jezika, rasprava i studija posvećenih ratnim strategijama, naoružanju, kao i analizama viteških osobina vojnika. U periodu širenja svojih teritorija na tri kontinenta i uspostavljanja kontakata sa drugim civilizacijama razvijala se i nova arapska terminologija različitih disciplina. Arapski jezik je tada pokazao visok stepen produktivnosti pojedinih tvorbenih sredstava. Jedan deo tih leksema vremenom je stekao status arhaizama ili istorizama jer su predmeti koji su njima označavani izašli iz upotrebe, potpuno zaboravljeni ili upamćeni samo kao svedočanstvo jedne istorijske epohe.

Od 19. veka, intenzivirajući kontakte sa zemljama Zapada, arapski svet počinje da se upoznaje sa brojnim inovacijama iz oblasti sistema naoružanja, balistike, artiljerijskog oruđa, organizacije vojske, vojne strategije i drugih, za koje je promptno trebalo pronaći adekvatna terminološka rešenja.

Ratovi koji su obeležili 20. vek, uticali su u velikoj meri na osavremenjivanje vojne terminologije. Sa napretkom savremene industrije, razvila se i vojna industrija koja je svoj vrhunac doživela upravo u prvoj polovini 20. veka, u vreme velikih ratnih sukoba širom sveta. Prema shvatanju al-Kabija svaki tehnološki napredak ili politički događaj u koji je uključena vojska zahteva i razvoj nove vojne leksike (Al-Kaabi, s. a.). Inovacije na polju vojnog inženjerstva se ubrzavaju za vreme ratnih sukoba¹, i stoga se javlja potreba za novim terminima kojima će se one imenovati.

Imajući u vidu brzinu kojom se formiraju ovi termini, ne iznenađuje pojava dubleta, odnosno multipleta. Među stručnjacima je uvreženo mišljenje da je jedan od najvećih problema u vezi sa terminologijom korišćenje različitih termina za iste pojmove, međutim problem je u „teškoćama utvrđivanja šta je isti pojam, odnosno kako u kojoj razvojnoj fazi neke naučne oblasti treba razumeti značenje termina kojima se ona konvencionalno služi“ (Bugarski, 2007: 91).

Dominacija zapadnih sila na polju inovacije i proizvodnje oružja i vojne opreme suočava arapski jezik sa brojnim neadaptiranim pozajmljenicama i internacionalizmima zbog uticaja jezika zemalja nosilaca ovog naučnog i tehnološkog razvoja. Tvorba termina za nova naučna dostignuća, uključuje i preispitivanje značenja već postojećih termina u arapskom jeziku, arhaizama, njihovu revitalizaciju, a nakon toga normiranje i implementaciju u jezik vojne struke. Ovi zadaci i aktivnosti poveravaju se brojnim akademijama za arapski jezik širom arapskog govornog područja. Iako su neke od osnovnih karakteristika idealnog termina preciznost, transparentnost, internacionalnost, ustaljenost, nedvosmislenost i nesinonimnost (Bugarski, 2007:92), u arapskoj vojnoj terminologiji,

¹ U Prvom svetskom ratu upotrebljeno je novo vatreno automatskog oružje, tenkovi, bojev gas i druge inovacije, a u Drugom svetskom ratu korišćeno je nuklearno oružje. (Više o tome: Millett, A. R., Murray, W., 2010)

kao i u drugim terminološkim sistemima, vlada neujednačenost, uslovljena veličinom arapskog govornog područja, kao i uticajima jezika zemalja kolonizatora.

Ovaj rad, oslanjajući se na relevantnu literaturu, pruža uvid u stanje vojnog terminosistema u standardnom/književnom arapskom jeziku² koji se koristi u službenoj vojnoj, uglavnom pisanoj, komunikaciji i dostupnim zvaničnim dokumentima. Poslednjih nekoliko godina, veliku pažnju lingvista privlači usmeni profesionalni žargon pripadnika oružanih snaga čije proučavanje zahteva prisustvo na terenu, u različitim rodovima vojske (pešadija, artiljerija, inženjerija, avijacija, rečne jedinice, oklopne jedinice i dr.), i među nosiocima različitih činova, od podoficirskih do oficirskih i ukoliko je moguće, u različitim zemljama arapskog govornog područja. Stoga, analizu usmenog vojnog žargona nije bilo moguće sačiniti.

U radu su za arapske vojne termine korišćeni ekvivalenti na srpskom i na engleskom jeziku. Imajući u vidu uticaj koji je engleski imao, i još uvek ima, na savremenu arapsku vojnu terminologiju (naročito zbog kalkova), bilo je neophodno navoditi termine i na ovom jeziku.

Prilikom beleženja arapskih termina, izuzev u rečniku, pored reči pisanih arapskim pismom, korišćena je široko prihvaćena latinična naučna transkripcija ZDMG koja je ime dobila po glasilu Nemačkog orijentalističkog društva (*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*).

² Savremeni arapski jezik, odnosno savremeni arapski književni jezik ili savremeni standardni arapski jezik je potomak klasičnog arapskog jezika i u engleskoj literaturi se najčešće sreće kao MSA – Modern Standard Arabic.

2. Termin i terminologija – počeci

Termini predstavljaju osnovni predmet interesovanja terminologije i nastaju iz potrebe da se „imenuje i definiše neka specijalna realija u određenoj, uglavnom naučnoj oblasti, te u funkciji instrumenata u naučnoj i stručnoj komunikaciji, termin predstavlja jedan od indikatora naučnog funkcionalnog stila“ (Randelović, 2016: 2).

Pitanjem karakteristika savršenog termina bavili su se mnogi autori, i prema nekima od njih, na primer prema Ćoriću (Ćorić, 1996: 53-54), ovaj termin bi trebalo da poseduje „apsolutnu korelaciju sa specijalnim pojmom (predmetom), odsustvo sinonimije, polisemije i raznih konotacija, kratkoću i upotrebljivost u samo jednoj profesionalnoj oblasti (struci, nauci)“. Naučni termini, da bi ispunili svoju osnovnu ulogu, imenovanje određenog pojma iz date naučne discipline, bi trebalo da ispune veliki broj kriterijuma koji se mogu podeliti na četiri skupa: formalni, semantički, pragmatički i sociolingvistički. Formalna grupa obuhvata dužinu termina, lakoću izgovora i pisanja, derivacioni potencijal, uklapanje datog termina u terminosistem. Semantička grupa kriterijuma koje treba da zadovolji termin obuhvata pojmovnu adekvatnost, motivisanost, prozirnost, preciznost, jednoznačnost/višeznačnost, konotacije, sinonime, homonime, prisustvo tih termina u drugim terminosistemima i opštem jeziku, kao i mogućnost razlikovanja terminološke od opštejezičke upotrebe. Pragmatički kriterijumi se odnose na prihvatljivost jezičkom osećanju, ekonomičnost, stabilnost, odnosno varijabilnost, stepen odomaćenosti, ekvivalente u drugim jezicima, pa i mogućnost međujezičke ili međuvarijantne unifikacije. Sociolingvistički kriterijumi obuhvataju jezike i varijante sa stanovišta sistemskih mogućnosti i preferencija, u smislu leksike, derivacije, frazeologije, kao i tradicije sociokulturnih sredina, stepen zastupljenosti date struke izvorno i u prevodu, u nauci ili nastavi, a takođe i obrazovni nivo i potrebe stručnjaka i čitalaca ili slušalaca (Bugarski, 2007: 92).

Imenovanje pojmova i pojava odgovarajućim nazivima u različitim naučnim disciplinama oduvek je bilo shvaćeno kao važan proces, i stoga je terminologija postojala kao poddisciplina različitih, uglavnom prirodnih, nauka poput biologije, zoologije, hemije ili inženjerstva. U tom smislu, šira definicija terminologije bi glasila da ona „proučavajući obrazovanje i upotrebu terminoloških sistema u različitim stručnim oblastima, pruža specifične uvide u šire procese strukturiranja pojedinih leksičkih sfera, i to u jednoj oblasti u kojoj se na osoben način ukrštaju semantičke, pragmatičke i sociolingvističke komponente“ (Bugarski, 2007: 76).

Leksema *terminologija* je višeznačna, odnosno polisemična. Njome se označavaju:
„a. The principles and conceptual bases that govern the study of terms
b. The guidelines used in terminographic work
c. The set of terms of a particular subject“ (Cabre, 1999: 32).

U svojoj knjizi *Lingvistika u primeni* Ranko Bugarski iznosi dodatna značenja terminologije. On smatra da termin *terminologija* ima bar pet značenja:

- „1. skup termina koji reprezentuju sistem pojmova neke oblasti;
2. sistematski opis obrazovanja i upotrebe ovog skupa termina;
3. publikacija u kojoj je sistem pojmova neke oblasti reprezentovan terminima;
4. specijalna teorija terminologije za pojedine oblasti i jezike;
5. opšta teorija terminologije“ (Bugarski, 2007: 75).

Prva tri značenja ove lekseme bave se praktično-deskriptivnim aspektima termina, a druga dva se bave teorijskim razmatranjima i terminološkim istraživanjima.

Nastanak terminologije kao moderne naučne discipline na koju se odnose prethodno navedeni kriterijumi, vezuje se za prvu polovinu 20. veka, a njen razvoj se, prema studiji o terminologiji Marije Terese Kabre (Maria Teresa Cabré) iz 1999. godine može podeliti na 4 etape:

- „a. the origins (1930-1960)
- b. the structuring of the field (1960-1975)
- c. the boom (1975-1985)
- d. the expansion (1985- present)” (Cabré, 1999: 5).

Osnivačem terminologije smatra se austrijski naučnik Eugen Vister (Eugen Wüster, 1898-1977). Iako Vister nije sastavio termin *terminologija*³, on je prvi koji je upotrebio ovu kovanicu u značenju onoga što se do tada u nemačkom jeziku označavalo rečju *Wortschatz* i opisao ju je kao : „a linguistic and pragmatic discipline, which at the international level provides comparisons between concepts, forms of meaning and written terms in national special purpose languages” (Kingscott, 1998:14). Vister, koji je posthumno nazvan i *ocem terminologije* postavio je tri cilja koja bi u daljoj budućnosti dovela do unapređivanja terminologije kao naučne discipline. To su:

- „a. the elaboration of internationally standardized terminological principles for terminology work,
- b. the establishment of an international centre for the co-ordination of terminology work,
- c. terminological documentation and the development of a general theory of terminology as a special branch of applied linguistics” (Kingscott, 1998:16).

U svojoj doktorskoj disertaciji pod nazivom *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik* (eng. *International Standardization of Language in Engineering, Especially in Electrical Engineering*)⁴ postavio je temelje standardizacije terminologije, a daljim radom je razvio opštu teoriju terminologije (eng. general theory of terminology).

Visterov rad se najpre odvijao u sklopu njegovog, privatnog, terminološkog Centra, a u periodu od 1952. do 1971. godine povereno mu je rukovođenje Sekretarijatom ISO/TC 37 (Terminology – principles and co-ordination) u saradnji sa austrijskim Institutom za standardizaciju (ASI). Saradnja organizacije UNESCO i Instituta za standardizaciju u Austriji je 1971. godine dovela do formiranja Infoterma koji je preuzeo ISO/TC 37, a kasnije i Visterovu naučnu zaostavštinu koja 1996. godine postaje Arhiva Eugena Vistera na Univerzitetu u Beču.

Infoterm (eng. International Information Centre for Terminology) je nezavisna neprofitna međunarodna organizacija koja se bavi promocijom terminologije kao interdisciplinarnе nauke i njenom standardizacijom. Široko polje Infotermovog delovanja dovelo je do osnivanja mnogih, njemu srodnih, organizacija.⁵ Još jedna veoma važna institucija je Međunarodna organizacija za standardizaciju (ISO – International Organization for Standardization) sa sedištem u Ženevi. Ova organizacija nastala je 1947. godine udruživanjem Mađunarodne federacije nacionalnih udruženja za standardizaciju (eng. ISA - International Federation of the National Standardizing Associations) i Koordinacionog komiteta Ujedinjenih nacija za standarde (eng. UNSCC – United Nations Standards Coordinating Committee).

Među aktivnosti ovih i srodnih internacionalnih tela zaduženih za proučavanje terminologije spadaju i „dokumentacija, uključujući naročito banke terminoloških podataka, zatim publikacije

³ Termin terminologija je složenica koju je prvi upotrebio profesor poezije i retorike, Namac, Gotfrid Šuc (Gottfried Schütz, 1747-1832) i koja je nastala od latinskih reči *terminus* u značenju *međa, granica, cilj* i *logos* u značenju *reč, govor* (Rey, 1995: 15).

⁴ Analizom Visterovih radova u novije vreme se bavi i disertacija Angele Kampo (Ángela Campo) iz 2012. godine.

⁵ Više o istorijatu Infoterma na internet stranici:

http://www.infoterm.info/about_us/history_of_infoterm.php

(bibliografije, priručnici, terminološki rečnici izrađeni uz pomoć metoda konvencionalne ili računarske terminološke leksikografije), koordinacija i planiranje terminoloških delatnosti, klasifikacija, normiranje, standardizacija i međunarodna unifikacija terminologija, posebno naučnih, usavršavanje opšte i specijalnih teorija terminologije, obuka kadrova i drugo” (Bugarski, 2007: 76).

Nacionalna i internacionalna tela, koja se bave terminologijom bi trebalo da imaju prave odgovore na različite izazove uslovljene socio-političkim kontekstom i da deluju na sledećim poljima:

- a. planiranje, koordinacija i rukovođenje terminološkim aktivnostima koje uključuju planiranje rada za poseban jezik i državu, koordinaciju i nadgledanje primene predviđenih planova, kao i procenu dobijenih rezultata
- b. terminološka istraživanja i pripremu sistematično strukturirane i organizovane terminologije
- c. standardizacija termina
- d. diseminacija standardizovanih termina
- e. implementacija termina
- f. edukacija i obuka profesionalaca iz date naučne oblasti. U program obuke se uključuju i naučnici, tehničari, prevodioci, nastavnici, leksikografi, ali i nastavnici koji podučavaju stručnu terminologiju (Cabre, 1999: 20).

Značaj širokog obrazovanja stručnjaka, i leksikografa i naučnika, tehničara je od velikog značaja za terminologiju svakog jezika, te Maria Teresa Kabre, pozivajući se na rad Halavija (Halaoui) iz 1990. godine smatra da u nekim zemljama, naročito u Africi „as far as terminology is concerned, the lexicographer cannot only be linguist or a specialist in search of the terms that constitute the vocabulary of any special subject field, but also needs to be an ethnographer, and as such must address not only the language but especially the society that speaks it” (Cabre, 1999: 17).

2.1. Škole terminologije

Visterova opšta teorija o terminologiji posmatra terminologiju kao sistem koji ima lingvističku perspektivu i koji ima primenu u konkretnim naučnim disciplinama. Ona se sastoji iz teorije pojmova, teorije termina i terminografije. Ovakvo Visterovo učenje je uticalo na razvijanje tri terminološke škole, bečku, prašku i rusku.

2.1.1. Bečka škola

Ova terminološka škola je najpoznatija jer se u najvećoj meri oslanja na principe o opštoj teoriji terminologije koju je postavio Eugen Vister. Maria Teresa Kabre (1999: 13) smatra da zemlje centralne Evrope, kao što su Austrija i Nemačka, kao i zemlje severne Evrope, Norveška, Danska, Švedska koriste okvire Visterovog rada. Polazište ove terminološke škole je bio pojam koji je vodio ka terminu (onomasiološki pristup). Razlog za ovakvo učenje leži u potrebi da komunikacija među naučnicima koji se bave određenim disciplinama bude efikasna i precizna, pa su glavni prioriteti ove škole „scientific and technical language” (Cabre, 1999: 17). Ova praksa dovela je do nastanka brojnih terminoloških rečnika. „The principles of this school are reflected in standardized documents on the vocabulary of terminological work, and terminology as a discipline, on the field’s methodology and data transfer, and on the presentation of finished terminological products” (Cabre, 1999:13).

U svom radu iz 2003. godine Maria Teresa Kabre, pozivajući se na Majkingov (Myking) rad iz 2001. godine, Visterovoj Opštoj teoriji terminologije daje naziv Tradicionalna teorija terminologije (eng. Traditional theory of terminology), a teoriji koju su njegovi nastavljači razvili i proširili daje naziv Proširena opšta teorija (eng. Extended general theory). Karakteristike ove teorije podrazumevaju sledeće osobine:

- „– a theoretical platform characterised by ECLECTICISM;
- a set of epistemological tenets: INDEPENDENT CONCEPTS;
- an operational method: ONOMASIOLOGY;
- a defined set of problems: STANDARDISATION” (Cabre, 2003:175).

Vister je svoj život posvetio terminologiji, njenom proučavanju, standardizaciji i primeni, a na koncept njegove terminološke delatnosti je u velikoj meri uticalo to što je bio inženjer. On nije koristio termin teorija (nem. Theorie), već termin učenje (nem. Lehre) koji u nemačkom jeziku implicira više praktični nego teoretski pristup (Cabre, 2003: 166). U početku svog bavljenja terminologijom, Vister je terminologiju posmatrao kao granu primenjene lingvistike, a tek kasnije je zaključio da je ona autonomno naučno polje.

Visterova Opšta teorija „se ne obazire na pojedinačne jezike i njihove terminologije, što je zadatak posebnih teorija terminologije, već proučava opštu prirodu, povezanost i osobine termina i pojmova u jeziku” (Mali, 2013: 14). U tom smislu se i razlikuju terminologija i lingvistika jer terminologija polazi od pojma, a lingvistika od sadržaja reči. Leksikologija je, prema Visteru, uvek povezana sa gramatičkim pravilima, za razliku od terminologije koju zanima termin kao takav, izvan morfoloških i sintaksičkih pravila. Takođe, smatra on, lingvistika razlikuje i uključuje i dijahrono i sinhrono proučavanje reči, za razliku od terminologije koja se bavi samo njihovim sinhronim aspektima. U kontekstu Opšte teorije terminologije, uska povezanost terminologije i leksikologije zasniva se na činjenici da terminologija predstavlja deo leksikona i R. Dragičević opisuje ovaj odnos dveju disciplina iz ugla leksikologa jer su i „leksikolozi zainteresovani za nju, pre svega za njene specifičnosti u odnosu na druge delove leksikona, dakle, oni terminima prilaze sa jezičkog, a ne sa stručnog stanovišta. Leksikologe naročito privlači pitanje u kojoj je meri termin različit u odnosu na lekseme opšteg leksičkog fonda. Teže li termini da se prilagode uobičajenim zakonitostima i odnosima svojstvenim u opštem leksikonu, kao što su polisemija, derivacija, sinonimija ili antonimija, i da li te odnose uspostavljaju mešajući se sa opštom leksikom ili ostaju zatvoreni u svoje terminološke sisteme?” (Dragičević, 2007: 20)

Istaknuti član bečke terminološke škole i nastavljač Visterovog rada bio je njegov asistent Helmut Felber koji je, kao i Vister, radio na Univerzitetu u Beču, na Katedri za lingvistiku. Kao i Vister, i Felber je naglašavao značaj zajedničkog rada stručnjaka iz određenog naučnog polja i lingviste. Njegova ideja o različitim terminološkim sistemima uključivala je stručnjaka određene oblasti koji je dodatno obučen i za rad na polju terminologije date discipline. Prema Felberu „modern terminology work requires the work of terminology commissions which should be composed of the following types of specialists: 1) The specialists of the subject field concerned... 2) A specialist for the application of terminological principles and of methods in terminography“ (Cabre, 1999: 19).

Felber je, nastavljajući rad na opštoj teoriji terminologije, u svojoj studiji iz 1984. godine detaljnije opisao osnovne karakteristike opšte teorije:

- svako bavljenje terminologijom počiva na pojmovima. Sfera pojmova postoji nezavisno u odnosu na sferu termina;
- važni su samo termini za pojmove, odnosno posebne terminologije za proučavanja kojima se bave terminolozi, a ne njihova fleksija ili sintaksa;

- terminologija zauzima sinhrono stanovište za proučavanje jezika. Za terminologiju je od najvažnijeg značaja sistem pojmova i njihova značenja u datom trenutku (Kageura, 2002: 17).

2.1.2. Praška škola

Češka, odnosno, praška terminološka škola je u središte svojih aktivnosti stavila strukturalistički i funkcionalistički opis jezika struke u kojima najvažniju ulogu igra terminologija.

Najistaknutijim predstavnikom ove škole smatra se L. Drodz. Ova terminološka škola je povezana sa Češkim jezičkim institutom koji se nalazi pod okriljem Češke akademije nauka. „Cilj Praške škole funkcionalne lingvistike jeste ispitivanje standardnog jezika sa funkcionalnog stanovišta, tj. ispitivanje standardnog jezika kao sredstva komuniciranja u svim oblastima društvenog života, naročito u oblasti kulture, civilizacije i tehnologije. [...] Strukturni pogled funkcionalne lingvistike omogućio je čehoslovačkim lingvistima koji su u svojim redovima izučavali odnos jezik-misao-realnost da shvate Visterove teorije. Jezik nauke, kao jezik posebnih namena u stvari je funkcionalni jezik. Termin je najmanja jedinica funkcionalnog jezika. Terminološki sistem je sistem oznaka koje predstavljaju sistem pojmova“ (Vinaver, 1986: 206).

Kao osnovnu ideju iz koje proizilazi učenje ove škole, Maria Teresa Kabre vidi na sledeći način. „Special languages are considered a ‘professional style’ which exists alongside other styles such as the literary, journalistic, or conversational styles. This school conceives of terms as units that make up the functional professional style“ (Cabre, 1999: 13).

2.1.3. Ruska škola

Visterova doktorska disertacija je vrlo brzo nakon objavljivanja bila prevedena na ruski i u Sovjetskom Savezu je predstavljala osnovnu literaturu za dalje bavljenje terminologijom. Koliki odjek je ovaj Visterov rad imao u SSSR-u najbolje govori činjenica da je upravo Sovjetski Savez i predložio osnivanje Tehničkog komiteta ISO/37 (Kingscott, 1998: 14).

Osnivači ruske terminološke škole i Komiteta naučno-tehničke terminologije bili su S.A. Čapling (Сергей Алексеевич Чаплыгин, 1869-1942) i D. S. Lote (Дмитрий Семенович Лотте, 1889-1950). Ovaj Komitet je proizišao iz Komisije tehničke terminologije, osnovane 1933. godine, koja je predstavljala prvu instituciju ruske terminološke škole (Vinaver, 1989: 208).

Osnovne ideje o terminologiji ove škole bili su oslonjene na višejezičnost u SSSR-u i potrebu za standardizovanom terminologijom koja je pokušavala da prati sve brži naučno-tehnološki razvoj. Lote je smatrao da je terminologija sistem termina koji je usklađen sa sistemom pojmova date oblasti i „sistemnost terminologije uslovljena je, u prvom redu, određenim vezama između pojmova, a realizuje se prilikom stvaranja termina koji izražavaju određene pojmove, uz razmatranje leksike tog sistema kao konstantno promenljivog dela rečničkog fonda jezika“ (Vinaver, 1989: 209).

Ove tri terminološke škole su na različite načine pristupale proučavanju terminologije, a ti pristupi se međusobno ne isključuju.

- Stručni pristup je pristup predmetnog polja i na njemu se zasniva opšta teorija terminologije jer se bavi specijalističkim oblastima nauke. Ovaj pristup polazi od pojmova i njihovih međusobnih odnosa, kao i odnosa između termina i pojmova.

- Filozofski pristup terminologije interesuje logička i ontološka klasifikacija pojmova, pa se ovaj pristup primenjuje u proučavanju odnosa koji postoje između stvari u realnom svetu i njihovih pojmova.

- Lingvistički pristup polazi od terminâ kao leksičkih jedinica i terminologiju posmatra kao komponentu leksikona. U ovom pristupu specijalni jezici se posmatraju kao podsistemi opšteg jezika (Mali, 2013:10).

Svest naučnika različitih oblasti o značaju terminologije doprinela je razvoju i drugih ideja o teoriji terminologije. Pored tri evropske terminološke škole, u drugoj polovini 20. veka, razvila su se još dva terminološka pravca. Jedan je bio inspirisan jezičkom situacijom unutar dvojezičnih ili višejezičnih zajednica kao što su Kanada, delovi Belgije, bio je orijentisan na prevođenje i predstavljao je osnovu za razvoj terminoloških aktivnosti nekih međunarodnih organizacija kao što su Unesco (eng. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), UN (eng United Nations), FAO (eng. Food and Agriculture Organization of the United Nations). Principi ove terminološke škole se primenjuju i na formiranje mnogih banaka termina (Cabre, 1999: 13-14).

U Kvebeku, se 70-ih godina prošlog veka formirao pravac proučavanja i planiranja terminologije koji je bio inspirisan tamošnjom jezičkom situacijom. Vlasti Kanade su na različite načine, kroz sistemske i organizovane aktivnosti, ohrabrivale svoje stanovnike da pored engleskog koriste i francuski jezik. Intervencije Vlade u ovom složenom procesu doprinele su da francuski jezik danas postane „the official language in all institutions and professional documents but it is widely used in all forms of communication. Strong legislation protecting the rights of French-speaking citizens is the basis for government intervention” (Cabre, 1999: 16). Glavni cilj ovog terminološkog pravca je da se termini koji su preuzeti iz stranih jezika⁶ zamene adekvatnim terminima maternjeg jezika.

U odnosu na polje primene, izdvajaju se tri najvažnija shvatanja u kojima se ogledaju i različiti pristupi proučavanju terminologije.

a. Za lingvistiku terminologija predstavlja deo specijalizovanog leksikona koji je odrađen predmetom proučavanja i pragmatičnim kriterijimom.

b. Za naučno-tehničke discipline, terminologija je odraz njihovog posebnog koncepta i predstavlja osnovno oruđe komunikacije.

c. Za korisnike termina datih oblasti, terminologija predstavlja poseban sistem koji se procenjuje iz ugla ekonomičnosti, preciznosti, primerenosti upotrebe (Cabre, 1999: 33).

Pored ovih, ustaljenih ideja o razvoju i sferama upotrebe terminologije, za govornike arapskog jezika, bavljenje terminologijom predstavlja i sociološku misiju. O tome govori i tvrdnja Reja (Rey) iz 1996. godine da: „the Arabic-speaking countries use terminology to accomplish a ‘sociological mission’: to enable the Arabic to rid itself of the diglossia which relegates Arabic to a position of inferiority *vis á vis* English or French in many special languages...and which also renders many dialects of Arabic...” (Zarnikhi, 2016: 88).

⁶ Maria Teresa Kabre o ovakvim terminima govori „ terminology imported from languages spoken in technologically dominant countries“ (Cabré, 1999: 14).

3. Terminologija kod Arapa

3.1. Razvojni put

Pitanje nastanka, razvoja i standardizacije terminologije u arapskom jeziku nije pitanje koje se tiče samo jezika jer su se ovi procesi odvijali unutar širokih i slojevitih društvenih tokova. Derviš smatra da je razvoj terminologije u arapskom jeziku započeo kasnije u odnosu na Zapad i „while the West was actively engaged in terminology work and making significant inroads into the theory, practice and standardization of terminologies, the Arabs were making their first encounter with modern civilization“ (Darwish, 2009: 37).

Mnogi stručnjaci koji se bave terminologijom u arapskom jeziku vide je kao problem, a ne kao pitanje koje traži odgovor. Da bi se bolje razumela problematika terminologije u savremenom arapskom jeziku, potrebno je sagledati istorijske okolnosti u kojima su se, arapski jezik, a paralelno sa njim i terminologije razvijale jer „linguistic matters play a vital role in enhancing the development of many third world nations which, due to historical circumstances, have been depended on other nations in the field of science and terminology“ (Sieny, 1988: 167). Sličan stav imaju mnogi autori, a Bahumaid smatra da „the unsatisfactory state of Arabic terminology today... has historical roots“ (Bahumaid, 1992: 135).

Nakon pada Bagdada i Kaira, koji su predstavljali arapske ekonomske i kulturne centre, pod vlast Osmanlija dolazi do zamene arapskog jezika turskim jezikom u svim oblastima javne komunikacije i administracije. Posledice su bile dalekosežne. Arapski jezik je na taj način izgubio mogućnost da se razvija u skladu sa savremenim potrebama društva. „Arabic literature, which was already in a state of decline, plummeted further and for the next 400 years the intellectual life of the Arabs fell into a state of limbo“ (Darwish, 2009: 37). Period stagnacije i dekadencije arapskog društva, a time i arapskog jezika tokom osmanske vladavine doveli su i do razvoja različitih nauka i kulture u Osmanskom carstvu pod uticajem upravo prethodnih arapskih dostignuća na tim poljima.⁷

Nova raspodela moći na svetskom planu i redefinisane odnosa između zemalja Evrope i Osmanskog carstva u 18. veku imale su odjeka i u arapskom svetu. Iskrčavanje ruskih vojnih trupa na obale Grčke i u Bejrutu tokom rata vođenog u drugoj polovini 18. veka, kao i Napoleonova ekspedicija u Egipat na samom isteku 18. veka, dovela su do novog perioda u istoriji arapskog sveta.⁸

Egipat tog vremena je i dalje pod vlašću Turaka, kojima su pomogle britanske trupe da se oslobode francuskog uticaja i obezbedile vladavinu osmanskome vojniku Muhamedu Aliju. Period njegove vladavine ispunjen je brojnim aktivnostima na polju unapređenja obrazovanja, ulaganja sredstava u obrazovanje egipatskih đaka u inostranstvu, razvoj prevodilaštva.

Tokom 19. veka velike evropske sile, Francuska, Velika Britanija i Italija širile su svoj uticaj u zemljama arapskog sveta. Francuska je tridesetih godina 19. veka kolonizovala Alžir, potom Tunis i Maroko, a Velika Britanija je do polovine 19. veka imala punu kontrolu nad Egiptom i Sudanom, nakon što je prethodno osvojila Aden. Italija je svoju vlast proširila na Libiju. Odnos ovih zemalja prema jeziku lokalnog stanovništva je bio različit. Najintenzivniju kampanju sprovodila je

⁷ Pozivajući se na studiju iz 1972. godine grupe autora na čelu sa Hitijem, Derviš (Darwish, 2009: 37, 38) piše da su Osmanlije prihvatili arapske nauke, religiju, socio-ekonomske principe i arapsko pismo koje je bilo u upotrebi sve do Ataturkove reforme 1928. godine, kada je zamenjeno latinicom. Turski jezik obiluje arapskim terminima iz oblasti religije, nauke, prava i književnosti.

⁸ Više o periodu Napoleonove ekspedicije, francuskog i britanskog uticaja u Egiptu i drugim delovima arapskog sveta Hurani, A. (2016). „Istorija arapskih naroda“ u posebnim poglavljima od 308-400. strane.

Francuska koja je Alžir pretvorila u „a French-speaking annex and systematically destroyed the native culture... French colonialism in these countries denigrated the Arabic language and culture and imposed standard French as the only language of civilization and advancement“ (2009: 39).

Odnos Velike Britanije po pitanju implementacije engleskog jezika bio je umereniji. Engleski je bio u upotrebi u administraciji i u komunikaciji domaćeg stanovništva sa kolonizatorom, ali nije bio nametnut kao jezik elite, kao što je bio slučaj sa francuskim u zemljama Magreba. Britanski okupatori su uvideli da je arapski jezik u takvom položaju da je sam sebi pretnja zbog izražene diglosije⁹ (ar. al-izdiwāgiya fī al-luġa), razlike između „višeg“ varijeteta jezika koji je u formalnoj upotrebi i „nižeg“ varijeteta koji se koristi u svakodnevnoj komunikaciji. „Therefore, their policy aimed at encouraging the use of local and regional dialects over standard Arabic“ (Darwish, 2009: 39).

Paralelno sa ovako komplikovanom političkom situacijom odvijao se i proces buđenja arapskog sveta, odnosno renesanse (al-nahḍa). Nakon viševjekovnog perioda dekadencije, Arapi počinju da otvaraju svoja vrata novopristiglim inovacijama iz zemalja Zapada. Otvaranjem Egipta, pod vlašću Muhameda Alija, naučnim i kulturnim novitetima započinje buđenje arapskog sveta koje se širi i u zemljama Levanta, Siriji i Libanu u kojima su otvorene i prve misionarske škole. Muhamed Ali, koji je vladao Egiptom do 1848. važio je za strogog, doslednog vladara, despota, shvatao je da „here is no other means to face the steadily growing political and cultural influence of the West than a tedious long-term work on balancing Eastern and Western levels of civilization“ (Drozdik, 2000: 188).

Tokom 1820. godine američki evangelisti su u Libanu otvorili 30-ak škola i instituta u kojima su se obrazovali budući učitelji. Nekoliko godina kasnije i francuski jezuiti su osnivali škole, a nakon 1860. godine oformljene su škole u Bejrutu, Damasku i Jerusalimu koje su bile pod pokroviteljstvom gotovo svih sila Zapada, Velike Britanije, Francuske, Italije, Nemačke, Amerike (Darwish, 2009: 40). Osnovni interes ovih zemalja bio je da se umanju uticaj Osmanske imperije i probude nacionalistička osećanja kroz, između ostalog, i negovanje arapskog jezika, jezika domaćeg stanovništva.

„Pojavila se nova generacija koja je navikla da čita, a mnogi su čitali na stranim jezicima. Do sredine 19. veka francuski je postao univerzalni jezik trgovine i života u gradovima... Dvojezičnost je bila uobičajena, a u nekim porodicama, naročito u Kairu, Bejrutu i Aleksandriji, francuski i engleski zamenili su arapski... Pre 19. stoleća štampanje knjiga na arapskom skoro da nije ni postojalo, ali sada su se prilike izmenile, posebno u Kairu i Bejrutu koji će ostati glavni centri štampane reči... Osim udžbenika za školu, knjige su u ovom periodu bile manje važne od novina i časopisa... Među stručnim časopisima koji su otvarali nove vidike u zapadnoj kulturi, nauci i tehnologiji, dva su uređivali libanski hrišćani u Kairu: *El Muktatif* čiji su osnivači bili Jakub Saruf (1852-1927) i Faris Nimr (1855-1951) i *El Hilal* koga je osnovao Džurdži Zejdan (1861-1914). Sličan poduhvat izveli su Butrus Bustani (1819-1883) i njegova porodica. Oni su štampali enciklopediju u nastavcima“ (Hurani, 2016: 369).

⁹ Srđan Janković precizno je definisao diglosiju: „U arapskom prostoru postoji ovakva jezička situacija: svi govorni subjekti bez izuzetka govore od djetinjstva, kao maternjim jezikom, jednim nepisanim arapskim jezikom koji se razlikuje od jedne regije do druge. Ovaj jezik upotrebljavaju podjednako neobrazovani i obrazovani, oni na ovom jeziku misle i osjećaju, i na ovom jeziku se odvija svakodnevna usmena komunikacija. Pored njega, u školi se uči jedan književni jezik koji je srodan s govorima svakodnevne komunikacije: književni arapski (nazvan i pisani arapski, engl. Modern Standard Arabic) koji se ima praktikovati u pisanoj upotrebi i formalnim jezičkim situacijama. Ovaj književni jezik se može smatrati modernom formom klasičnog arapskog s kojim se fonetski i morfološki slaže gotovo potpuno, leksički u velikoj mjeri, a uslovno samo u stilskom pogledu. Dok dijalekti vrijeđe kao da su bez istorije, književni arapski vidi iza sebe gotovo milenij i po dugu istoriju“ (Janković, 1975: 284, prema Diem, 1974: 1).

Susret arapskog i zapadnog sveta otvorio je brojna pitanja na koja se do tada nije tražio odgovor. Arapskim narodima otvorene su nove dimenzije koje je trebalo istražiti i imenovati. Pred arapski jezik postavljeni su novi izazovi. „And for the first time in many years they found that their *rich and fertile* language was incapable of expressing the new concepts and ideas coming from the west“ (Darwish, 2009: 40). Reformatori arapskog jezika su tada pred sebe postavili zadatak da ožive i revitalizuju arapski jezik i povrate mu ugled koji je imao tokom svojih najslavnijih dana. Međutim, o tome koliko je složen proces modernizacije u arapskom svetu, podeljenom na nekoliko sfera uticaja zapadnih sila, govori i Drozdik u svojoj studiji o inovativnim elementima u arapskom leksikonu 19. veka gde kaže: „The modernization movement was not a straightforward process. Towards the end of the nineteenth century many Arab leaders and intellectuals were alarmed by what was perceived by them as deculturalization so that they deemed necessary to undertake a struggle to recapture the sense of identity“ (Drozdik, 2000: 191).

3. 2. Susret sa zemljama Zapada – arapski odgovor

3.2.1. Akademije za arapski jezik

Posledice podela na delove arapskog sveta pod uticajem francuskog, odnosno engleskog jezika vidljive su i danas i „two linguistically and culturally distinct blocks emerged in terms of foreign language affiliation. This colonial polarization had led to the polarization and definition of the Arab world’s linguistic subordination“ (Darwish, 2009: 41). Iako su britanski i francuski uticaji izuzetno veliki, u današnje vreme ne sme se zanemariti ni uticaj koji imaju Sjedinjene Američke Države naročito kroz medije i filmsku produkciju.¹⁰

Tokom 20. veka dolazi do naglog razvoja tehnologije i nastanka novih naučnih oblasti. Ovakvom toku u naučno-tehnološkim oblastima bio je potreban i paralelno brz razvoj na polju jezika. Prepreke sa kojima se suočavao, i dalje suočava arapski jezik, karakteristične su za sve jezike. „Not only is the terminology causing problems in communities and nations that produce them, but also more so in nations that receive them and translate them into their local languages as part of information and knowledge transfer. The problem is exacerbated when imported terms and their untranslated counterparts are juxtaposed in the commerce of nations. (Darwish, 2009: 32, 33). Termini se usvajaju u najvećoj meri iz engleskog, potom iz francuskog, a u manjem obimu i iz španskog, italijanskog, ruskog, pa čak i kineskog i japanskog jezika. Pitanje obima i brzine usvajanja novih termina u arapskom jeziku dodatno je zakomplikovano postojanjem diglosije.

U ovako komplikovanoj jezičkoj situaciji, pred arapski je postavljen težak zadatak. Trebalo je promptno pronaći adekvatna terminološka rešenja za nove pojmove. Rešavanje ovog složenog zadatka poveren je akademijama za arapski jezik u arapskim prestonicama, kao i Koordinacionom birou za arabizaciju u Rabatu, koje se teorijski i praktično bave pitanjima vezanim za lingvističku i terminološku problematiku. Njihove aktivnosti ogledaju se i u sastavljanju brojnih terminoloških rečnika iz različitih naučnih oblasti, ali su uspostavljene i kao „decolonising institutions to contribute to the construction of politically marked (pan)national identities“ (Mugaddam et al., 2016: 2).

¹⁰ Govoreći o intenzitetu uticaja koji ima savremena američka kultura na arapski svet, Derviš ga sasvim legitimno, jer obuhvata sve segmente moderne kulture, naziva medijska mašina prema engleskom terminu *media machine* (Darwish, 2009: 41).

Sini (Sieny) je, u svom radu, iz 1985. godine, o institucijama koje se bave terminologijom, sastavio detaljan spisak svih akademija, instituta i udruženja koja se formalno ili neformalno bave terminologijom u arapskom jeziku.

Najstarija Akademija za arapski jezik osnovana je u Siriji 1919. godine sa sedištem u Damasku pod nazivom Arapska naučna akademija (al-Mağma' al-'ilmiyy al-'arabiyy) koja je 1958. godine promenila naziv u Akademiju za arapski jezik u Damasku (Mağma' al-luġa al-'arabiyya bī Dimašq).¹¹ I pored ratnih sukoba i komplikovane političke i ekonomske situacije u kojoj se nalazi Sirija¹², ova Akademija nije prestajala sa radom i redovno je objavljivala radove svojih članova. Sinijev rad objavljen je 1985. godine i tada je naveo da ova sirijska akademija nema jasno definisane procedure koje se tiču arabizacije i da ne sastavlja specijalizovane rečnike (Sieny, 1985: 155). Međutim, prema podacima koji su dostupni na internet strani, ona je svoj rad u novije vreme posvetila i sastavljanju stručnih terminoloških rečnika. Neki od njih su: *Rečnik hemijskih termina* (Mu'ağam muštalahāt al-kīmiyā') iz 2014. godine, *Rečnik fizičkih termina* (Mu'ağam muštalahāt al-fīziyā') iz 2015, *Rečnik elektrotehnike, elektronike i telekomunikacija* (Mu'ağam muštalahāt al-hindisa al-kahrabā'iyya wa al-'iliktrūniyya wa al-'ittišālāt) iz 2016, *Rečnik matematičkih termina* (Mu'ağam muštalahāt al-riyādiyyāt) iz 2018. godine, kao i mnogi drugi rečnici i glosari iz različitih oblasti. Na zvaničnoj internet prezentaciji ove Akademije dostupni su svi brojevi časopisa koji ona izdaje pod nazivom *Mağalla Mağma' al-luġa al-'arabiyya bi Dimašq* od 1921. godine.¹³ Hafizović smatra da je sirijska akademija zaslužna za „arabiziranje administracije koju je bio preplavio turski, ispravljanje raširenih gramatičkih grešaka po štampi i literaturi, prosvjećivanje narodnih masa organizovanjem predavanja i prikupljanje rukopisa, knjiga i kulturno-istorijskih spomenika, što je rezultiralo osnivanjem posebne biblioteke i muzeja“ (Hafizović, 1990: 10).

Akademija za arapski jezik u Kairu osnovana je 1932. godine. Pionirski pokušaj da se u Egiptu osnuje institucija koja će se baviti arapskim jezikom odigrao se još 1914. godine kada je nekoliko uticajnih intelektualaca u saradnji sa egipatskim vlastima donelo odluku o uspostavljanju *Komiteta za uređivanje, prevođenje i izdavaštvo* (Lağna al-ta'īf wa al-tarġama wa al-našr). Iako i dalje postoji, rad ovog Komiteta bio je izložen kritikama jer u najvažnijim aspektima svog delovanja, u standardizaciji i unifikaciji terminologije, nije uspeo da odgovori na potrebe savremenih lingvističkih tokova. Ovaj Komitet bavio se arapskim jezikom, međutim nikada nije imenovan Akademijom za arapski jezik. Takva Akademija, prva u nizu, osnovana je 1917. godine u Kairu. Njen vek trajanja nije bio dug jer „inconclusive debates and lack of official sponsorship and financial support doomed their efforts“ (Chejne, 1969: 104). Sledeći neuspeli pokušaj da se uspostavi Akademija za jezik (al-Mağma' al-luġawīyy) odigrao se 1922. godine. Tek nakon osam godina, 1930. održana je konferencija na kojoj su govorili vodeći arapski pisci i o kojoj se dosta govorilo i pisalo. Ovaj skup uticao je na vlast u Egiptu i razvoju svesti o važnosti očuvanja arapskog jezika i radu na njegovoj modernizaciji i sastavljanju novih termina. Egipatski kralj, Fuad I je 1932. godine doneo dekret kojim se osniva *Kraljevska akademija za arapski jezik* (Mağma' al-luġa al-'arabiyya al-malakiyy).

¹¹ Informacije o nastanku i razvoju Akademije su dostupne na zvaničnoj internet strani: <http://www.arabacademy.gov.sy/ar/page11489/%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%A3%D8%B3%D9%8A%D8%B3>.

¹² Situacija u Siriji turbulentna je tokom poslednjeg veka, a najnoviji sukobi, započeti 2011. godine između vladajućeg režima Bašara Al-Asada (Baššār al-'Asad) i partije Baas (Ḥizb al-ba'aṭ al-'arabiyy al-'ištirāqiyy) i Islamske Države (al-Dawla al-'Islāmiyya fī al-'Irāq wa al-Šām) i dalje su u toku uz sve veću umešanost zemalja Zapada, naročito SAD-a i Rusije. Ovakvoj današnjoj situaciji prethodili su mnogi događaji koji su opisani u stručnoj literaturi. Više o tim istorijskim trenucima i političkim prilikama na ovim prostorima u Kampanini, M. (2011). *Istorija Srednjeg istoka*. Beograd: Clio. kao i Hurani, A. (2016). *Istorija arapskih naroda*. Beograd: Clio.

¹³ Zvanična internet strana sirijske akademije je <http://www.arabacademy.gov.sy/>. Pregledna je i nudi sve neophodne informacije o različitim aktivnostima Akademije na arapskom jeziku.

Nakon revolucije 1952. godine i ukidanja monarhije, Kraljevska akademija menja ime u Akademija za arapski jezik (*Mağma' al- luğa al-'arabiyya*). Ciljevi Akademije bili su usmereni ka očuvanju čistote jezika i radu na tome da se arapski jezik učini samodovoljnim na polju tvorbe novih termina.¹⁴ Sini u svom radu piše o kairskoj Akademiji kao veoma aktivnoj na polju produkcije termina i da ima „very sophisticated procedures in processing the new terms beginning from subject specialties through to the annual *General Conference*, when the new terms are given the blessing of the Academy“ (Sieny, 1985: 155-156). Kairska akademija ima i svoj časopis pod nazivom *Mağalla Mağma' al-luğa al-'arabiyya*.¹⁵ „Ova akademija je dala veliki doprinos simpifikaciji jezika, rječniku, naučnom jeziku, oživljavanju nasljeđa i stimulanju književnog stvaralaštva“ (Hafizović, 1990: 11).

Akademija u Kairu je 2013. godine dobila *Nagradu kralja Fejsala* (Ğā'iza al-malik Fayşal) iz oblasti *Arapski jezik i književnost* za izuzetne doprinose na polju očuvanja i unapređivanja, odnosno modernizacije, arapskog jezika, a naročito za izdavačku delatnost s obzirom na to da je Akademija tokom 80 godina rada izdala veliki broj stručnih i opštih rečnika arapskog jezika.¹⁶

Iračka akademija za nauku osnovana je 1947. godine pod nazivom *al-Mağma' al-'ilmiyy al-'irāqiyy* iako je pod istim nazivom bila osnovana i prvi put 1939. godine. Od svog osnivanja, pa sve do ulaska američkih vojnih trupa na teritoriju Iraka, ova Akademija je radila na izradi mnogih rečnika od kojih su neki *Terminologija proizvodnje nafte* (Muştalahāt Şinā' al-naft), *Terminologija hidrologije* (Muştalahāt 'ulūm al-mijāh), *Terminologija železnica* (Muştalahāt fī sikka al-ħadīd), *Terminologija psihologije i psihijatrije* ('Ilm al-nafs wa al-ṭibb al-nafsiyy), *Pravna terminologija* (Muştalahāt qānūniyya) i mnogi drugi. Tačan pregled rada ove akademije na polju terminologije može se videti u Prilogu A.

Sini smatra iračku akademiju ustanovom koja je razvila posebne procedure i modele za tvorbu i usvajanje novih termina (Sieny, 1985: 156). Svoju delatnost definisala je u 13 ciljeva ('Ahdāf al-mağma') od kojih su pojedini usmereni ka očuvanju integriteta arapskog jezika i razvijanja njegovog potencijala na polju naučne terminologije, doprinošenju procesu, odnosno pokretu arabizacije (Ḥaraka al-ta'rib), oživljavanju arapske i islamske baštine ('Aḥyā' al-turāt al-'arabiyya wa al-'islāmiyya) na polju nauke, književnosti, umetnosti, kao i brizi za proučavanje istorije, civilizacije i nasleđa Iraka (al-'Ināya bi dirāsa tārīḥ al-'Irāq wa ḥaḍāra wa turātuh). Takođe, jedan od ciljeva tiče se očuvanja integriteta kurdsog jezika (al-Muḥāfaẓa 'alā salāma al-luğa al-kurdiyya) i rada na njegovom razvoju i čistoti i zameni stranih reči arapskim ekvivalentima. Ova akademija i pored svih teškoća kroz koje prolazi usled mnogobrojnih ratnih dejstava na teritoriji Iraka, izdaje svoje glasilo, časopis (*al-Mağalla*) koji je dostupan na njenoj zvaničnoj internet stranici.¹⁷

Jordanska akademija za arapski jezik (*Mağma' al-luğa al-'arabiyya al-'urduniyy*) osnovana je 1976. godine na inicijativu jordanskog *Komiteta za arabizaciju, prevođenje i izdavaštvo*, organizacije koja se nalazi u sklopu Ministarstva za obrazovanje (Sieny, 1985: 156). Prema podacima koje ova akademija objavljuje na svojoj internet stranici, njena osnovna misija je širenje

¹⁴ Više o nastanku i razvoju Akademije u Kairu, njenim aktivnostima na polju terminologije, reforme pisma, gramatike arapskog jezika i u mnogi drugim sferama u Chejne, A. G. (1969). *The Arabic Language: Its Role in History*. Minneapolis: University of Minnesota Press, str. 104-107.

¹⁵ Na zvaničnoj internet prezentaciji Akademije, u ovom trenutku, ne postoji mogućnost da se brojevi časopisa čitaju u nekom od digitalnih formata ili pretražuju.

¹⁶ Informacije o nagradi dodeljenoj Akademiji u Kairu mogu da se pronađu na internet strani na engleskom ili na arapskom jeziku <https://kingfaisalprize.org/arabic-language-academy-in-cairo-2/>, a o samoj nagradi koja se dodeljuje i za druge oblasti kao što su islamske nauke ili medicina dostupni su podaci na internet stranici: <https://kingfaisalprize.org/about-kfip/>.

¹⁷ Tokom izrade ove doktorske disertacije zvanična internet prezentacija je u nekoliko navrata bila ugašena, a njen tadašnji domen su preuzeli neki drugi korisnici. Sadašnja internet stranice iračke akademije je <http://www.iraqacademy.iq>.

upotrebe „ispravnog“ arapskog jezika u svim segmentima života (Ta'mīm 'istihdām al-luġa al-'arabiyya al-salīma fī sā'ir manāhī al-ḥayā). Ova akademija, iako spada među mlađe akademije za arapski jezik, veoma je aktivna na polju sastavljanja terminoloških rečnika o čemu svedoči i preko 70 rečnika termina iz različitih oblasti koji mogu da se preuzmu u pdf formatu sa internet stranice Akademije. Pažnja ove Akademije usmerena je i na izradu nekoliko rečnika termina iz oblasti vojne terminologije: *Terminologija ratnog vazduhoplovstva* (Muṣṭalahāt silāḥ al-ġaww), *Terminologija ratne mornarice* (Muṣṭalahāt silāḥ al-baḥriyya), *Terminologija artiljerije* (Muṣṭalahāt al-midfa'iyya), *Terminologija protivvazdušne odbrane* (Muṣṭalahāt al-difā' al-ġawwiyy), *Terminologija hemijskog ratovanja* (Muṣṭalahāt al-ḥarb al-kīmāwiyya).

Akademija u Jordanu izdaje svoja dva časopisa: *Časopis jordanske akademije za arapski jezik* (Maġalla Maġma' al-luġa al-'arabiyya al-'urduniyy) i časopis pod nazivom *Al-Bayān al-'arabiyy* koji predstavlja magazin iz kulture i koji se, između ostalog, bavi i pitanjima savremenog arapskog jezika. Posebna aktivnost ove akademije na polju implementacije arapske terminologije i upoznavanja svih (zainteresovanih) govornika arapskog jezika za inovacije u jeziku, je emitovanje radio programa Akademije ('Idā' Maġma' al-luġa al-'arabiyya al-'urduniyy).¹⁸

Kao i egipatska akademija 2013. godine, tako je i jordanska akademija 2017. godine dobila nagradu kralja Fejsala (Ġā'iza al-malik Fayṣal) iz oblasti *Arapski jezik i književnost* za izuzetne doprinose na polju prenošenja različitih znanja putem prevođenja, potom zbog arabizacije tehničkih termina i sastavljanja i izdavanja specijalizovanih terminoloških rečnika.¹⁹

U Izraelu, u gradu Haifi, 2007. godine osnovana je Akademija za arapski jezik (Maġma' al-luġa al-'arabiyya). S obzirom na činjenicu da je arapski jezik službeni jezik u Izraelu, osetila se potreba među stručnjacima da se arapskom jeziku i suštinski vrati ovaj status službenog jezika naročito jer je marginalizovan od strane i izraelskih institucija, i maternjih govornika u Izraelu. Na zvaničnoj internet prezentaciji, na kojoj je samo početna strana trojezična (arapski, hebrejski i engleski), dok su ostale informacije dostupne samo na arapskom jeziku, nalaze se podaci o aktivnostima Akademije u oblasti izdavaštva, terminoloških aktivnosti, gramatike, transliteracije i mnogih drugih delatnosti. Izraelska akademija ima uspostavljenu saradnju sa Akademijom za hebrejski jezik, kao i sa drugim međunarodnim organizacijama koje se bave arapskim i hebrejskim jezikom. Časopis akademije (al-Maġalla) izlazi jednom godišnje. Takođe, akademija izdaje i svoj bilten u kojem su sadržane informacije o najnovijim rezultatima različitih istraživanja i novim terminima.²⁰

Najmlađa Akademija za arapski jezik osnovana je 2016. godine dekretom emira u Emiratu Šardža (al-Šāriqa) u Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Prema informacijama koje su postavljene na arapskom jeziku na zvaničnoj internet stranici, osnovni cilj ove akademije je da putem rada na arapskom jeziku omogući ojačavanje veza između različitih naučnih organizacija i zajednica u arapskom i islamskom svetu. Do ovog trenutka, akademija je objavila *Istorijski rečnik arapskog jezika* (al-Mu'ġam al-tārīhiyy lī al-luġa al-'arabiyya) i prvi broj svog časopisa (Maġalla al-Maġma').²¹

Gotovo svaka arapska država ima institucionalizovane programe za proučavanje arapskog jezika i rad na naučnoj i tehničkoj terminologiji. U Sudanu je 1993. godine, sa sedištem u Kartumu,

¹⁸ Radio program jordanske akademije je moguće slušati putem zvanične internet stranice <https://eu9.fastcast4u.com/proxy/arabicla?mp=/stream>, a moguće je preuzeti i aplikaciju na kompjuteru, telefonu ili nekom drugom „pametnom“ uređaju <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.jmc.ott.majma>.

¹⁹ Detaljno obrazloženje za dodelu nagrade može se naći na stranici: <https://kingfaisalprize.org/ar/arabic-language-academy-of-jordan/>.

²⁰ Više o radu izraelske akademije: <http://www.arabicac.com/>.

²¹ Više o nastanku, ciljevima i planovima akademije u Šardži na stranici: <http://www.alashj.ae/>.

osnovan Međunarodni institut za arapski jezik (Ma‘had al-Harṭūm al-duwaliyy li al-luġa al-‘arabiyya). U Maroku je 1980. godine osnovana Marokanska kraljevska akademija (‘Akādīmiyā al-mamlaka al-maġribiyya), u Tunisu je 1983. osnovana Kuća mudrosti (Bayt al-ḥikma), a u Libiji 1994. Akademija za arapski jezik (Maġma‘ al-luġa al-‘arabiyya fī Lībyā).

Akademije za arapski jezik, kao i druge institucije u arapskim zemljama koje se bave problemima arapskog jezika, imaju u većoj ili manjoj meri slične ciljeve, a jedan od njih je unifikacija i standardizacija stručne, naučne i tehničke terminologije. Međutim, trenutno stanje u različitim terminosistemima govori u prilog tome da se rad ovih institucija prepliće, ali međusobno ne dopunjuje. Pozivajući se na studije al-Saliha (al-Ṣāliḥ) iz 1978. godine i Marufa (Ma‘rūf) iz 1985. godine, Derviš u svojoj studiji o prevođenju i terminologiji daje opis razloga koji dovode do konfuzne terminološke situacije u arapskom jeziku:

1) Proces arabizacije se odvija sporo uprkos potrebi za novim tehničkim i naučnim terminima.

2) Raznolikost već sastavljenih i arabizovanih termina usled nedovoljne koordinacije u oblasti terminološkog rada, kao i odsustvo jasne metodologije pri sastavljanju novih termina.

3) Nedovoljno stručna, naučna, literatura na arapskom jeziku koja se koristi na univerzitetima. Većina fakuleta kao literaturu koristi strane udžbenike i priručnike, ili čak literaturu na stranom jeziku izdatu u arapskoj zemlji.

4) Težina gramatike arapskog jezika i njegove ortografije. Ovakvo stanovište je podložno diskusiji naročito ukoliko se ima u vidu činjenica da se ovakav stav često zauzimao prilikom opravdavanja dijalektizacije i romanizacije arapskog. U tom smislu, ovde se javlja nedoumica u vezi sa tim šta predstavlja jezički sistem i toga koje su teškoće koje nastaju prilikom podučavanja jezika.

5) Rivalitet regionalnih dijalekata. Ovo stanovište je tačno do određene mere. Neki pisci prednost daju lokalnom dijalektu kako bi nadoknadili nedostatak termina u standardom arapskom jeziku. Čak i neke arapske satelitske stanice poput Libanske Radiodifuzne Korporacije (Lebanese Broadcasting Corporation – LBC) lokalne vesti, koje se tradicionalno u celom arapskom svetu emituju na standardom arapskom jeziku, emituju na dijalektu i time dijalektu daju značaj i prestiž koji bi trebalo da ima standardni arapski jezik.

6) Nedostatak naučnih termina u arapskom jeziku. Većina stručnih, naučnih priručnika i udžbenika je uvezena, a samo mali broj takvih knjiga pisan je na arapskom jeziku. Nedostatak stručne literature na arapskom ukazuje i na nedostatak naučnih termina.

7) Univerzitetski profesori u arapskim zemljama ne vladaju u potpunosti standardnim arapskim jezikom s obzirom na to da su svoje obrazovanje dobrim delom stekli na nekom stranom jeziku. Studenti, od kojih će neki u budućnosti takođe postati profesori često zapostavljaju arapski jezik jer smatraju da im neće biti potreban u budućem bavljenju naukom. Arapski jezik nije jezik nauke i tehničkog razvoja (Darwish, 2009: 45-46).

3.2.2. Panarapske i međunarode organizacije koje se bave arapskim jezikom

Pored akademija za arapski jezik koje se nalaze u prestonicama većine zemalja arapskog govornog područja, postoji još veliki broj institucija koje se, iz različitih uglova, bave terminologijom u arapskom jeziku.

Najširi spektar delovanja ima Koordinacioni biro za arabizaciju (Maktab tansīq al-ta'rib) sa sedištem u Rabatu. Prema podacima koji su dostupni na zvaničnoj internet strani Biroa, on je osnovan s ciljem koordinacije delatnosti arapskih zemalja na polju arabizacije savremene terminologije, kao i doprinosa naporima da se arapski jezik upotrebljava u svim sferama javnog života.²²

Koordinacioni biro osnovan je 1961. godine kao sastavni deo Generalnog sekretarijata Lige arapskih zemalja, odnosno Arapske lige (al-'Amāna al-'āma li Ğāmi'a al-duwal al-'arabiyya), da bi kasnije, 1970. godine, postao deo ALECSO-a (Arab League Educational, Cultural and Scientific Organization; al-Munazzama al-'arabiyya li al-tarbiyya wa al-ṭaqāfa wa al-'ulūm). Prvi i osnovni zadaci Biroa bili su arabizacija stranih naučno-tehničkih termina i njihovo širenje među ostalim zemljama članicama Arapske lige. Da bi uspeo u ovim namerama, Biro je sastavio nekoliko rečnika iz različitih naučnih oblasti. Ovi rečnici su sadržali termine koje su preveli na arapski jezik članovi Akademija za arapski jezik, univerziteta i različitih naučnih veća. Nakon priključenja Biroa ALECSO-u, njegova delatnost uključivala je i „the application of Arabic in teaching at all educational levels; conveying Pan-Arab Arabization conferences; publishing a greater number of lexicons; coordinating Arab efforts in enriching the Arabic language with terminologies; and unifying scientific terminology in the Arab States“ (Khafagy, 1979: 94). Rečnici termina koje je Biro tada počeo da izdaje bili su iz oblasti hemije, prava, informacionih tehnologija, matematike, nafte, geologije, insekata, statistike i drugih. Biro izdaje i svoje glasilo pod nazivom *Arapski jezik* (al-Lisān al-'arabiyy) čiji brojevi, zaključno sa onim iz 2011. godine mogu da se preuzmu sa zvanične internet stranice.²³

Biro se pridružuje organizaciji ALECSO nakon njenog osnivanja 1970. godine sa sedištem u Tunisu. Ova organizacija je osnovana u sklopu Arapske lige i njen osnovni cilj je da se poveže arapski region putem obrazovanja, kulture i nauke, kao i da se podignu kulturni standardi koji bi doprineli da arapski svet bude u toku sa najnovijim dostignućima. U svrhu postizanja ovih ciljeva, ALECSO je započeo nekoliko projekata koji u svojim okvirima imaju različite aktivnosti koje doprinose razvoju obrazovanja, kulture, nauke, okruženja, i drugih oblasti. Ti projekti su:

- Obrazovanje (al-Tarbiyya wa al-ta'līm)
- Kultura i nasleđe (al-Ṭaqāfa wa al-turāṭ)
- Nauka i naučna istraživanja (al-'Ulūm wa al-Baḥṭ al-'ilmiyy)
- Informacione i komunikacione tehnologije (Tiknūlūgiyā al-ma'lūmāt wa al-ittiṣāl).

Na internet stranici ALECSO-a na engleskom jeziku među projekte uvrštena je i Enciklopedija arapskih i muslimanskih naučnika i pisaca.²⁴ Svoje aktivnosti ALECSO sprovodi i kroz saradnju sa svojim ispostavama od kojih se na sajtu navode Institut za arapska istraživanja u Kairu (Ma'had al-buhūṭ wa al-dirāsāt al-'arabiyya), Međunarodni institut za arapski jezik u

²² Internet stranica Biroa na arapskom jeziku pregledno daje sve informacije u vezi sa osnivanjem i svojim ciljevima: <http://www.arabization.org.ma/>.

²³ Internet stranica Biroa je samo na arapskom jeziku i glasi: www.arabization.org.ma.

²⁴ Sve informacije su dostupne na sajtu : <http://www.alecso.org/newsite/alecso-about/2015-04-01-12-43-08.html> a postoje verzije i na engleskom i francuskom jeziku. Dodatne informacije o projektima nalaze se na sajtu na engleskom jeziku: <http://www.alecso.org/en/sectors/encyclopedia.html>.

Kartumu (Ma'had al-Hartūm al-duwaliyy li al-luġa al-'arabiyya), Institut za arapske rukopise (Ma'had al-maḥtūtāt al-'arabiyya), Arapski centar za arabizaciju, prevođenje, autorstvo i izdavaštvo (al-Markaz al-'arabiyy li al-ta'rīb, wa al-tarġama wa al-ta'lif wa al-našr) koji izdaje i časopis *Arabizacija* (al-Ta'rīb) i Koordinacioni biro za arabizaciju.

Jedan od najvećih projekata iz oblasti rada na sastavljanju i širenju naučno-tehničkih termina u arapskom jeziku je ARABTERM, višjezični online rečnik tehničkih termina. Nastao je kao rezultat saradnje ALECSO-a i nemačkog Saveznog ministarstva za privrednu saradnju i razvoj (BMZ - Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung), a kao sastavni deo regionalnog projekta BMZ-a koji je Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (GIZ - Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) u saradnji sa Gete institutom (Goethe-Institut) sprovodila od 2008. godine. Ovaj nezavisni projekat na polju standardizacije stručnih arapskih termina u ime ALECSO-a sprovodi Koordinacioni biro u Rabatu. Rečnik je tematski podeljen na više glosara od kojih su neki trilingvalni (arapsko - francusko - engleski), a neki kvadrilingvalni (arapsko - englesko - nemačko - francuski).²⁵ Motiv koji je uticao na sastavljanje ovakvog rečnika je nedostatak standardizovane terminologije u oblastima koje se tiču međunarodne razvojne saradnje (Zarzar, 2017: 45). ARABTERM obuhvata rečnike iz oblasti automobilske inženjerstva, tehnologije vode, obnovljivih resursa, elektronske inženjerstva, transporta i infrastrukture, civilnog inženjerstva, informacionih i komunikacionih tehnologija, tekstilnih industrija i mnogih drugih.

Veoma je važna veza ARABTERM-a sa ALECSO-m s obzirom na to da je ALECSO organizacija koja blisko saraduje sa Akademijama za arapski jezik širom arapskog sveta i sa Koordinacionim biroom za arabizaciju, koji je i njen sastavni deo, kao i sa nadležnim ministarstvima u arapskim zemljama. Saradnja sa ALECSO-m osigurava kredibilitet i pouzdanost termina koji se nalaze na platformi ARABTERM-a. „Some people complain that the main barrier facing standardization is the lack of government decisions accepting and implementing standard terminology. However, through its close cooperation with ALECSO and the German government, it can be argued that ARABTERM is finding its way into that political level” (Zarzar, 2017: 45). Iako ARABTERM nije jedini rečnik ovakvog tipa dostupan na webu, on jeste jedinstven po pitanju jezika na kojima se nude značenja termina, kao i po drugim karakteristikama koje se odnose i na online sadržaj Koordinacionog biroa za arabizaciju.²⁶

U zemljama arapskog govornog područja postoji i određen broj različitih organizacija, društava ili instituta kojima primarna delatnost nije arabizacija stručnih termina, ali koji su prepoznali značaj standardizovane i ujednačene terminologije i kroz svoje iskustvo iz različitih oblasti doprinose razvoju terminologije. Jedna od njih je i Arapska organizacija za administrativni razvoj (al-Munaẓẓama al-'arabiyya li al-tanmiyya al-'idāriyya) sa sedištem u Kairu i kancelarijom u Ujedinjenim Arapskim Emiratom. Osnovana je 1961. godine u sklopu Arapske lige. Broji 22 zemlje članice i osnovni cilj joj je administrativni razvoj zemalja arapskog sveta. Ima veoma bogatu izdavačku delatnost, a 2007. godine je izdala i *Rečnik administrativnih termina* (Mu'ğam al-muṣṭalahāt al-'idāriyya).²⁷

Arapska organizacija za poljoprivredni razvoj (al-Munaẓẓama al-'arabiyya li al-tanmiyya al-zirā'iyya) je takođe panarapska organizacija osnovana 1970. godine u prestonici Sudana, Kartumu, u sastavu Arapske lige. Upravo zbog nedostatka prirodnih resursa i nerazvijene poljoprivrede,

²⁵ <http://www.arabterm.org/index.php?id=64&L=3;> za pretraživanje rečnika: [http://www.arabterm.org/index.php?id=41&L=3&tx_3m5techdict_pi1\[filterCategory\]=1](http://www.arabterm.org/index.php?id=41&L=3&tx_3m5techdict_pi1[filterCategory]=1).

²⁶ O produbljenoj saradnji ARABTERMA i Biroa govori i činjenica da se njihova sedišta nalaze u istoj zgradi u Rabatu, kao i to da pojedini stručnjaci, zaposleni u Birou, zajedno sa stručnjacima sa Nemačko-jordanskog Univerziteta čine Uređivački odbor ARABTERMA. Takođe, link za ARABTERM se nalazi i na sajtu Biroa.

²⁷ O bogatoj izdavačkoj delatnosti organizacije više na: <https://www.arado.org/Publications.aspx>.

Kartum je odabran da bude sedište ove organizacije, s tim što ona ima kancelarije i u Joranu i Egiptu. Na polju poljoprivredne terminologije, ova organizacija napravila je značajne korake izdajući višetomni arapsko-englesko-francuski *Arapski poljoprivredni rečnik* (al-Mu'ğam al-zirā'iy al-'arabiyy) koji je podeljen na tematske tomove o veterini, biljkama i druge.²⁸

Organizacija arapskih zemalja izvoznica nafte (Munazzama al-'aqtār al-mušaddara li al-bitrūl) osnovana je 1968. godine u Kuvajtu s ciljem očuvanja interesa arapskih zemalja u sastavu OPEC-a (Organizacije zemalja izvoznica nafte). Zemlje osnivači ove organizacije bile su Kuvajt, Libija i Saudijska Arabija, a kasnije se broj članica uvećavao. i danas je čine Alžir, Bahrein, Egipat, Irak, Katar, Sirija i Ujedinjeni Arapski Emirati. U periodu od 1982. do 1986. godine zemlja članica bio je i Tunis, ali je povukao svoje članstvo.²⁹ Pored osnovne delatnosti, bavi se i različitim istraživanjima i proučavanjem terminologije, a 1983. godine je izdala i Rečnik energetskih termina na osnovu Svetske energetske Konferencije (Darwish, 2009: 107).

Među panarapskim organizacijama je i Kuvajtski institut za naučna istraživanja (Ma'had al-Kuwayt li al-'abhāt al-'ilmiyya). Osnovan je 1967. godine od strane japanske firme Arabian Oil Company, Ltd. i tri najšira polja, od nacionalnog značaja na čijem razvoju radi, su nafta, poljoprivreda pustinje i biologija mora.³⁰ Povremeno izdaje glosare stručnih termina uglavnom iz oblasti hemije (Darwish, 2009: 104).

Veoma važne institucije koje, takođe, daju svoj doprinos na polju izučavanja različitih terminosistema u arapskom jeziku su izdavačke kuće. Njihova delatnost u terminološkom smislu ogleda se u izdavanju terminoloških rečnika. Nisu svi rečnici koje izdaju arapske izdavačke kuće jednakog kvaliteta, ali se po visokim standardima u izradi rečnika najviše izdvaja izdavačka kuća Librairie du Liban (Maktaba Lubnān nāširūna) koja je ceo svoj ogranak posvetila izdavanju rečnika koji su podeljeni u tri kategorije: ilustrovani (obuhvataju razne oblasti poput: životinja, agrikultura i biljke, geografija, astronomija i dr.), jezik i specijalizovani rečnici (arapsko-islamska terminologija, umetnost, biljke, arheologija, arhitektura i mnogi drugi).³¹

Univerziteti u arapskim zemljama poslednjih godina igraju veoma značajnu ulogu na polju arabizacije terminologije. Poslednje tri decenije oseća se potreba, u nekim oblastima, na nivou visokog obrazovanja, za korišćenjem terminologije na arapskom jeziku, a ne na stranom, pretežno engleskom i francuskom, u zavisnosti od kolonijalnog uticaja. Podela arapskog sveta na dva dela – zona uticaja francuskog i zona uticaja engleskog jezika – bi se i ovde mogla primeniti. S aspekta uloge arapskih univerziteta u razvoju terminologije, arabizaciju nauke koja je čvrsto vezana za terminologiju, neophodno je ovde pomenuti.

Poslednjih nekoliko godina u arapskom regionu odvijaju se dva paralelna procesa, arabizacija i dearabizacija nauke. Na arapskim univerzitetima, naročito na tehničkim fakultetima, nastava se odvija na engleskom ili francuskom jeziku. Arabizacija visokog školstva (al-ta'rib al-ğāmi'iyy) je u potpunosti završena u Siriji, a delimično i u sledećim zemljama (opadajućim redosledom): Sudan, Irak, Saudijska Arabija, Libija, pa Egipat.³² Nastava na stranim jezicima (engleskom i francuskom) na arapskim univerzitetima vezana je za nedostatak savremene stručne literature iz naučno-

²⁸ Na zvaničnoj internet strani Organizacije se mogu naći svi podaci o njenim aktivnostima: <http://www.aoad.org/index.htm>, a na strani: http://www.aoad.org/aoad-library/Simple_Result.asp nalaze se pojedini tomovi Rečnika u pdf formatu.

²⁹ Više o istorijatu i aktivnostima Organizacije na <http://oapec.org/ar/Home/About-Us/History>.

³⁰ Više o Institutu: <http://www.kisr.edu.kw/ar/discover-kisr/about-us/>.

³¹ Više o rečnicima: <http://www.ldlp-dictionary.com/shop>.

³² Ovaj podatak preuzet je iz Microsoft Power Point prezentacije koja se koristi u nastavi Rīm Sālim 'Abd al-Llāh al-Sālim, docenta na Odseku za engleski jezik i prevođenje, Univerziteta King Saud (ar. Qism al-luġa al-'inglīziyya wa al-tarġama, Kulīyya al-luġāt wa al-tarġama, Ġāmi'a al-Malik Sa'ūd).

tehničkih oblasti, ekonomije i privrede, trgovine, jednom rečju, biznisa. U zemljama Zaliva i Levanta ovakvo stanje prihvaćeno je kao nužnost, za razliku od zemalja Severne Afrike, bivših francuskih kolonija, kod koji je arapski jezik viđen kao deo nacionalnog identiteta, upotreba arapskog jezika značila je oslobađanje od kolonizatora i stoga je nastava na francuskom jeziku na nacionalnim univerzitetima i dalje goruće pitanje (Coffman, 1996: 16). S druge strane, kao primer dearabizacije školstva možemo uzeti Maroko u kojem se nalazi i Koordinacioni Biro za arabizaciju. Vlast u Maroku, na čelu sa kraljem Muhamedom VI, je 2013. godine osnovala komisiju za reviziju stanja u školstvu i rad na dugoročnom planu pod nazivom *Strateška vizija 2015-2030* (al-Ru'ya al-'Istrātiġiyya).³³ Ovaj plan se odnosi na osnovni i srednji stepen školovanja i podrazumeva uključivanje francuskog i engleskog jezika kao jezika nastave. Tokom 2017. godine, u sklopu fakultativnog programa *Međunarodna matura* (International Baccalaureate) učenici su imali mogućnost da uče na francuskom ili engleskom jeziku i da na tim jezicima polažu srednjoškolske završne ispite koji su se tradicionalno polagali na arapskom. Iako se ove odluke Vlade Maroka ne odnose direktno na visoko školstvo, ipak mnogo govore o pogledima vlasti na arabizaciju i njena ograničenja. Opravdanje kralja Maroka za sprovođenje ovakve jezičke politike je u tržišnim potrebama. Naime, osnovni cilj je osposobljavanje mladih Marokanaca za globalno tržište rada.

U Tunisu, koji je takođe bio pod kolonijalnom vlašću Francuske pitanje jezika dovodilo se u vezu sa nacionalnim identitetom. Nakon sticanja nezavisnosti veliki naponi ulagani su u organizaciju osnovnog i srednjeg školstva, i jezika u školstvu i „generalna orijentacija je išla na potpunu arabizaciju, a da je korišćenje francuskim samo palijativna, praktična i privremena mera, dok se ne stvori potrebni nacionalni pedagoški kadar“ (Tanasković, 1982: 63). S obzirom na to da vremenski period u kojem će se ovakva jezička politika sprovesti nije jasno istaknut pa se „stvara utisak da je upravo bilingvizam trajna orijentacija tuniske obrazovne i kulturne politike“ (Tanasković, 1982: 63).

Iako je ALECSO 2008. godine objavio Plan za razvoj obrazovanja u arapskim zemljama i time pozvao na promociju arapskog jezika kao jezika na kojem se podučava i na arabizaciju nauke, paralelno se, u školama nekih zemalja odvija proces osposobljavanja radne snage za internacionalno tržište. Isti stav, kao ALECSO, deli i Udruženje arapskih univerziteta ('Ittiḥād al-Ġāmi'āt al-'Arabiyya) sa sedištem u Jordanu.

Što se tiče Ujedinjenih Arapskih Emirata, bivši ministar obrazovanja je još 2013. godine otvoreno naglašavao potrebu za engleskim kao jezikom nastave na univerzitetima u UAE i „despite opposition he was determined to make young nationals competitive on the global stage...and had a vision and determination to switch instruction to English language to foster international capabilities and global competitiveness for UAE citizens“ (Swan, 2013. prema Badry, F., Willoughby, J., 2016:182). Neki stručnjaci se ipak vode mišlju da se studentima ostavi mogućnost da biraju da li će da studiraju na engleskom ili na arapskom jeziku kao što je to slučaj u mnogim drugim zemljama, gde postoji mogućnost studiranja na maternjem i na nekom stranom jeziku. Kristina Gitsaki (Christina Gitsaki) koje je zaposlena kao prodekan na Visokim koledžima za tehnologiju (Kulliyāt al-tiqniyya al-'aliyyā, Higher Colleges for Technology) u UAE smatra da „Students who are weak in English are usually weak in Arabic too. So there are no guarantees that switching university programmes to Arabic will enable a larger number of Arab students to obtain

³³ Više o programu na: <http://www.maroc.ma/ar/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D8%AF-%D8%B9%D9%85%D8%B1-%D8%B9%D8%B2%D9%8A%D9%85%D8%A7%D9%86-%D8%B6%D9%8A%D9%81-%D9%85%D9%84%D8%AA%D9%82%D9%89-%D9%88%D9%83%D8%A7%D9%84%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%BA%D8%B1%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A-%D9%84%D9%84%D8%A3%D9%86%D8%A8%D8%A7%D8%A1%D8%A3%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1>

bachelor degrees”.³⁴ Ona je takođe istakla da su Emirati domovina za više od 200 nacija i da je engleski jezik ne samo lingua franca u svakodnevnoj komunikaciji, već i u profesionalnoj komunikaciji. S obzirom na to da je jedna od vizija za budućnost Emirata ta da budu međunarodni hab (eng. hub) za nauku, trgovinu i turizam, čini “proficiency in English an educational priority” (Sawahel, <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20120530195818997>).

U Omanu se na arapskom jeziku sluša nastava u osnovnim i srednjim školama i engleski se uči kao strani jezik, a na fakultetima za inženjerstvo, trgovinu i informacione tehnologije, većini državnih i svim privatnim, nastava se sluša na engleskom jeziku (Badry, Willoughby, 2016:182).

Situacija u Saudijskoj Arabiji je takva da iako nije bila kolonizovana, uticaj engleskog jezika kao jezika nastave je izuzetno velik. Tek je poslednjih dvadesetak godina započeta reforma i uvođenje arapskog jezika kao jezika nastave na svim obrazovnim nivoima. Ipak, „it is the language of many documents in the business and industrial sectors, especially those involved with international dealings. It occupies a central position in the system of higher education, serving as the language of instruction in disciplines such as science, medicine, and engineering. It is the major language of most scientific research and advanced study in several other areas as well” (Al-Saadat, Al-Shabab, 2005: 4). Značajnu ulogu u procesu arabizacije nauke u Saudijskoj Arabiji ima Univerzitet kralja Fejsala (Ġāmi‘a al-malik Fayṣal) i Medicinski fakultet koji ulažu mnogo napora u ovom složenom i komplikovanom procesu koji se ne tiče samo fakulteta, već i šire zajednice, naučne, vlasti, a kojom se bave i mnoge druge organizacije iz različitih uglova. Međutim, mnogi koji ne podržavaju arabizaciju visokog školstva u Saudijskoj Arabiji, čine to uglavnom iz ugla praktičnosti – jasne su dve činjenice, jedna da engleski jezik već toliko duboko prožima visoko školstvo i druga, da savremena stručna, naučna, literatura na arapskom jeziku još uvek nije dostupna u meri u kojoj je dostupna na engleskom ili francuskom jeziku. Na Univerzitetu Efat (Ġāmi‘a ‘Affat) koji je osnovan pod pokroviteljstvom dobrotvorne organizacije kralja Fejsala i koji se bavi obrazovanjem žena na tercijarnom nivou, nalazi se istraživački centar za E-arabizaciju. Cilj ovog centra je da se dizajnira, razvije, digitalizuje i prevede što veći broj sadržaja na arapski jezik.³⁵

U Kataru je situacija u određenoj meri konfuzna jer je odlukom Visokog saveta za obrazovanje (al-Maġlis al-’a’alā li al-ta’līm) tokom 2003. i 2004. godine, engleski uveden kao jezik nastave na nivou visokog obrazovanja. Nakon deset godina sprovođenja ovakve odluke, Savet, kao državni organ, menja jezičku politiku i donosi odluku o vraćanju arapskog jezika na nivou visokog školstva u oblastima prava, međunarodnih poslova, medija i trgovine (Badry, Willoughby, 2016:184). Ovakva odluka bila je praćena brojnim kontroverzama, a 2015. godine sprovedeno je istraživanje na ovim fakultetima s ciljem da se ispita stav studenata o datoj promeni, s obzirom na to da pre te promene njih niko nije pitao za mišljenje.³⁶ Rezultati su ukazali na „contradiction in the respondents’ opinions favoring mother tongue instruction in spite of an awareness that this would jeopardize their employment chances and future studies” (Ellili-Cherif, Alkhateeb, 2015: 212). Međutim, fakulteti na koje se odnosi ova odluka će ipak morati da osposobe svoje studente za globalno tržište i stoga se očekuje da njihovo znanje engleskog bude na najvišem mogućem nivou. Jedan od načina da se postigne ovaj cilj je organizovanje kurseva stranog jezika struke.

S obzirom na to da je jedan od prioriteta vlasti u Jordanu arabizacija visokog obrazovanja, jordanska Akademija za arapski jezik je na svom sajtu objavila tekst³⁷ pod naslovom *Obrazloženje*

³⁴ Ova izjava preuzeta je iz novinskog članka koji je dostupan na internet strani <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20120530195818997>.

³⁵ Internet strana na kojoj se nalaze informacije na arapskom i engleskom jeziku je: <https://www.affatuniversity.edu.sa>

³⁶ Rad objavljen na osnovu ovog istraživanja dostupan je na: https://www.researchgate.net/publication/282110464_College_Students'_Attitude_toward_the_Medium_of_Instruction_Arabic_versus_English_Dilemma.

³⁷ https://www.majma.org.jo/?page_id=137.

za arabizaciju univerzitetskog naučnog obrazovanja (Mubarrarāt ta'rib al-ta'lim al-'ilmiyy al-ğāmi'iy). U njemu je objasnila neophodnost arabizacije naučnog obrazovanja i predstavila projekat tokom kojeg će se prevesti sve knjige iz oblasti nauke koje se koriste na Fakultetu za nauku Univerziteta u Jordanu i Jamruk Univerzitetu (Kuliyya al-'ulūm fī al-Ğāmi'a al-'urdūniyya wa Ğāmi'a al-Yamrūk). Razlozi koji su doveli do ovakvog projekta su mnogobrojni. Prema Akademijinom shvatanju, arabizacija naučnog univerzitetskog znanja je neophodna jer donosi poboljšanja i na naučnom i na nacionalnom nivou s obzirom na to da je arapski jezik u osnovi arapskog identiteta. Dalje, podučavanje na arapskom jeziku dovodi do produbljivanja znanja iz tih oblasti i razvijanja jezika, kreativnog razmišljanja, razvoja stručne terminologije i prevodilačkih aktivnosti.

Na svim obrazovnim nivoima u Egiptu, nastava se odvijala na arapskom jeziku do perioda kolonizacije, kada engleske vlasti rade na implementaciji engleskog jezika. Sve do 1925. godine i osnivanja Državnog egipatskog Univerziteta (al-Ğāmi'a al-miṣriyya al-ḥukūmiyya) nastava se odvijala na stranim jezicima. Osnivanjem ovog Univerziteta pitanje arabizacije visokog obrazovanja postaje aktuelno. Ipak, današnja statistika govori da je oko 90% savremene stručne literature na engleskom jeziku.³⁸

Rezultati raznih istraživanja koja se tiču upotrebe jezika na nivou visokoškolskog obrazovanja u arapskom svetu govore u prilog tome da će naponi koji se ulažu u osavremenjivanje arapskog jezika i arabizaciju visokog obrazovanja biti uspešni samo delimično, u nekim zemljama više, u nekim manje, u zavisnosti i od naučnih oblasti u kojima se sprovodi. „Business, technology and science clearly favor the use of English over Arabic... and meta-messages sent throughout society associate English with the future and MSA with the past” (Badry, Willoughby, 2016:185).

Međunarodne organizacije koje se bave terminologijom u arapskom jeziku nalaze se, uglavnom, pod okriljem Ujedinjenih nacija s obzirom na to da je arapski jedan od osam zvaničnih jezika. Proglašen je za zvanični jezik u Generalnoj skupštini UN-a 18. decembra 1973. godine. Prevodilačka delatnost u Ujedinjenim nacijama uticala je na stvaranje nekoliko važnih i obimnih višejezičnih terminoloških rečnika. Neki od njih su:

- United Nations Multilingual Terminology Database (UNTERM)
- The multilingual UNBIS Thesaurus
- TourisTerm kao World Tourism Organization's (UNWTO)
- The International Nuclear Information System (INIS).³⁹

3.3. Terminologija kao izazov arapskog jezika

Značaj jezika u ljudskom životu je veliki i prožima ga na više planova njegovog postojanja – na opšteljuskom, odnosno biološkom planu, grupnom, ili sociološkom planu i individualnom, odnosno psihološkom planu pri čemu se svaki od ovih planova ispoljava u dva vida, sinhronijskom, odnosno istovremenom i dijahronijskom ili raznovremenom (Bugarski, 2003: 12,13). S obzirom na to da je život ljudi, veoma složena kategorija, jezik, kao njegov sastavni deo, poseduje mnoštvo različitih, ponekada međusobno isključujućih i suprotnih osobina. „On mora da omogućuje društveni i psihički život dostojan ljudskih bića – da služi kao uhodano sredstvo svakodnevnog

³⁸ O osnovnim činjenicama u vezi sa arabizacijom u Egiptu: <http://www.ahram.org.eg/NewsQ/483417.aspx>.

³⁹ Lista svih rečnika Ujedinjenih nacija: <https://research.un.org/en/un-resources/terminology>, međutim nemaju svi rečnici sa liste i termine na arapskom jeziku.

komunikacije, ali i kao prefinjeni medijum filozofske refleksije i pesničke inspiracije; on mora umeti da nosi kaljaču ali i baletsku patiku“ (Bugarski, 2003: 13).

U ovako širokom i sveobuhvatnom sistemu kao poseban skup reči nalazi se terminologija naučne oblasti. „Termini se upotrebljavaju za imenovanje oruđa i objekata različitih praktičnih radnji ili u naučnom u informativnom jeziku, u idealnim uslovima i u zatvorenim terminološkim sistemima za nominaciju pojmova i jedinica određene naučne oblasti“ (Gortan-Premk, 1997: 118). Svaki jezik bi trebalo da bude „opremljen“ odgovarajućom terminologijom ukoliko želi da ispuni jedan od svojih osnovnih zadataka – da bude u službi znanja. Naučni ili tehnički izum praćen je formiranjem novog termina, pa jezik postaje instrument znanja i alat istraživača. Čuveni egipatski književnik, teoretičar književnosti i lingvista Mahmud Tajmur (Maḥmūd Taymūr) na jezik gleda „kao na jednu od životnih manifestacija. Jezik je za njega odraz i mera jedne kulture i jedan od zakona svakog društva. Pošto se čitavo ljudsko društvo neprestano menja i razvija, jezik kao deo tog društva, i kao njegov proizvod, mora da registruje sve promene i da ide napred u korak s društvom“ (Mitrović, 1982: 351).

Moderno doba je arapskom svetu donelo mnoge promene, a na čelu lingvističkog pokreta nisu uvek bili lingvisti ili filolozi, već stručnjaci koji su se bavili politikom, obrazovanjem, socijalnim pitanjima, religijom, patriotizmom ili nacionalizmom. Iako su svi oni dolazili iz različitih oblasti, zaključak im je bio jednak, krucijalno pitanje od kojeg se mora poći u reformama je arapski jezik (Chejne, 1969: 125).

Govornici arapskog jezika veoma su ponosni na svoj jezik iz religijskih, istorijskih i kulturnih razloga. Arapski jezik je jezik Kurana, svete knjige muslimana, a tokom svog zlatnog perioda služio je kao medijum za prenos znanja iz Grčke u druge zemlje Evrope. On je jezik kojim komuniciraju Arapi iz različitih delova arapskog sveta, pa stoga predstavlja i potentan faktor arapskog jedinstva (Emery, 1982: 85). Međutim, na polju terminologije postoji veliki broj činilaca koji na različite načine podstiču konfuzno stanje. Neki od njih su lingvistički (diglosija, bogatstvo arapskog jezika i geografska rasprostranjenost, kao i podela na dva dela arapskog govornog područja – deo uticaja engleskog i deo uticaja francuskog jezika, nepostojanje tačne metodologije za arabizaciju koja u širem smislu predstavlja prevođenje stranog termina na arapski jezik koristeći različite metode – transkripcija/ transliteracija, kalkiranje, kulturni ekvivalent i drugi, kao i pronalaženje arapskog ekvivalenta za novi termin), potom administrativni (nepostojanje zvaničnih tela koja se bave isključivo terminologijom, spor rad akademija za arapski jezik, čime su prevodioci prinuđeni da sami, ad hoc, pronalaze termine), a neki su i lični, pa i politički (Sieny, 1987: 169-171).

Kao jedan od modela ovako konfuznog stanja u jeziku može se uzeti situacija u Egiptu koju je detaljno, još u prvoj polovini 20. veka, sagledao Tajmur. „Polazeći u svom radu od savremene arapske književnosti, koja je postala poprište oštre jezičke borbe, on u njenom razvoju vidi dve etape. Period do prvog svetskog rata karakteriše jedinstveni islamski duh i islamska kultura čiji je osnovni simbol jezik Prorokove knjige. Posle rata, u plodnoj dolini Nila, naglo počinje da buja egipatski nacionalizam. Ovaj politički pokret širokih razmera, želeći da stvori čisto egipatsku kulturu i književnost, stavlja u prvi plan i *egipatski jezik* podvrgavajući pri tom klasični jezik oštroj kritici. Ti napadi su, uglavnom, zasnovani na tome da je književni (klasični) jezik isključivo jezik pisane reči kojim niko u arapskom svetu ne govori, i dalje, da ovaj, nekada davno okamenjeni jezik više nije u stanju da izrazi sve pojmove i potrebe novog vremena“ (Mitrović, 1982: 349-350).

Iako neki naučnici i lingvisti smatraju da je status arapskog jezika sličan statusu koji je imo latinski, mnogi se ne bi složili sa tom konstatacijom jer ovakvo stanje vide kao potencijal za jezički razvoj. Za arapski jezik se vezuje sociolingvistička pojava diglosije. Ovu, stabilnu, diglosiju karakteriše postojanje književnog arapskog jezika (al-fuṣḥa), koji se sve češće naziva i savremeni ili standardni arapski, koji je postavljen kao viši varijetet, i regionalnih dijalekata (al-‘amiyya),

posmatranih kao niži idiom. „Arapima je *maternji jezik* upravo taj lokalni govor, koji spontano nauče u porodici i neposrednom životnom okruženju, dok književnim/standardnim arapskim jezikom u manjoj ili većoj meri pasivno i aktivno ovladaju kroz proces šire socijalizacije, obrazovanja i školovanja“ (Tanasković, Mitrović, 2005: 13).

Književni jezik je standardizovan i kodifikovan i to je „jezik čovjeka po čijem govoru slušalac ne može prepoznati kraj iz kojeg govornik potiče“ (Hafizović, 1990:174 prema Anis, 1960: 5-6). Ovo je i jedna od karakteristika *zajedničkog jezika* kojim se smatra i standardni, odnosno književni arapski. Iako su prema Fergusonovoj definiciji iz 1959. godine o diglosiji preuzeti termini *viši* i *niži* varijetet, u arapskom jeziku podela je komplikovanija jer između njih ima mnogo prelaznih varijeteta. Činjenica je da ovaj sociolingvistički fenomen predstavlja veliku prepreku za uvođenje inovacija u jezik i teškoću za nastanak precizne naučno-tehničke terminologije, ipak, postoji mišljenje nekih lingvista da ukoliko je arapski sve do perioda dekadencije mogao da bude jezik jedne velike imperije, sigurno može da odgovori i na savremene potrebe. Bilo da se doživljava kao kočnica razvoja jezika ili potencijal za njegovo obogaćivanje „relativna stabilnost u načelu inače nestabilne i protivrečne konfiguracije diglosije, čiji jedan („viši“) pol predstavljen opštearapskim savremenim književnim (standardnim) jezikom, a suprotni („niži) mozaikom lokalnih govora, narečja i dijalekata, uz fluidnu vertikalnu gamu komunikacijskih registara i horizontalnu mapu regionalnih afiniteta, zadugo će još biti sociolingvistička stvarnost arapskog sveta“ (Tanasković, 1986: 126-127).

Anvar Čejne (Anwar Chejne) je 1969. godine, baveći se slavnom prošlošću arapskog, rekao da je arapski jezik jedno od čuda istorije, a Inizan ga je 1999. godine smatrao pravim čudom arapske ekspanzije jer je gotovo jedinstven slučaj evolucija arapskog od jezika, uglavnom poezije (pre pojave islama), pa sve do jezika prenosioca znanja iz različitih nauka (Al-freihat, 2017).

U novije vreme, terminologija u arapskom jeziku suočava se i sa problemima na polju tehničko-tehnološkog razvoja u arapskom svetu koji više nije nosilac promena i naučnih inovacija kao tokom perioda pre dekadencije. Stoga, stručnjaci novijeg datuma teže da prevođenje sa arapskog i na arapski odvoje od sećanja na slavnu prošlost jer se čini da je „the West has already decided that the Arab and Islamic cultures have nothing of substance to offer modern history. Translation from it ... remains prisoner of nineteenth century images and representations“ (Al-Ma’ani, 2011: 26).

Jezik se menja zajedno sa društvom i stoga razne teškoće sa kojima se suočava arapski nisu odlika samog jezika, već one potiču od ljudi koji su njegovi govornici i njihovog stava i odnosa prema svom jeziku (Benkharafa, 2013: 206). Naučno-tehnička, stručna, terminologija ima različite političke, ekonomske ili socijalne konotacije u različitim društvima arapskog govornog područja i takvo stanje dodatno otežava uvođenje novih ili revitalizaciju starih termina iako bi jedino polazište prilikom izrade terminologije trebalo da bude naučna logika.

Postojanje velikog broja različitih domaćih i međunarodnih organizacija koje se bave terminologijom u arapskom jeziku, iako ukazuje na veliku zainteresovanost i angažman arapskih stručnjaka za svoj jezik, one u većoj ili manjoj meri doprinose nedefinisanom i nejasnom stanju u arapskoj terminologiji. Ove organizacije se u najvećoj meri bave kreiranjem i tvorbom termina, ali bez činjenja narednog koraka, a to je njihova uspešna implementacija u određeni terminosistem. Organizacije koje se bave prevođenjem na arapski jezik smatraju sebe vodećim na polju praktične primene termina i njihova iskustva mogu da ukažu na pravu sliku terminološkog stanja. Ovakvih udruženja i organizacija je mnogo i postoje širom sveta, ne samo arapskog. Neke od njih su: Arapska asocijacija za prevođenje i interkulturalni dijalog – ATIDA (Ġama’iyya al- tarġama al- ‘arabiyya wa ħiwār al-ṭaqāfa – ‘Atīda), Međunarodna asocijacija prevodilaca za arapski (Ġama’iyya al- duwaliyya li mutarġimī al-‘arabiyya), Arapska organizacija za prevođenje (ar. al-

Munazzama al-‘arabiyya li al-tarğama), Arapsko udruženje stručnih prevodioca (al-Mağma‘ al-‘arabiyy li al-mutarğimīn al-muħtarifīn), Egipatsko udruženje prevodioca (Ĝama‘iyya al-miṣriyya li al-mutarğimīn), Udruženje iračkih prevodilaca (Ĝama‘iyya al-mutarğimīn al-‘irāqīyyīn).⁴⁰ Ovako sagledan, samo iz ugla prevođenja, problem standardizacije terminologije u arapskom jeziku postaje još izraženiji jer mnoštvo organizacija utiču na razvoj nekoliko paralelnih termina koji posle, takođe, dovode do nedoslednosti u prevodu. Uzmimo za primer termin *tehničar* u arapskom jeziku, u vojnoj terminologiji. U gotovo svim zemljama arapskog govornog područja, prevod će biti تقني (tiqniyy), ali će u Omanu koristiti termin فني (faniyy) jer u toj zemlji prvi termin ima značenje *tehnički*. Takođe, i termin *helikopter* je pokazao da ima mnogo prevoda. U nekim zemljama će se koristiti samo jedan, a u drugim samo drugi. Na primer, u oružanim snagama Omana u upotrebi će biti samo termin طائرة عمودية (tā’ira ‘amūdiyya), dok će širom arapskog sveta biti u optičaju i عمودية (‘amūdiyya), سميتية (samutiyya), مروحية (mirwaḥiyya), ali i neki drugi (Al-Ma’ani, 2011: 26).

3.4. Termin *terminologija* u arapskom jeziku

U arapskom jeziku u upotrebi je više sinonimnih termina kojima se označava *terminologija*. Neki od njih su: المصطلحية (al-muṣṭalḥiyya), علم المصطلح (‘ilm al-muṣṭalaḥ), علم الإصطلاح (‘ilm al-’iṣṭilāḥ), علم المصطلحات (‘ilm al-muṣṭalaḥāt), المصطلحاتية (al-muṣṭalaḥātiyya). Koren svih ovih termina, kao i termina za *termin* u arapskom jeziku, المصطلح (al-muṣṭalaḥ) i الإصطلاح (al-’iṣṭilāḥ) čine tri radikala صلح* (ṣ l ḥ) čije značenje izražava tačnost, ispravnost.⁴¹ Oblik za termin الإصطلاح (al-’iṣṭilāḥ) je glagolska imenica VIII glagolske vrste čija su neka od značenja saglasnost, konvencija, stručni naziv, termin (terminus technicus), a المصطلح (al-muṣṭalaḥ) je oblik pasivnog participa VIII glagolske vrste čije je značenje opšte prihvaćen, uveden, uobičajen, konvencionalan, i ovaj isti oblik, koji gradi množinu sufiksom za ženski rod (ات -) ima značenje stručan naziv (izraz), termin. U arapskom jeziku termini المصطلح i الإصطلاح se jednako upotrebljavaju iako su tvrdnje pojedinih naučnika da je termin الإصطلاح duže u upotrebi u značenju termina i da je zato on tačan.⁴² Međutim, Al-Kasimi, pozivajući se na različite izvore od 14. do 18. veka, ipak dolazi do zaključka da su ova dva termina u upotrebi kao sinonimi i stoga se u stručnoj literaturi koriste ravnopravno. Prema njemu, Ibn Haldun (‘Ibn Ḥaldūn, 1332-1406.) u svom delu *Mukadima* (al-Muqaddima) –

⁴⁰ Sve informacije u vezi sa delatnostima ovih udruženja i agencija mogu se naći na njihovim internet prezentacijama. S obzirom na to da se na njihovim stranicama nalaze i rečnici koje su izdali, kao i glosari i različiti radovi na temu stručne terminologije, buduća istraživanja bi mogla da ukažu i na sličnosti i razlike u njihovom praktičnom radu.

⁴¹ Prema Rečniku Teufika Muftića (Muftić, 2004: 809) glagol صلح (ṣalaḥa) ima značenje biti dobar, ispravan, poboljšati se, a u VIII glagolskoj vrsti izvedeno je značenje izmiriti se, popraviti se, poboljšati se, primiti, preuzeti, složiti se. Pored prefiksa ِ (‘i), morfološka karakteristika VIII glagolske vrste je i infiks ت (ta) između prvog i drugog korenskog konsonanta. S obzirom na to da je na mestu prvog radikala suglasnik ص dolazi do progresivnog jednačenja sa infiksom. Više o pojavama progresivnog i regresivnog jednačenja u VIII glagolskoj vrsti u Tanasković, D., Mitrović, A. (2005). *Gramatika arapskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

⁴² Ova tvrdnja nalazi se u odeljku knjige Alija Kasimi (‘Alī al-Qāsimī) pod naslovom علم المصطلح: أسسه النظرية و تطبيقاته العلمية (‘Ilm al-muṣṭalaḥ: ‘ussusuh al-naẓariyya wa taṭbīqāṭuh al-‘ilmiyya) – Terminologija: teorijske osnove i praktična primena. S obzirom na to da nije dostupna knjiga u celosti, za potrebe ovog istraživanja koristili smo poglavlje knjige koje je dostupno na internet strani http://atida.org/index.php?option=com_content&view=article&id=199:2013-03-30-09-17-10&catid=30:-2009&Itemid=6.

uvod ili predgovor, prolegomena, koristi termin *المصطلح*, dok Muhamed Tahanavi (Muḥammad al-Tahānawī) pisac i naučnik iz 18. veka u svom delu *Registar termina umetnosti i nauka* (Kaššāf 'iṣṭilāḥāt al-funūn wa al-'ulūm), kao i Abd al-Razak al-Kašani ('Abd al-Razāq al-Kāšānī), naučnik iz 14. veka u svom delu *Terminologija sufizma* ('Iṣṭilāḥāt al-šūfiyya) koriste i jedan i drugi termin.

3.5. Arabizacija – pregled značenja i upotrebe

Arabizacija⁴³ (ar. al-ta'rīb) predstavlja termin kojim se označava više pojava i procesa u arapskom jeziku posmatranih iz lingvističkog i sociolingvističkog ugla. Širok spektar upotrebe ovog termina uključuje upotrebu arapskog kao jezika naučne misli, obrazovanja i komunikacije, potom u kontekstu prevođenja naučne i stručne literature i književnosti na arapski jezik, kao i na prenos (ar. al-naql) reči i termina u arapski jezik čineći neophodne promene usled uklapanja u fonetski sistem arapskog jezika (Al-Ma'ani, 2011: 23). Najčešća upotreba u lingvističkom smislu vidi se na sledeći način: „Arabization is a process of refining an external word according to the weights and structure of the Arabic language, dying a foreign word with Arabic, or forming a foreign word with Arabic letters when transferred, so Arabs can utter them according to language; Arabic has the superior ability to represent and arabize foreign words according to its molds“ (Al-Shibiel, 2017: 470). Arabizacija, stoga, može da predstavlja proces prevođenja stranog termina na arapski jezik koristeći arapske paradigme, dakle primenjujući fonološka i morfološka pravila arapskog jezika. Stetkevič arabizaciji posvećuje celo poglavlje i smatra je asimilacijom stranih reči (Stetkevych, 1970: 56). Alšehab koristeći termin *arabicization*, vidi ovaj proces samo kao transliteraciju termina na arapski jezik i smatra da veliki broj arapskih naučnika posmatra arabizaciju i prevođenje kao iste, te da je važno jasno pokazati razlike između njih (Alshehab, 2013: 63). Primeri u kojima je deo termina arabizovan, odnosno, transliterovan, a deo preveden su između ostalog i sledeći: صاروخ ريدي (ar. ṣārūh rīdāy al-maḥmūl 'alā al-katf) – sholder-held Redeye, pri čemu je naziv rakete Redeye arabizovan, dok su tehnički termini prevedeni; i صاروخ دراجون المضاد للدبابات (ar. ṣārūh drāḡūn al-muḍādd li al-dabābāt) – Dragon medium antitank missile, naziv za projektil Dragon je arabizovan, a ostali termini su prevedeni (Alshehab, 2013: 66-67). Arabizacija, kao deo pokreta jezičkog planiranja, nosi smisao modernizacije, i vezuje se za ideje o patriotizmu i nacionalnom identitetu.

Ovaj proces uvođenja novih termina u arapski jezik datira još od početka 8. veka, od nastanka i razvoja bagdadske prevodilačke škole, kao i škole u muslimanskoj Španiji. Postoji veliki broj davno arabizovanih termina, a neki od njih su: filozofija (falsafa), drahma (dirham) i asfalt (isfalt). Prema Stetkeviču prvi koji je posvetio pažnju stranim rečima u arapskom jeziku bio je Ibn Abas († 687). Ovom temom kasnije se bavili Halil Ibn Ahmad, Sibavajh, Ibn Kutajba, al-Džavaliki, al-Hariri i mnogi drugi. Mišljenje Sibavajha (Sībawayh) o tome da li sve strane reči u arapskom treba posmatrati kao asimilovane (mu'arrab) smatra se veoma liberalnim i kasnije su ga filolozi

⁴³ U literaturi na engleskom jeziku nailazi se na dva prevoda ovog arapskog termina *arabicization* i *arabization* pri čemu se kod nekih autora odnose na isti proces u jeziku, a kod drugih se posmatraju kao dva međusobno povezana, ali različita koncepta. Razlika između ova dva termina je u najkraćem objašnjena na sledeći način: „... Arabicization is a language policy that has been applied on a limited scale in different Arab countries, whereas Arabization is a linguistic and a sociocultural process that has never been implemented in the modern Arabic sociolinguistic context. Arabization refers to plans aiming to regain the cultural, historical and political identities of the Arab societies“ (Albirini, 2016: 109). Iako je relativno česta pojava da se u stručnoj literaturi autori odlučuju za jedan od ova dva termina moguće je pronaći i jasno izražene negativne stavove prema terminu *arabicization*. Ghazala u svom radu o procesu arabizacije u trećem milenijumu započinje jedan od pasusa rečima: „Arabization (or the awkward, *Arabicization*)!...“ (Ghazala, 2013: 26).

uglavnom odbacili (Stetkevych, 1970: 57-61). Iako prema mišljenju jezičkih purista arabizacija može ugroziti arapski jezik, ipak se ovaj proces smatra jednim od najproduktivnijih u tvorbi neologizama jer se njime čuva čistota arapskog jezika, u smislu forme, i bogati se vokabular, standardizuje se naučno-tehnička terminologija i može da doprinese revitalizaciji arapsko-islamskog nasleđa (Elmgrab, 2011: 496).

Jedan od osnovnih ciljeva arabizacije je da arapski učini jezikom sposobnim da odgovori na potrebe savremenog društva i inovacija na naučno-tehničkom planu, a jedan od njenih osnovnih problema vezuje se za neujednačenu terminologiju. Nedoslednosti u implementaciji termina, u jezičkom planiranju, različiti pristupi u tvorbi termina u akademijama, različite metode i kriterijumi arabizacije širom arapske domovine, kao i problem arabizacije u školstvu, naročito na nivou visokog školstva (s obzirom na to da se na mnogim univerzitetima predavanja izlažu na stranim jezicima) predstavljaju prepreke sa kojima se arabizacija susreće. Rešenje bi bilo standardizacija terminologije i dosledna primena standardizovanih termina. Poznate su delatnosti akademija i Koordinacionog biroa, pa imajući u vidu da su ipak autori i prevodioci, dakle krajni korisnici termina ti koji se odlučuju za upotrebu određenog termina, jedan od najvažnijih projekata na polju standardizacije je Arabterm, on-line platforma na kojoj su dostupni višejezični rečnici iz različitih naučnih oblasti i čiji saradnici blisko saraduju sa Biroom. Ova platforma je konstruisana tako da bude lako dostupna svima kojima je potrebna terminološka pomoć. Povodom obeležavanja pola veka od osnivanja Koordinacionog biroa i leksikografskog rada, objavljen je rad sa šematskim prikazima metoda koje se primenjuju prilikom obrazovanja termina koji se kasnije uvrštavaju u rečnik Arabterm.⁴⁴ Iako predstavlja jedan od najrelevantnijih registara stručnih termina, put do nastanka termina od 15 koraka koji je prikazan u jednoj od šema dokazuje da je standardizacija termina dug i komplikovan proces koji započinje odabirom oblasti koju je potrebno terminološki obraditi, odabirom članova tima za rad na terminima, predlozima metodologija rada, obradu termina, procenu novonastalog rečnika termina, distribuciju datog rečnika regulatornim telima 22 arapske države, njihovo razmatranje i reviziju i unošenje različitih izmena, sastavljanje rečnika, njegova poslednja provera, i na kraju digitalizacija i štampanje stručnog terminološkog rečnika.

Banke termina⁴⁵ takođe predstavljaju značajan izvor standardizovanih termina dostupnih stručnjacima i prevodiocima. Na internet strani Koordinacionog biroa nalazi se jedna od najvažnijih banaka termina, Banka standardizovanih termina (Bank al-muštalaḥāt al-muwahḥad) u kojoj je moguća opšta ili specijalizovana pretraga termina prema oblastima, među kojima su i hemija, geografija, filozofija, lingvistika i mnoge druge nauke, prirodne i društveno-humanističke. Saudijska terminološka banka (BASM – al-Bank al-’āliyy al-sa’ūdiyy li al-muštalaḥāt)⁴⁶ predstavlja projekat zadužen za arabizaciju nauke i tehnologije na sledeće načine: 1) sastavljanje sveobuhvatnog mašinskog rečnika dostupnog prevodiocima naučnih i tehničkih radova, prevodiocima sadržaja masovnih medija, i čitaocima naučnih i tehničkih materijala na jezicima koji su dostupni na BASM-u: arapskom, engleskom, francuskom i nemačkom; 2) priprema naučnog i tehničkog dela rečnika za mašinsko prevođenje ili mašinski pomognuto prevođenje; 3) širenje, odnosno, diseminacija naučno-tehničke terminologije na svim nivoima, akademskom, stručnom, odnosno specijalizovanom, ali i na opšte-jezičkom nivou; 4) pomoć arapskim terminološkim

⁴⁴ Rad je dostupan u pdf formatu na strani: <http://asrenorg.net/eage2015/sites/default/files/files/7%20Lina.pdf>.

⁴⁵ Brz napredak mnogih nauka doveo je do stvaranja velikog broja novih termina u svim jezicima, tokom druge polovine 20. veka i nastanka prvih kompjutera rađa se i ideja o grupisanju termina, njihovom objašnjenju i primeni u prevođenju. Mašinsko prevođenje i mašinski pomognuto prevođenje (eng. machine-aided translation) razvijeno je na mnogim jezicima i postoje brojne višejezične banke termina. Neke od njih su: LEXIS u Bonu, TEAM u Minhenu, NORMATERM u Francuskoj, EURODICAUTOM u Luksemburgu i mnoge druge. Lista međunarodnih terminoloških banaka i tesaurusa sa linkovima nalazi se na internet strani: https://www.univaasa.fi/en/sites/terminology/glossaries/term_banks/.

⁴⁶ Termini ove banke mogu da se pretražuju na internet strani <https://basm.kacst.edu.sa/Pages/default.aspx>

stručnjacima prilikom sastavljanja novih termina, standardizaciji i unifikaciji arapskih naučno-tehničkih termina (Sieny, 1985: 196).

Stavovi o arabizaciji kao lingvističkoj pojavi oduvek su bili različiti, od onih koji su je smatrali sredstvom za razvoj i obogaćivanje jezika, pa sve do onih koji su smatrali upotrebu neologizama nastalim prema novim nearapskim paradigmama, kreiranim za strane reči, izrazom nepismenosti. Bilo da se odnosi na leksičko proširivanje jezika putem tvorbe novih termina prema postojećim paradigmama i prevodenjem stranog termina, ili, prema Elmgrabu, na vrstu naturalizacije termina na nivou glasa, koja se ispunjava prenošenjem termina u arapski fonetski sistem ili na nivou koncepta putem kalkiranja, ona predstavlja stvarnost arapskog jezika (Elmgrab, 2016: 80).

3.6. Tvorba termina u arapskom jeziku

Odnos prema lingvističkim problemima najbolje se može sagledati kroz prizmu nastanka novih termina, odnosno lingvističkog praćenja trendova na polju naučno-tehničkog razvoja. Velike revolucije u industriji i u tehničko-tehnološkom razvoju doprinele su tome da se i jezici zemalja Zapada nađu u fluktuirajućem stanju, a specifičan razvojni, odnosno stagnirajući put arapskog doprineo je i posebnom odnosu prema terminologiji. Istovremeno je uz pomoć jezika potrebno zadržati vezu sa bogatom istorijom i rasprostranjenom religijom i biti u korak sa savremenim svetskim tokovima. Pitanje nastanka terminologije (ar. *tawlīd al-muṣṭalahāt*) ne odnosi se samo na govornike tog jezika „*wa 'innamā 'aṣḥaḥat ša'an laṣīq bi al-tanmiyya al-'iqtisādiyya wa al-'iḡtimā'iyya al-šāmila 'allatī lā tataḥaqqaq 'illā bi 'isti'māl muṣṭalahāt 'ilmiyya wa tiqniyya muwaḥḥada mutadāwula fī ḡamī' 'aṭrāf al-dawla li tayassar naql al-mafāhīm al-'ilmiyya wa tiqniyya bi diqqa wa 'amāna*“ (Al-'Anāswa, 2009: 353).

Arapski jezički stručnjaci, članovi akademija postavili su jasna pravila po kojima mogu da nastaju nove reči u arapskom jeziku. Ova pravila su prolazila kroz različite faze preispitivanja akademija i njihova međusobnog razilaženja i slaganja po pitanju primene nekih od njih. U ovom delu pažnja će biti posvećena pojedinim, najvažnijim, metodama koje se koriste prilikom tvorbe termina u arapskom (ar. *waḍ' al-muṣṭalahāt al-'ilmiyya*). Među njih spadaju: derivacija (ar. *al-'ištiqāq*) koja se deli na prostu, odnosno malu (ar. *al-'ištiqāq al-ṣaḡīr*), srednju, ili metatezu (ar. *al-'ištiqāq al-kabīr*, odnosno *al-qalb*) i veliku ili alternaciju (ar. *al-'ištiqāq al-'akbar*, odnosno *al-'ibdāl*), potom kalkiranje (*al-'ištiqāq bi al-tarḡama*), dedukcija (ar. *al-'istinbāt*), odnosno, češće korišćen termin metafora (ar. *al-maḡāz*), analogija (ar. *al-qiyās*), haplogologija (ar. *al-naḥṭ*), invencija (ar. *'irtīḡāl*), posudivanje (ar. *'iqtirād*).⁴⁷

⁴⁷ Načini gradnje neologizama u arapskom tema su gotovo svake studije o razvoju arapskog jezika, kao i razvoju različitih terminosistema, a konstantan rad arapskih institucija zaduženih za terminologiju objavljuje se redovno u glasilima akademija, te je prilikom rada na ovom odeljku sačinjen izbor relevantne literature. Radovi koji su konsultovani su: Stetkevych, J. (1970), *The Modern Arabic Literary Language: Lexical and Stylistic Developments*, Chicago, London: The University of Chicago Press; Chejne, A. G. (1969), *The Arabic Language: It's Role in History*, Minneapolis: University of Minesota Press; Hafizović, M. D. (1990). *Lingvističko djelo Ibrahima Anisa (magistarska teza)*, Beograd; Al-Ma'ni, M. (2000), *The Problematics of Technical Translation into Arabic: The Case of the Royal Air Force of Oman* (unpublished doctoral dissertation), dostupno na: http://cdn-cms.f-static.com/uploads/86199/normal_57d18697b0fa0.pdf; Baker, M. „Review of Methods Used for Coining New Terms in Arabic“ / *Meta: journal des traducteurs* (Montreal), 32/2 (1987), 186-188; Hisāra, M. M. (2014). *'Ilm al-muṣṭalah wa ṭarā'iq waḍ' al-muṣṭalahāt fī al-'arabiyya*, Dimašq, Bayrūt: Dār al-fikr; Ḥamādī, M. Ḍ. „Wasā'il waḍ' al-muṣṭalah al-'ilmiyy fī al-'Irāq“ / *Maḡalla maḡma' al-luḡa al-'arabiyya bi Dimašq*, 75/3, § 571-584; Šahīd, A. W. „Taṭawwur al-muṣṭalah al-'ilmiyy al-'arabiyy fī maḡma' al-luḡa al-'arabiyya bi Dimašq, § 445-462 / dostupno na: <http://www.reefnet.gov.sy/booksproject/mojama/77/77-3/2.pdf>., Al-'Anāswa, M. „Tawḥīd al-muṣṭalahāt“ / *Al-Luḡa al-'arabiyya*, 11/1, § 347-358.

Analogija (ar. al-qiyās) predstavlja stvaralački proces u arapskom jeziku i smatra se da je imala dominantnu ulogu u radu gramatičara škole u Basri (Stetkevych, 1970: 3). S obzirom na to da se njena upotreba menjala u skladu sa razvojem arapskog, raspoznaju se tri značenja analogije: opšte gramatičko pravilo u periodu početka normiranja i sistematizacije lingvističkog materijala arapskog jezika; izvođenje novih oblika i značenja u vremenu nakon muslimanskih osvajajčkih pohoda i njihovog susreta sa novim dostignućima i naukama; i viđenje analogije kao sličnosti prilikom davanja objašnjenja za neku pojavu u jeziku (Hafizović, 1990:105-106). Nakon perioda dekadencije, analogiji kao metodi za tvorbu termina, počinje da se posvećuje sve veća pažnja i pod njom se podrazumeva adaptiranje novih stranih reči prema starim arapskim paradigmama jer u teoriji troradikalni koren kao osnova najvećeg broja reči u arapskom može da posluži kao neiscrpno polazište za nastanak novih reči. U tom smislu, dolazi do izvođenja paradigmi poput fa‘‘āl od glagola prve vrste za izgradnju reči kojima se označavaju profesije: ‘aṭṭār, ḥaddād. Prihvata se sintetički infinitiv (ar. al-maṣḍar al-ṣinā‘iyy – „apstraktna imenica“) sa završetkom –iyya, kojim se, inače, grade odnosni pridevi u arapskom, kao pravilan jer se uviđa njegov potencijal za izgradnju novih termina putem sufiksalne derivacije: ‘insān → ‘insāniyya (čovjek → čovečanstvo); ḥurr → ḥuriyya (slobodan → sloboda).⁴⁸

S obzirom na to da derivacija (ar. al-’ištiqāq) predstavlja izvođenje neologizama iz postojećih morfoloških paradigmi, zaključuje se da je ona u bliskoj vezi sa analogijom. Hafizović, pozivajući se na Anisa, smatra da analogija ima teorijski, a derivacija praktični karakter i da time predstavlja izvršnu operaciju analogije (Hafizović, 1990: 109). Upravo iz ovog razloga pojedini autori ne pominju analogiju kao posebnu metodu, već je analiziraju u sklopu derivacije. Ovom metodom nastaje i veliki broj sinonima kao rezultat nedovoljne saradnje i koordinacije institucija koje se bave arapskim jezikom.

Neki koreni arapskog jezika su više, a neki manje produktivni, i na osnovu pojedinih istraživanja, postoji mišljenje da broj reči izvedenih od jednog korena može da bude veći i od tri stotine (Būlahiyya, 2016: 139).

Mala derivacija (ar. al-’ištiqāq al-ṣaḡīr) predstavlja metodu pri tvorbi novih reči poštujući redosled tri korenska konsonanta. Na primer: koren *q t l (قتل*) predstavlja osnovu iz koje se izvode brojne imenske i glagolske reči, između ostalih i قتال (ar. qitāl) u značenju bitke, borbe, ali i reč

مقاتلة (ar. muqātila) koja znači borbeni avion (eng. combat plane). Srednja derivacija, ili metateza (ar. al-’ištiqāq al-kabīr, odnosno al-qalb) se odnosi na tvorbu reči od korenskih konsonanata koji kada promene redosled ne menjaju značenje, odnosno i dalje nose u sebi značenje prvobitnog korena. Ova metoda ne zauzima značajno mesto u izgradnji arapske leksike. Velika derivacija ili alternaciju (ar. al-’ištiqāq al-’akbar, odnosno al-’ibdāl) u teoriji predstavlja zamenu jednog korenskog konsonanta drugim slovom pri čemu ne dolazi do promene značenja. Postoje mišljenja po kojima je ova derivacija rezultat dijalekatskih različitosti.

Haplologija (ar. al-naḥt) podrazumeva mešanje (eng. blending) ili sažimanje dve ili više reči u jednu. Primer koji se često navodi u literaturi je ḥamdala koji je nastao od reči al-ḥamdu li al-lāh. Takođe, u vojnoj terminologiji termin برمائي (ar. barrmā’iyy) se odnosi na vozilo amfibija koje je konstruisano tako da se bez te koža kreže i po kopnu i kroz vodu, a sastoji se od reči بَرّ (barr) –

⁴⁸ Više o nastanku reči sufiksacijom –iyya u: Mohamed, J. M. G. Productivity of the Arabic Suffix –iyya: Implications for Translation and Modernization of Vocabulary / AWEJ - Arab World English Journal (Richmond, Kuala Lumpur). – 4 (May, 2015) p. 234- 252. Časopis izlazi on-line i svi brojevi su dostupni na internet strani: <https://www.awej.org/index.php>.

kopno, zemlja i odnosnog prideva izvedenog od reči ماء (mā') – voda. Na engleskom je pun naziv *amphibious vehicle* – amfibijsko vozilo. Prema vrsti reči koje se sažimaju u jednu razlikuju se četiri vrste haplologije: glagolska (al-naḥt al-fi'liyy), pridevska (ar. al-naḥt al-wašfiyy), imenska (al-naḥt al-'ismiyy) i odnosna (ar. al-naḥt al-nasabiyy) pod kojom se podrazumeva određivanje pripadnosti nekog grupaciji, školi i slično. Reči koje nastaju ovom metodom zovu se al-manḥūt – kovanica. U novije vreme sažimanje postaje veoma značajna metoda za tvorbu novih termina. Koristi se i za sastavljanje akronima organizacija i pokreta nastalih u arapskom svetu jer se strani akronimi transliteruju (Elmgrab, 2016: 81-82). Na primer حركة المقاومة الإسلامية – حماس (Ḥamās - ḥaraka al-muqāwima al-'islāmiyya – Islamski pokret otpora).⁴⁹

Invencija (ar. 'irtiḡāl), iako bliska svim obrazovnim slojevima ljudi ne predstavlja značajan metod za leksički razvoj. Pojedini klasični filolozi zastupali su stanovište da je ona odlika veoma obrazovnog stanovništva, a ulazeći u problematiku etimologije reči, vladalo je ubedenje da one ipak, sve pripadaju nekom od semitskih jezika i da po sredi nikako ne može biti kreacija (Hafizović, 1990: 112).

Posuđivanje (ar. 'iqtirāḡ) se odnosi na širenje i bogaćenje leksike arapskog jezika uključivanjem stranih jezičkih elemenata u arapski jezik. Kalkiranje (al-'ištiqāḡ bi al-tarḡama) predstavlja bukvalno prevođenje stranog termina na arapski. Na primer: محرم احتراق داخلي (muḥarrak 'iḥtirāḡ dāḥiliyy) – an inner combustion engine (motor sa unutrašnjim sagorevanjem) ili إقتراب أعمي (iqtirāb 'a'miyy) – blind approach (odnosi se na letenje avionom ili helikopterom u lošim meteo uslovima). Ovaj vid tvorbe termina je veoma rasprostranjen, a naročito je uočljiv u vojnoj terminologiji pod uticajem jezika zemalja u kojima nastaju tehničke inovacije, uglavnom engleskog.

Metafora (ar. al-maḡāz), odnosno dedukcija (ar. al-'istinbāṭ) odnosi se na revitalizaciju starih termina, odnosno proširivanje njihovog značenja. Jedan od najčešćih primera koji se navodi u literaturi je imenica سيارة (sayāra) koja je pre pojave automobila označavala pustinjski karavan, odnosno kolonu kamila; هاتف (hātif) – telefon, a prvobitno značenje se odnosilo na onog koji viče, koji doziva. Otkrićem telefona, u arapski jezik je prvo ušao arabizovani termin u obliku tilifūn koji je i danas, kao internacionalizam, široko prihvaćen među govornicima arapskog.

Veliku ulogu u kreiranju arapske stručne terminologije imaju terminološki sistemi stranih jezika. Novonastali termini u arapskom jeziku često se skraćuju modifikacijom termina, čime praktično nastaje novi termin koji se odnosi na isti pojam. Na primer: air defense دفاع للطائرات (ar. difā' muḡādd li al-ṭā'irāt) češće je u upotrebi u izmenjenom obliku دفاع جوي (ar. difā' ḡawwiyy). Eliptično izražavanje je jedna od karakteristika savremene arapske terminologije. Na primer, standardizovani vojni termin مدفعية مضادة للطائرات (ar. midfa'iyya muḡādda li al-ṭā'irāt) će u većini slučajeva imati oblik مدفعية مضادة (ar. midfa'iyya muḡādda) u značenju antiair artillery; المقاتلة القاذفة (ar. al-muqātila al-qāḏifa) – a bomber fighter, koristi se u datom obliku, dakle, uglavnom bez predmetnute reči طائرة; termin za plane carrier se često koristi samo kao حاملة (ar. ḥāmila), iako je pun naziv za nosač avion حاملة الطائرات (ar. ḥāmila al-ṭā'irāt), i za termin mine

⁴⁹ Informacija dostupna na vaničnoj internet strani Hamas-a: <https://hamas.ps/ar/>.

sweeper كاسحة الألغام (ar. kāsīḥa al-'algām) u upotrebi je često samo كاسحة (Subich et al, 2017: 870-871).

Na kreiranje stručnih termina u arapskom jeziku utiču i brojni nelingvistički, odnosno ekstralingvistički faktori i spoznaja prevodioca o njihovom postojanju, kao i njihovo razumevanje, doprinose boljem uvidu u suštinu.

4. Odlike jezika vojne struke

Razvoj jezika je u velikoj meri vezan za razvoj države. Uređeno stanje u jeziku ukazuje i na postojanje civilizovanog društva i nacionalne države. „Za postojanje terminologije neophodno je da je jezik kojem ona pripada standardizovan i književnojezički utemeljen. On ujedno znači da društvo koje se takvim jezikom služi mora dostići odgovarajući stepen civilizacijskog, kulturnog i društveno-ekonomskog razvitka, jer razvijena pismenost i briga o jeziku predstavljaju važnu osovinu ka njegovom sveukupnom napretku“ (Jovanović, 2015: 54). Veliki broj jezika nema kapacitete za razvoj terminologija o čemu govori i činjenica da na svetu postoji više od 2000 jezika, a u samo 60-ak razvija se stručna terminologija.

Jezik vojne struke predstavlja temu koja nije obrađivana u velikoj meri s obzirom na to da je vojska organizacija zatvorenog tipa, a informacije o njenom radu su nedostupne široj javnosti. Vojska, odnosno oružane snage, jedne države predstavljaju organizaciju sa jasno izraženom hijerarhijom u kojoj poslovne veze dominiraju nad privatnim, i za koju se vezuje specifičan sistem vrednosti, a kojoj je jedini cilj očuvanje bezbednosti države, očuvanje poretka i pobeda u oružanom sukobu, ukoliko do njega dođe. „Oružane snage imaju jedinstvenu organizaciju i potpunu, usvojenu vojnu doktrinu, centralizovano rukovođenje, jedinstvene principe obuke i vaspitanja, sistem jednostarešinstva, subordinacije itd...U oružanim snagama, kao birokratskoj instituciji, postoji isključivo vertikalno potčinjavanje, odozdo prema gore, i hijerarhija položaja i činova odozgo prema dole“ (Gaćinović, 2014:130-131). Vojska jedne države može se posmatrati kao država unutar države jer je njeno uređenje strogo institucionalno-birokratsko i u tom kontekstu, jedan od osnovnih ciljeva joj je potčinjavanje vlasti, odnosno strukturama koje su na vlasti bez obzira na ispravnost njihovih političkih odluka. „Vojska često podržava nosioce političkih odluka koji mogu biti i vrlo otuđeni od naroda“ (Gaćinović, 2014: 131).

Iako se vojna leksika i vojna terminologija u pojedinim kontekstima podudaraju u značenju, neophodno je objasniti njihove osnovne razlike. Vojni termin označava jezički standardizovan pojam u funkciji obeležavanja vojnog pojma, a vojna leksika podrazumeva reči opšteg leksičkog fonda u funkciji vojnog termina, narodne nazive za označavanje vojnih pojmova, kao i profesionalne žargonizme.

U slučaju arapskog jezika, za potrebe ovog rada, pod jezikom vojske podrazumeva se terminologija različitih vojnih oblasti koji se oslanjaju na formalni jezik vojske koji obuhvata različita vojna dokumenta, pravilnike, zakone, dakle, jezik koji se koristi u administraciji, obaveštajnim i vojno-diplomatskim aktivnostima i slično; ali delimično i na neformalni jezik koji je u upotrebi u različitim radovima sa vojnom tematikom. „Tekstovi vojnog stila imaju obeležje književnog jezika specijalne namene, koji je u svojoj materiji određen leksikom svojstvenom za imenovanje pojmova iz vojnog domena, leksika različitih vidova vojske, naoružanja, taktike i dr.“ (Jovanović, 2015:39).

Jezik vojne struke smatra se jednim od najstarijih jezika struke koji se razvijao paralelno sa razvojem vojne i odbrambene tehnologije, kao i rekonstrukcijom oružanih snaga, i razvojem savremenog naoružanja. „In the course of development, the use of military terminology has become the characteristic feature of both military and military related-texts. The latter apart from standardized terms often make use of military features of heterogeneity and hybridity, because national varieties of military language have adopted many internationalisms, i. e. lexical items of Latin, French, or German origin adopted phonologically, morphologically and semantically to the recipient languages used to denote the same language“ (Kočote, Smirnova, 2016: 109). Savremenu vojnu terminologiju karakteriše dominacija engleskog jezika koji je u upotrebi kao zvanični jezik svih međunarodnih vojno-bezbednosnih organizacija kao što su NATO ili UN. U osnovi svake

uspešne vojne strategije nalazi se efektivna komunikacija. Ovaj proces se zahvaljujući globalizaciji u najvećoj meri odvija na engleskom jeziku. Različite studije su pokazale čvrstu vezu između lingvističke dominacije i kulturne moći. Engleski je stekao status lingua franca u mnogim oblastima, pa i u vojnoj zahvaljujući političkoj, ekonomskoj i svakako, vojnoj moći društva, tačnije, države, u kojoj se njime govori (Condurache, 2007). Vojne tekstove pišu profesionalci za profesionalce, odnosno pripadnici vojske za druge pripadnike vojske, dok su tekstovi sa vojnom tematikom (military-related texts) pisani za širu čitalačku publiku, često dostupni u masovnim medijima i mogu da ih pišu autori sa veoma dobrim, ali i nešto lošijim znanjem vojne tematike i terminologije. U svetlu trenutne geopolitičke situacije i promena na globalnom planu, zainteresovanost za vojne teme je veća nego ranije. Filološka istraživanja jezika vojne struke se u najvećoj meri bave vojnom terminologijom, profesionalnim i nestandardnim jezikom, odnosno žargonizmima, kao i njegovim stilskim obeležjima.

Dostupnost tema koje su vezane za savremeno naoružanje, strategiju, logistiku, i razne druge vojne oblasti zavisi i od prevođenja sa stranih jezika. Za prevodioca koji se bavi prevođenjem tekstova pisanih na vojne teme, pored odličnog znanja jezika struke u koji su uključene obimne teme vojne opreme i postrojenja, potom vojne procedure i vojni činovi, neophodno je i dobro poznavanje terminologija nauka čija se dostignuća koriste u vojsci prilikom komunikacije, organizacije ili konstruisanja oružja poput ekonomije, politike, hemije, inženjerstva i informacionih tehnologija. Takođe, upoznatost sa globalnom bezbednosnom situacijom i različitim vojnim operacijama su još neke oblasti znanja prevodioca vojnih tekstova (Kočote, Smirnova, 2016: 110).

Jezik vojne struke, u širem smislu može da se podeli na jezik koji se koristi u komunikaciji sa organizacijama van vojske ili civilima i jezik koji je u upotrebi među pripadnicima vojske, a koji, dalje, može da se deli na jezik u pisanoj i usmenoj komunikaciji. Usmena komunikacija među pripadnicima vojske razlikuje bar dva vida, između vojnika različitih činova pri čemu se strogo poštuje hijerarhijski sistem činova i pripadnika istog čina. Vojni jezik, odnosno vojni žargon, ima za cilj da prenese jasne, jezgrovite i nedvosmislene poruke, pa teži upotrebi skraćenica i akronima. Usmeni vojni neformalni diskurs i vojni sleng nisu bili često analizirani jer su u upotrebi isključivo unutar vojnih jedinica, a različiti rodovi vojske mogu da imaju i svoje, posebne, izraze. Međutim, stil pisane komunikacije je jasno određen. U vojnoj komunikaciji se uvek primarno pribegava usmenoj, a ukoliko je neophodno i pismenoj komunikaciji. O tome svedoči i tekst o stilu vojne prepiske, efikasnoj prepisci:

„Efikasna korespondencija je važno sredstvo pri obavljanju dužnosti. Ona se, u velikoj meri, svodi na jasnost izražavanja, tačnost sadržaja i jezgrovit stil. Jasno pisanje je važno jer odražava jasno mišljenje. Standardni formati, koji se često nazivaju „stil kuće“, mogu da vam pomognu da pri strukturisanju dokumenta ne izostavite ni jedan ključni deo informacije.

Međutim, pre nego što počnete da pišete, razmislite o tome šta želite da postignete. Da li bi telefonski poziv ili brifing bio bolji način komunikacije? Prvo pravilo je da prvo razgovarate, a pišete samo onda kad je to neophodno. To su, na primer, sledeći slučajevi:

- a) ako treba sačuvati trag o nekom izdatku, finansijskoj ili nekoj drugoj važnoj odluci;
- b) ako informaciju ili odluku treba proslediti širem krugu primalaca;
- c) ako je vaša poruka suviše detaljna ili kompleksna da bi bila preneti usmeno ili je neophodno da se ona detaljno prouči.

Uvek se trudite da vaša poruka bude tačna, kratka i jasna. Strukturirajte dokument logično i sastavite efekatan, relevantan i ubedljiv sadržaj.”⁵⁰

⁵⁰ Tekst je preuzet sa internet stranice SMESTA – Standardni izrazi u vojnoj terminologiji srpskog i engleskog jezika, pri Ministarstvu odbrane Republike Srbije:
http://www.smesta.mod.gov.rs/formati_vojne_prepiske/o_stilu_vojne_prepiske.54.html.

Korišćenje eufemizama često je u upotrebi prilikom komunikacije sa civilnim sektorom. Neprijatne informacije o broju poginuli ili ranjenih prilikom vojnih operacija su veoma osjetljive i prenose se korišćenjem eufemizama. Engleski vojni jezik, na primer, je razvio posebnu jezičku kreativnost i obiluje eufemizmima, pa se stiče utisak da se unutar njega, na taj način stvorio poseban jezik. Pored opreznosti pri saopštavanju neprijatnih informacija civilima, često se poseže i saopštavanju informacija koje ne govore o ljudskim žrtvama, već o tehničkim gubicima ili koje skreću temu sa visine novčanih troškova za određenu vojnu operaciju. Službena retorika obiluje informacijama o zabrinutosti za humanitarnu situaciju u nekoj zaraćenoj oblasti i broj uništenih aviona ili tenkova čime se pomera fokus sa ljudskih žrtava na objekte.⁵¹

4.1. Institucije koje se bave arapskim jezikom vojne struke

Proučavanje vojne terminologije predstavlja zadatak koji se u najvećem broju slučajeva poverava institucijama pri vojsci. Akademije za arapski jezik svoje aktivnosti usmerile su na tvorbu termina, i standardizovanje i ujednačavanje terminologije u mnogim drugim naukama, a vojnom terminologijom je uglavnom bila van sfere njihovog interesovanja.

Značaj poznavanja jezika vojske, a time, u velikoj meri i shvatanje sistema u kojima funkcioniše vojska, veoma je značajno. Prilikom britanske okupacije Egipta koja je započela krajem 19. veka, oficiri koji su bili zaduženi za formiranje anglo-egipatske vojske shvatili su da je jezička situacija veoma složena: usmena komunikacija među vojnicima odvijala se na egipatskom dijalektu, pismena na standardnom arapskom jeziku, a terminologija koja se koristila bila je bogata terminima iz osmanskog turskog.⁵² Osmanski turski bio je jezik administracije do polovine 19. veka, a arapski je 1858. godine uveden kao službeni jezik, stoga ne iznenađuje činjenica da su mnoge komande u egipatskoj vojsci tog perioda bile na osmanskome turskom. Politička situacija u Egiptu bila je veoma složena tokom druge polovine 19. i prve polovine 20. veka kada je sprovedena modernizacija i vesternizacija Egipta uz pomoć finansijskih sredstava iz Engleske i Francuske, stvarajući time ekonomsku zavisnost Egipta od zemalja Zapada. Situacija u vojsci bila je u istoj meri komplikovana: "The higher ranks were reserved for the Turco-Circassian elite, while Arabic speaking Egyptians could only reach the rank of colonel. Displeasure with this system, as well as discontent about the growing European influence on Egypt, led to the revolt of the Egyptian army" (Zack, 2016:3). Iako se Egipat izborio za samostalnost 1922. godine, konačno oslobođenje od britanskog uticaja usledilo je tek nakon nacionalizacije Sueckog kanala 1956. godine.

Britanska vojska ozbiljno je shvatala vojno angažovanje na drugim teritorijama i prilikom okupacije Egipta potpuno novi vid priručnika je počeo da se piše i izdaje – jezički priručnici za pripadnike vojske. Autori tih priručnika bili su svesni da geografska rasprostranjenost arapskog jezika u velikoj meri utiče na razvoj različite vojne terminologije i već tada su sastavljali rečnike i priručnike u kojima su se razlikovali egipatski i sirijski dijalekat u vojnoj terminologiji. Neki od tih priručnika su:

„- Tien, Anton. 1882. *Egyptian, Syrian, and North-African hand-book: A simple phrase-book in English and Arabic for the use of the armed forces and civilians*. London: W. H. Allen & Co.

⁵¹ Informacija dostupna na: <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/language-military-official-terminology>.

⁵² Tekst iz kojeg su preuzete informacije o britanskoj okupaciji Egipta i jezičkim priručnicima za britanske vojnike deo je zbornika o postkolonijalnoj i kolonijalnoj lingvistici koji je dostupan na internet strani: https://pure.uva.nl/ws/files/1797730/171061_Zack_2016_Arabic_Language_Guides.pdf.

- Green, Arthur Octavius. 1883–1885 (1909). *Practical Arabic grammar for the use of English officers in Egypt*. 2 vols. Vol 1 1883, vol. 2 4th ed. 1909 (1st ed. 1885). Cairo: Boulack Printing Office, Oxford: Clarendon Press.

- Mosconas, Demetrius. 1884. *English & Arabic dictionary accompanied by dialogues & useful notes for the use of the British Army of Occupation*. Cairo: s.n.

- Watson, C. M. [1885]. *English-Arabic vocabulary and dialogues for the use of the Army and Navy*. London: Her Majesty's Stationery Office.

- Scudamore, Frank. 1915. *Arabic for our armies: Words and phrases with their equivalent in Colloquial Arabic (phonetic pronunciation) in daily requirement by H.M. Forces serving in the Near East*. London: Forster Groom“ (Zack, 2016: 5).

Uvid u stanje jezika vojne struke na početku razvoja savremene egipatske vojske predstavlja samo primer složenosti savremenog arapskog jezika jer Egipat zauzima važno mesto u istorijskom, geostrateškom i sociolingvističkom smislu.⁵³ Proučavnje vojske jedne države predstavlja nerazdvojjiv deo proučavanja njene istorije i pruža uvid u razvoj pojedinih situacija iz drugačijeg ugla, može se reći i iz prve ruke, jer je vojska uvek igrala važnu ulogu, a ponekada bila i odlučujući faktor.

Tvorba termina na osnovu procedura koje savetuju Biro za arabizaciju i akademije za arapski jezik ponekada podrazumevaju i *ad hoc* formiranje komisija zaduženih za pojedine terminosisteme. Jedan takav Komitet za unifikaciju vojne terminologije za potrebe vojski arapskih zemalja (Lağna tawhīd al-muštalahāt al-‘askariyya li al-ğuyūš al-‘arabiyya). Rezultat rada ovog Komiteta pod pokroviteljstvom Vlade Sirije, a potom Ujedinjene Arapske Republike, je Rečnik vojnih termina sa oko 40000 termina iz 1961. godine. *Rečnik unifikovanih vojnih termina* (Al-Mu‘ğam al-‘askariyy al-muwahħad) objavljen u četiri dela (englesko-arapski, arapsko-engleski, francusko-arapski i arapsko-francuski) nastao je 1970. godine kao rezultat rada drugog Komiteta, pod okriljem Arapske lige (Sieny, 1987:168). Prema dostupnim informacijama, uglavnom iz arapskih listova, ovaj Komitet redovno održava sastanke dva puta godišnje, u aprilu i oktobru (poslednji je održan polovinom oktobra 2018. godine) i analizira različite teme koje se ne tiču isključivo stuče terminologije, već i aktuelnih vojno-političkih dešavanja u arapskim zemljama i na međunarodnom planu. Prilikom istraživanja aktivnosti Komiteta nismo naišli ni na jedan izveštaj sa sastanaka, a vesti u arapskim novinama o sastancima Komiteta, često su samo u vidu kratke informacije o vremenu i mestu sastanaka, temi i učesnicima koji su najčešće visoki oficiri vojski arapskih zemalja i ministri odbrane. Takođe, uz kratke vesti, često su dostupne brojne fotografije sa sastanaka.⁵⁴

⁵³ O nastanku savremene egipatske vojske u osnovnim crtama i sa relativno obimnom bibliografijom vidi članak dostupan na: <https://www.mepc.org/egyptian-military-part-one-ottomans-through-sadat>. Formiranje savremene egipatske vojske vezuje se za vladavinu Muhameda Alija (1805-1848), Turčina iz Makedonije, koga su osmanske vlasti poslale da se bori protiv Francuza. Nakon što je osvojio vlast u Egiptu i nametnuo se kao upravitelj, sproveo je mnogobrojne reforme, a uz pomoć Mameluka formirao je modernu vojsku (Hurani, 2016:335-336). Jedan od njegovih prvih i najvažnijih ciljeva bilo je uspostavljanje savremeno uređjenjavojske po ugledu na vojske zemalja Zapada. Da bi uspeo u svojim namerama, slao je vojnike u inostranstvo na školovanje, a takođe, je u periodu od 1821. do 1844. godine, osnovao 12 vojnih škola u kojima su kao predavači zapošljavani strani oficiri i vojni stručnjaci. Nauružanje je u to vreme uvoženo iz Evrope, ali je i u Egiptu započeta njegova proizvodnja, kao i vojna brodogradnja. „To serve these big military expansions, Muhammad Ali made great effort to modernize Egypt; his intentions were always military-based. So when he made reforms in education, economy and industry, he was initially motivated by how this would serve the army needs” (Mostafa, 2015: 112).

⁵⁴ Neke od vesti dostupne su na sledećim internet stranama: <https://www.elfagr.com/3295252>, <https://www.al-sharq.com/article/17/04/2016/%D9%82%D8%B7%D8%B1-%D8%AA%D8%B4%D8%A7%D8%B1%D9%83-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D8%AC%D8%AA%D9%85%D8%A7%D8%B9%D8%A7%D8%AA-%D9%84%D8%AC%D9%86%D8%A9-%D8%AA%D9%88%D8%AD%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B5%D8%B7%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%AA->

Vojne akademije arapskih zemalja nalaze se pod okriljem Ministarstva odbrane i njihova osnovna uloga je edukacija budućih oficira. U nekim državama, poput Ujedinjenih Arapskih Emirata, vojni koledži nalaze se u sastavu državnih univerziteta i rezultat su saradnje oružanih snaga Emirata i Univerziteta u Abu Dabiju. Informacije o oružanim snagama arapskih zemalja i njihovim aktivnostima predstavljale su jedan od izvora termina za ovaj rad.

Ministarstvo odbrane Sirije je jedino ministarstvo koje je uvidelo značaj dostupnosti vojne terminologije, te se na njihovoj zvaničnoj internet strani nalazi arapsko-engleski rečnik vojnih termina (Muʿḡam al-muṣṭalahāt al-ʿaskariyya) pretraživ po arapskoj ili engleskoj reči.⁵⁵ O različitim rečnicima vojne terminologije će biti reči i u poglavlju o nastanku rečnika za potrebe ovog rada, korpusu sa izvorima termina i kontrolnom terminološkom korpusu.

Jordanska akademija za arapski jezik je jedina akademija koja se bavila prikupljanjem i ujenačavanjem vojne terminologije. Kao rezultat rada njenih stručnjaka na ovom polju, nastali su tematski organizovani englesko – arapski rečnici dostupni u pdf formatu:

- Muṣṭalahāt silāh al-bahāriyya (Terminologija vojne mornarice)
- Muṣṭalahāt silāh al-ḡaww (Terminologija vojnog vazduhoplovstva)
- Muṣṭalahāt silāh al-hindisa (Terminologija vojnog inženjerstva)
- Muṣṭalahāt al-maṣā (Terminologija pešadije)
- Muṣṭalahāt al-midfaʿiyya (Terminologija artiljerije)
- Muṣṭalahāt al-difāʿ al-ḡawwiyy (Terminologija protivvazdušne odbrane)
- Muṣṭalahāt al-ḡarb al-kīmāwiyya (Terminologija hemijskog ratovanja).⁵⁶

Na ovaj način, sve terminološke preporuke Akademije su lako dostupne krajnjim korisnicima, studentima, prevodiocima i drugim stručnjacima koji se bave savremenom arapskom vojnom terminologijom. Jordan, kao zemlja u razvoju, prihvatila je engleski kao drugi jezik prihvatajući tehničko-tehnološke inovacije i savremene koncepte, suočio se sa velikim brojem novonastalih termina i njihovim brzim uplivom u arapski jezik. Jezički autoriteti u Jordanu doneli su zaključke po pitanju reči stranog porekla u arapskom jeziku. „Although foreign language is used in technology, business, industry, trade, and tourism, but it is not shown as a signal of progress. Consequently, Standard Arabic is not viewed as an obstacle for technology communication and progress” (Alshehab, 2013: 64).

U Jordanu je ostvarena saradnja između Akademije za arapski jezik i Vojne akademije koja se sastoji u praktičnom, efikasnom, radu jezičke akademije na tvorbi vojnih termina, o čemu svedoče i brojni rečnici, a potom na njihovom distribuiranju pripadnicima vojske i impementaciji. Takođe, u Jordanu, sprovedeno je nekoliko istraživanja koja su se bavila problemom prevođenja vojnih termina sa engleskog na arapski. Jedno od istraživanja ispitivalo je primenljivost dva različita skupa od 50 vojnih termina. Jedan skup termina sastavila je Akademija za arapski jezik u Jordanu, a drugi skup su predložili prevodioci u oružanim snagama Jordana. Rezultati tog istraživanja pokazali su da su ipak termini koje su predložili pripadnici vojske bili prihvatljiviji od onih koje je predložila

%D9%88%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%81%D8%A7%D9%87%D9%8A%D9%85-
%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B3%D9%83%D8%B1%D9%8A%D8%A9,
<https://www.youm7.com/story/2017/10/12/%D9%84%D8%AC%D9%86%D8%A9-%D8%AA%D9%88%D8%AD%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B5%D8%B7%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B3%D9%83%D8%B1%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D8%B9%D9%82%D8%AF-%D8%AF%D9%88%D8%B1%D8%AA%D9%87%D8%A7-%D8%A8%D9%85%D9%82%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%AC%D8%A7%D9%85%D8%B9%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9-%D8%A8%D8%B1%D8%A6%D8%A7%D8%B3%D8%A9/3453283>.

⁵⁵ Internet strana sa rečnikom Ministarstva odbrane Sirije: <http://www.mod.gov.sy/index.php?node=110#>.

⁵⁶ Ovi glosari, kao i mnogi drugi iz različitih naučnih oblasti koje je sastavila jordanska Akademija mogu da se preuzmu na strani: <https://www.majma.org.jo/?p=4568%2520>.

jezička akademija (Alshehab, 2013: 64). Međutim saradnja između ove dve ekonomije je neophodna za stalno preispitivanje i unapređivanje vojne terminologije.

Značaj poznavanja jezika koji se govori u zemljama u koje se šalju vojne trupe veoma je veliki i prepoznale su ga mnoge zemlje Zapada. Vodeću ulogu u podučavanju stranih jezika pripadnicima svoje vojske imaju Sjedinjene Američke Države. U sklopu Ministarstva odbrane nalazi se Institut za podučavanje pripadnika vojske stranim jezicima (Defence Language Institute, Foreign Language Center).⁵⁷ Nastava je dostupna isključivo pripadnicima vojske i na institutu su kao profesori zaposleni jezički stručnjaci i izvorni govornici. Na zvaničnoj internet strani Instituta moguće je preuzeti veliki broj materijala koji se koriste u nastavi i koji se sastoje od različitih stručnih tekstova, video ili audio zapisa, kao u tekstova o kulturnim i folklornim karakteristikama pojedine zemlje i njenih govornika. Međutim, deo materijala je zaštićen i da bi mu se pristupilo neophodna je verifikacija od strane vojske SAD-a. Jezici koji se uče su: albanski, arapski, kineski, mandarinski, francuski, nemački, hebrejski, hindi, indonežanski, italijanski, japanski, korejski, paštunski, severnokurdski (kurmandži), persijski, portugalski, ruski, srpski/hrvatski, španski, centralnokurdski (sorani), tagalog (filipinski), tajski (tajlandski), turski, urdu, uzbečki.

Materijali koji se tiču arapskog jezika dostupni su na više dijalekata i jedan deo sastoji od opštih, osnovnih, informacija, a drugi deo je namenjen podučavanju vojnih oficira jeziku struke, u službi komunikacije sa pripadnicima arapske vojske. Materijali pod nazivom Osnovni jezik i kultura (Basic Language & Culture) uključuju opšte informacije o zemljama u kojima se govore svi navedeni jezici, narodne priče i legende, od koji su pojedine predstavljene kao video zapis. U ovim materijalima nalaze se i *paketi za jezičko preživljavanje* (Language Survival Kits) koji predstavljaju skup najbitnijih jezičkih fraza i izraza koji se koriste u vojsci i osnovnih informacija o datoj zemlji. Ovi jezički paketi dostupni su na skoro svim arapskim dijalektima: alžirskom, egipatskom, iračkom, jordanskom, libanskom, libijskom, marokanskom, saudijskom, sudanskom, sirijskom, tuniskom, jemenskom. Pored toga, dostupan je i Globalni online sistem jezičke podrške (GLOSS – Global Language Online Support System) na standardnom/književnom arapskom, ali i na egipatskom, zalivskom, iračkom levantskom, sudanskom i jemenskom dijalektu.

U sklopu Akademije odbrane Ujedinjenog Kraljevstva nalazi se Centar za jezike i kulture (DCLC – Defence Center for Languages and Cultures) koji je zadužen za podučavanje pripadnika vojske, ali, ukoliko se ukaže potreba i pripadnika civilnog sektora, kao i pružanje obuke na međunarodnom nivou. Jezici koji se uče su: arapski, dari, persijski, francuski, ruski, španski i engleski kao strani.⁵⁸ Na internet prezentaciji Centra nalaze se samo osnovne informacije o njegovom radu i jezicima koji se uče, dok su materijali koji se koriste za podučavanje pripadnika vojske nedostupni.

S obzirom na to da se u Ujedinjenom Kraljevstvu obrazovni sistem suočio sa krizom učenja stranih jezika, pripadnici vojnog sektora takođe su uočili ovaj problem i nakon vojnih intervencija u Iraku i Afganistanu uvideli su neophodnost poznavanja jezika zemlje u koji se šalju trupe (Ayres-Bennett, <http://theconversation.com/how-the-british-military-became-a-champion-for-language-learning-60000>).

Poznavanje jezika vojne struke izuzetno je važno na nivou odbrane, diplomatije, nacionalne bezbednosti, ali i rešavanja konflikata i uspostavljanja socijalne kohezije.

⁵⁷ Sve informacije o radu Instituta su dostupne na: <http://www.dliflc.edu/>.

⁵⁸ Osnovne informacije o Centru: <https://www.da.mod.uk/colleges-and-schools/defence-centre-for-languages-and-culture>.

5. Rečnik vojnih termina

Terminološki rečnici mogu da se podele na preskriptivne i deskriptivne, pri čemu se u deskriptivnom rečniku ravnopravno navode svi nazivi koji se odnose na određeni pojam, dok se ideje preskriptivizma mogu sagledati na sledeći način:

„1. preskriptivisti u jeziku nameću arbitrarne norme insistirajući na uporabionih oblika koje oni osobno preferiraju, a odbacujući oblike koje oni osobno ne vole

2. preskriptivizam nije znanstveni pristup jeziku

3. preskriptivisti su učitelji i urednici dok su jezikoslovci deskriptivisti, zadatak je jezikoslovaca opisivati a ne propisivati

4. preskriptivisti ne razlikuju formalni i neformalni stil i proglašuju sve onošto pripada neformalnomu stilu nepravilnim

5. standardni je jezik samo jedan od dijalekata kojega jezika

6. jezici se mijenjaju, jezične promjene nisu loše“ (Mihaljević, 2017: 386).

Svaka preskriptivna terminologija proistekla je iz deskriptivne i svaka analiza određenog terminosistema proističe iz njegovog opisa.

Rečnik koji je sastavljen za potrebe ovog rada rezultat je ekcerpcije termina iz različitih izvora u koje se ubrajaju arapski vojni časopisi, enciklopedije oružja i radovi iz vojnih oblasti.

Osnovni cilj ovog rečnika je da pruži uvid u stanje savremene vojne terminologije u arapskom jeziku na nivou pisanih, formalnih izvora. Stoga su kao izvori termina poslužile i informacije o vojskama različitih arapskih zemalja, njihovom naoružanju, aktivnostima i operacijama koje su dostupne na zvaničnim internet stranama ministarstava odbrane i oružanih snaga. U rečnik nisu uključeni žargonski izrazi i vojni sleng s obzirom na to da bi prikupljanje takvih reči zahtevalo terenski angažman.

Časopisi koji se bave vojnim temama koji su poslužili kao izvori termina su:

- al-Musallaḥ – magazin u čijim se rubrikama obrađuju teme odbrane, naoružanja, vojne strategije i nacionalne bezbednosti. Sedište časopisa je u Tripoliju, u Libiji.⁵⁹

- al-Difā' al-'arabiyy – časopis koji obrađuje teme odbrane, sigurnosti i oružja. Sedište časopisa je u Bejrutu, u Libanu, dok su ostale kancelarije sa dopisništvima u Londonu, Dubaiju, Kairu i Rijadu.⁶⁰

Enciklopedije i priručnici koji predstavljaju korpus izvora termina su:

- Al-Mawsū'a al-'ālamīyya li al-'asliḥa
- Mawsū'a al-'asliḥa al-kubrā
- Al-Šawārīḥ al-midfa'iyya al-mutanaqqila
- Al-'I'lām al-ḥarbiyy wa al-'askariyy
- Al-Ḥarb al-bariyy

⁵⁹ Zvanična internet strana časopisa: <http://www.almusallh.ly/ar/>.

⁶⁰ Zvanična internet strana časopisa: <http://www.arabdefencejournal.com/newdesign/index.php>.

- 'Asliḥa al-qarn al-'iṣrīn
- Fann al-ḥarb
- Mawsū' 'anwā' al-ḥurūb.

Kontrolni korpus ekscerpiranih termina sastoji se od rečnika dostupnih na webu, Rečnik na sajtu sirijskog Ministarstva odbrane, kao i rečnici Akademije za arapski jezik u Jordanu. Da bi se stekao što detaljniji uvid u različite prevode određenih termina, konsultovani su i englesko-arapski *Rečnik unifikovanih vojnih termina* (al-Mu'ḡam al-'askariyy al-muwaḥḥid), englesko-arapski *Rečnik vojnih termina* (Dictionary of Military Terminology – Qāmūs al-muṣṭalahāt al-'askariyya) Instituta za strane jezike vojske SAD-a, englesko-arapski i arapsko-engleski *Savremeni vojni tehnički rečnik* (al-Qāmūs al-faniyy al-'askariyy al-ḥadīṭ – The Modern Military Technical Dictionary), arapsko-engleski *Rečnik termina iz vojne oblasti* (Qāmūs 'arabiyy 'inglīziyy li al-muṣṭalahāt bi al-maḡāl al-'askariyy).

Rečnik je trojezičan, arapsko-englesko-srpski, a terminima na srpskom jeziku, u najvećem broju slučajeva, nalazili smo ekvivalent u odnosu na engleski termin. Za prevođenje ovih termina korišćeni su *Engleski vojni rečnik* iz 1952. godine, *Englesko-srpskohrvatski vojni rečnik* objavljen 1973. godine i *Englesko-srpski i srpsko-engleski vojni džepni rečnik* iz 2004. godine.

Poznavanje engleskog jezika je neophodan faktor za uključivanje pripadnika Ministarstva odbrane i Vojske Srbije u međunarodne organizacije i njihove aktivnosti, odnosno radi ispunjavanja interoperabilnosti koja “se odnosi na postizanje određenog nivoa standardizacije koncepta, procedura, taktike, obuke i mnogih drugih aspekata. Radi definisanja osnovnih smernica i poboljšanja saradnje, NATO objavljuje sporazume o standardizaciji (STANAG) koji utvrđuju način dostizanja potrebnog stepena interoperabilnosti. Tako, na primer, STANAG 6001, koji se odnosi na poznavanje engleskog jezika, određuje osnovne jezičke kriterijume, pojmove i procedure potrebne za dobijanje sertifikata za određene formacijske pozicije” (Ignjatijević, 2018: 5).

S obzirom na to da engleski, kao jezik interoperabilnosti, omogućava komunikaciju svih učesnika u određenim mirovnim operacijama, Vojska Srbije je uvidela neophodnost osavremenjivanja obrazovanja pripadnika Vojske na polju engleskog jezika i osnovala partnerski projekat za Velikom Britanijom, Danskom, Norveškom, Holandijom i Švedskom pod nazivom PELT – Program osposobljavanja u oblasti učenja engleskog jezika. Kao potprojekat PELT-a, 2008. godine nastao je projekat SMESTA – Standards in Military English and Serbian and Terminology Access (Standardni izrazi u vojnoj terminologiji srpskog i engleskog jezika). Pretraga termina u ovom englesko-srpskom vojnom rečniku obavlja se online, a u njemu se nalaze i spisak skraćenica, kao i zbirka formata vojne korespondencije. Ovaj rečnik je takođe konsultovan prilikom prevođenja vojnih termina sa engleskog na srpski jezik.⁶¹

Jedan, manji, deo termina na srpskom je preveden sa arapskog zahvaljujući *Srpskohrvatsko-arapskom vazduhoplovnom stručnom priručniku – rečniku* i *Srpskohrvatsko-arapskom rečniku za školovanje pripadnika Ratne Mornarice arapskih zemalja pri Mornaričkoj tehničkoj školi*. Autor oba rečnika je Nikola Špirić i oba su izdata 1971. godine.

⁶¹ Informacije o projektima PELT i SMESTA na internet strani: http://www.smesta.mod.gov.rs/o_projektu_pelt.2.html, a pristup rečniku je putem internet strane: <http://www.smesta.mod.gov.rs/pretraga.1.html>.

Tabela 1 Arapsko-englesko-srpski rečnik vojnih termina

srpski	engleski	arapski
١		
neutralizacija – u minskom ratovanju	neutralization	إِطْلَالٌ مَّفْعُولٌ
radio-veza	radio communications	إِتِّصَالَاتُ الرَادِيُو
sporazum o naoružanju	armament agreement	إِتِّفَاقِيَّةُ التَّسْلِيحِ
trenje, frikcija; odnosi između pojedinaca, jedinica i formacija koji se manifestuju zastojima, zbrkom, i smanjenim tempom operacija u poređenju sa idealnom situacijom	friction	إِخْتِكَاءٌ
okupacija, zauzimanje	occupation	إِحْتِلَالٌ
rezerva, rezervni sastav (vojske)	reserve	إِحْتِيَاظٌ
ratna etika	ethics of war	أَخْلَاقِيَّاتُ الْحَرْبِ
trzaj, trzanje cevi (dajina koji top ili njegov deo predje u pokretu unazad)	recoil	إِرْتِدَادٌ
pojas između dva protivnika; područje između dve sukobljene vojske ili između dve utvrđene granice	no man's land	أَرْضٌ حَرَامٌ
ključni teren – teren takvog značaja da se mora zadržati ili kontrolisati radi uspešnosti misije	vital ground	أَرْضٌ حَيَوِيَّةٌ

vazdušni mostobran ⁶²	airhead	أَرْضُ الْعُدُوِّ
okupirana teritorija	occupied territory	أَرْضٌ مُحْتَلَّةٌ
odlučujuća oblast – bilo koje mesto ili zona čije osvajanje ili zadržavanje pruža značajnu prednost bilo kojoj od strana	key terrain	أَرْضٌ مَهْمَةٌ
terorizam	terrorism	إِرْهَابٌ
strategija, ratna veština	strategy	إِسْتِرَاطِيَّةٌ ili سَوْقٌ
ciljati, nišani	aim, target	إِسْتَهْدَفَ
izbacivanje ljudstva ili tereta iz vazduhoplova u letu	airdrop	إِسْقَاطٌ جَوِّيٌّ
teško naoružanje	heavy weapons	أَسْلِحَةٌ ثَقِيلَةٌ
lako naoružanje	light weapons	أَسْلِحَةٌ خَفِيفَةٌ
oružje za masovno uništenje	weapons of mass destruction	أَسْلِحَةُ الدَّمَارِ الشَّامِلِ
smrtonosno oružje; oružje koje može da izazove smrt ili tešku telesnu poredu	lethal weapons	أَسْلِحَةٌ فَتَاكَةٌ
lično oružje	personal weapons	أَسْلِحَةٌ فَرْدِيَّةٌ
oružje srednjeg dometa	medium-range weapons	أَسْلِحَةٌ مُتَوَسِّطَةٌ
protivtenkovsko oružje	antitank weapons	أَسْلِحَةٌ مُضَادَّةٌ لِلدَّبَابَاتِ

⁶² Određeno područje na neprijateljskoj ili ugroženoj teritoriji koje, kada se osvoji i drži, osigurava kontinuirano iskrcavanje ljudstva i opreme iz vazduhoplova, te obezbeđuje manevarski prostor neophodan za izvođenje operacije. To je obično oblast osvojena u fazi napada tokom vazdušnodesantne operacije.

protivoklopno oružje	anti-armour weapons	أَسْلِحَةٌ مُضَادَّةٌ لِلدُّرُوعِ
protivpodmorničko oružje	anti-submarine weapons	أَسْلِحَةٌ مُضَادَّةٌ لِلغَوَاصَاتِ
vatreno oružje sa glatkom cevi	smoothbore firearms	أَسْلِحَةٌ نَارِيَّةٌ ذَاتُ سَبَطَانَةٍ مَلِيسَاءِ
oružje za neposrednu vatru (neposredna vatra je vatra usmerena na cilj koji je vidljiv za izvršioca gađanja)	direct fire weapons	أَسْلِحَةٌ نَارِيَّةٌ مُبَاشِرَةٌ
neposredna podrška	direct support	إِسْنَادٌ مُبَاشِرٌ
sukob, borba	combat, fight	إِسْتِيبَاكٌ
napad, agresija	attack, assault, aggression	إِعْتِدَاءٌ
presretanje u vazduhu (u vazдушном prostoru)	air interception	إِعْتِرَاضٌ جَوِّيٌّ
nišanska sprava	targeting device	آلِيَّةٌ تُحَدِّدُ أَهْدَافٍ
oklopno vozilo	armoured vehicle	آلِيَّةٌ مُدَرَّعَةٌ
pripremno naređenje	warning order	أَمْرٌ إِنْذَارِيٌّ
razmeštaj, predislokacija	deployment	إِنْتِشَارٌ
vreme borbene pripravnosti	alert	إِنْدَارٌ
povući se, opozvati	withdraw	إِنْسَحَبَ (مِنْ)
dezerterstvo	defection	إِنْشِقَاقٌ
eksplozija u vazduhu	airburst	إِنْفِجَازٌ الْمُقْدُوفِ فَوْقَ سَطْحِ الْأَرْضِ
naređenja	orders	أَوَامِرٌ
briefing; davanje konkretnih instrukcija ili informacija unapred	briefing	إِبْجَازٌ

ب		
padobran	parachute	باراشوت ili مِظَلَّةٌ
bojni brod	battleship	بَارِحَةٌ ج بَوَارِحُ
bazuka, ručni bacač	bazooka	بازوكا
topovska kupola, kupola tenka	turret	بُرْجُ الدَّابَّةِ
amfibijsko vozilo (točkaš ili guseničar sposoban za dejstva na kopnu i u vodi)	amphibious vehicle	بَرْمَاتِيَّةٌ
crni barut	gunpowder	بارودٌ
beretka	beret	بِرِيَّةٌ
puška, mušketa, oružje s glatkom cevi	shotgun, rifle, gun	بُنْدُيَّةٌ ج بِنَادِقُ
jurišna puška	assault rifle	~ إِفْتِحَامٍ
automatska puška	automatic rifle	~ أُوتوماتِيكِيَّةٌ
snajperska puška	sniper rifle	~ الْقَنْصِ ili ~ الْقَنَّاصِ
vazdušni pištolj; vazduhoplovni top	air gun	~ هَوَائِيَّةٌ

ت		
špijunaža	espionage	تَجَسُّسٌ
regrutacija, regrutovanje	conscription, draft	تَجْنِيدٌ
brazda, žleb, urez	groove	تَجْوِيفٌ
vojno utvrđenje, fortifikacija	military fortification	تَحْصِينٌ عَسْكَرِيٌّ
autonomija – vreme tokom kojeg vazduhoplov može da nastavi da leti ili tokom kojeg vozilo ili brod mogu da nastave da funkcionišu, pod tačno određenim uslovima, bez dopunjavanja gorivom	endurance	تَحْمُلٌ
vojna intervencija	military intervention	تَدْخُلٌ عَسْكَرِيٌّ
rušenje, razaranje, miniranje eksplozivom	demolition	تَدْمِيرٌ
ubrzanje	acceleration	تَسَارُعٌ
aktivno navođenje	active homing	تَسْدِيدٌ فَعَّالٌ
naoružanje; naoružavanje; militarizacija	armament, reinforcing	تَسْلِيحٌ
lično oružje / naoružanje	personal weapon / armament	تَشْخِصِيٌّ ~
pokretanje – u ovom smislu termin se odnosi na minu koja kada se pokrene nosi naziv <i>aktivirana mina – actuated mine</i>	actuation	تَشْغِيلُ اللَّعْمِ
jedinica, formacija, borbeni poredak	formation	تَشْكِيلَةٌ
prekid, ometanje	disruption	تَشْوِيشٌ

etničko čišćenje	ethnic cleansing	تَطْهِيرٌ عِرْقِيٌّ
dobrovoljno služenje vojnog roka	voluntary military service	تَطَوُّعٌ
vojna taktika	military tactics	تَكْتِيكٌ عَسْكَرِيٌّ ili تَعْيِينَةُ عَسْكَرِيَّةٌ
kadet, pitomac	cadet	تَلْمِيذٌ ضَابِطٍ
maskiranje – korišćenje prirodnog ili veštačkog materijala za maskiranje ljudstva, predmeta ili taktičkih položaja radi zbunjivanja, zavaravanja ili izbegavanja neprijatelja	camouflage	تَمْوِيَّةٌ
turbina	turbine	تُورْبِينٌ (ة) ili عَنْفَةٌ
dodeljivanje; preraspodela ukupnog broja vazduhoplova na ukupan broj borbenih letova, u zavisnosti od tipa vazduhoplova koji su na raspolaganju za svaku operaciju ili misiju	allocation	تَوَازِيْعٌ
upad, prepad, invazija	incursion	تَوَعُّلٌ

ث

oružana revolucija	armed revolution (revolt)	ثَوْرَةٌ مُسَلَّحَةٌ
--------------------	---------------------------	----------------------

ح		
raniti, povrediti	injure, wound	جرح
lako ranjen	walking wounded	جريحٌ قادرٌ على السيرِ
u liniji, jedan pored drugog	abreast	جنباً إلى جنبٍ
rezervista	reservist	جُنْدِيٌّ اخْتِياطٍ
redov prve klase	private first class	جُنْدِيٌّ أَوَّلُ
artiljerac, nišandžija, strelac	gunner	جُنْدِيٌّ مَدْفَعِيٌّ
sakriveni mikrofon; buba – sredstvo za prisluškivanje	bug	جِهَازٌ تَنْصُبُ
uređaj ili oprema za noćno posmatranje	night vision device, night vision equipment	جِهَازُ الرُّؤْيَةِ اللَّيْلِيَّةِ
armija, vojska, kopnena vojska; u nekim zemljama armija podrazumeva sve oružane snage, a u drugim se odnosi samo na kopnene snage; uglavnom je formacija veća od korpusa kopnene vojske, a manja od armijske grupe	army	جَيْشٌ جِ جُيُوشُ

ح		
baražno ometanje	barrage jamming	حَاجِزُ التَّشْوِيشِ
raketni nosač / nosač raketa	missile carrier	حَامِلَةُ الصَّوَارِيخِ / الحَامِلَةُ لِلصَّوَارِيخِ

garnizon, posada, mesto stalnog rasporeda jedinica	garrison	حَامِيَّةٌ
granica napredovanja	limit of advance	حُدُّ التَّاقْدَمِ
rat, ratovanje, borbena dejstva, ratno stanje	war, warfare	حَرْبٌ ج حُرُوبٌ
rat iznurivanjem, iscrpljivanjem; od eng. attrition u značenju iznurivanje, odnosno smanjenje efektivnosti snaga prouzrokovano gubitkom ljudstva, naoružanja i vojne opreme	attrition warfare	~ إِسْتِنْرَافٍ
elektronsko ratovanje	electronic warfare	~ إِلِكْتُرُونِيَّةٌ
građanski rat	civil war	حَرْبٌ أَهْلِيَّةٌ
hladni rat	cold war	~ بَارِدَةٌ
rat pomoću tuđih snaga, rat preko posrednika	proxy war	حَرْبٌ بِالْوَكَالَةِ
revolucionarni rat	revolutionary war	~ ثَوْرِيَّةٌ
urbano ratovanje	urban warfare	~ حَضْرِيَّةٌ
strateška odbrana	strategic defence	~ دِفَاعِيَّةٌ
gerilsko ratovanje	guerilla warfare	~ الْعِصَابَاتِ
neregularni rat	irregular warfare	~ عَيْرٌ نِظَامِيَّةٌ
bajonet	bayonet	حَرْبَةٌ ج حِرَابٌ
prethodnica, predstraža	advance guard	حَرَسُ الْمَقْدَمَةِ
pokret otpora	resistance movement	حَرَكَةُ مُقَاوَمَةٍ

redenik	ammunition belt	حِزَامُ الدَّحِيرَةِ ili شَرِيْطُ الدَّحِيرَةِ
opsada, blokada	siege	حِصَارٌ
odred, grupa; najmanja taktička jedinica	squad	حَظِيْرَةٌ
vojna uprava, ratno pravo ⁶³	military government, martial law	حُكْمٌ عَسْكَرِيٌّ ili حُكْمٌ (قَانُونٌ) عُرْيِيٌّ
savez, ugovor, alijansa	alliance	حِلْفٌ
lebdelica – vozilo koje se kreće na vazdušnom jastuku	hovercraft	حَوَامَةٌ

خ		
izvan dometa	out of range	خَارِجُ الْمَدَى
obavezno služenje vojnog roka	compulsory (mandatory) military service	الْخِدْمَةُ الْعَسْكَرِيَّةُ الْإِجْرَامِيَّةُ
metak, zrno	round, cartridge	خَرْطُوْشٌ (ة)
greška u nišanjenju	aiming error	خَطَأٌ فِي التَّسْدِيْدِ
embargo, zabrana	embargo	خَطْرٌ
linija otkačinjanja bombe	bomb release line	خَطُّ إِسْكَاتِ الْقَنْبَلَةِ
vatrena linija, borbena linija, linija gađanja	line of fire	خَطُّ النَّارِ

⁶³ Ratno pravo u ovom smislu podrazumeva privremenu vladavinu vojnih vlasti nad civilnim stanovništvom, naročito u vreme rata ili kada civilna vlast ne funkcioniše. (prema on-line rečniku vojnih termina Ministarstva odbrane SMESTA)

bodež, nož	dagger	خَنْجَرٌ جِ خَنَاجِرُ
------------	--------	-----------------------

د		
tenk	tank	دَبَابَةٌ جِ اَت
glavni borbeni tenk	main battle tank (MBT)	~ قِتَالٍ رَّئِيسِيَّةٌ
štit	shield	دِرْعٌ
žandarmerija	gendarmerie	الدَّرَكُ
protivvazduhoplovna odbrana	air defence	دِفَاعٌ جَوِيٌّ
pasivna odbrana – pasivne mere preduzete radi fizičke odbrane i zaštite ljudstva, glavnih instalacija i opreme, kako bi se minimizovala delotvornost neprijateljske akcije	passive defence	دِفَاعٌ سَلْبِيٌّ
odbrana na brzinu – odbrana koja se obično organizuje tokom samog dodira sa neprijateljem ili kada je dodir neminovan, a vreme za organizaciju ograničeno	hasty defence	دِفَاعٌ عَاجِلٌ
preciznost gađanja	accuracy of fire	دِقَّةُ النَّيْرَانِ

ذ		
municija	ammunition	دَخِيرَةٌ

ر		
bojna glava (deo projektila koji izaziva oštećenje)	warhead	رَأْسٌ حَرِيّ
desantna osnovica; određeni rejon na neprijateljskoj obali koji kada se zauzme i drži omogućava stalno dovodenje snaga i sredstava i time obezbeđuje manevarski prostor neophodan za dalje operacije na obali	beachhead	رَأْسٌ شَاطِئٍ
raketni lanser, raketni bacač	rocket launcher	رَاجِمَةُ الصَّوَارِيخِ
radar	radar	رَادَار
navigacioni radar	navigation radar	مِلاحيّ
nadnarednik, odnosno štabni narednik ii štabni vodnik; u upotrebi u vojsci Saudijske Arabije kao prvi podoficirski čin	chief sergeant; u engleskom bi ekvivalent mogao da bude i staff sergeant, međutim s obzirom na to da se za čin staff sergeant u vojsci Saudijske Arabije upotrebljava drugi naziv, odlučujemo se za prvi termin kao ekvivalent na engleskom jeziku	رَأْسُ رُقَبَاءِ
major	major	رَائِدٌ
čin	rank	رُتْبَةٌ ج رُتَبٌ
podoficiri	non-commissioned officers	رُتَبَاءُ
mitraljez	machine-gun	رَشَاشٌ
metak, zrno	bullet	رِصَاصٌ (ة)
bojeva municija	live ammunition	حَيٌّ

vodnik (prvi podoficir); narednik; štabni vodnik u vojsci Saudijske Arabije	sergeant; u vojsci Saudijske Arabije je engleski ekvivalent staff sergeant	رَقِيبٌ
vodnik prve klase; štabni vodnik u vojsci Jordana	sergeant first class; u vojsci Jordana engleski ekvivalent je staff sergeant	~ أَوْلُ
brza vatra	rapid fire	رِمَايَةٌ سَرِيعَةٌ
vojni simbol	military symbol	رَمَزٌ عَسْكَرِيٌّ
talac	hostage	رَهِينَةٌ
vojni robot	military robot	رُوبُوتٌ عَسْكَرِيٌّ

ز		
mirnodobsko stanje	peacetime	زَمَنُ السَّلَامِ
okidač, obarač	trigger	زِنَادٌ
patrolni čamac	PB – patrol boat	زَوْرَقٌ دَوْرِيَّةٌ
raketni čamac	missile boat	زَوْرَقٌ صَوَارِيحٌ
torpedni čamac	torpedo boat	زَوْرَقٌ طُورِيدٌ
borbeni brod	combat boat	زَوْرَقٌ قِتَالِيٌّ
uniforma	uniform	زِيٌّ عَسْكَرِيٌّ

س		
mitraljeska cev, topovska cev	gun barrel	سَبَطَانَةٌ
zaštitni prsluk, neprobojni prsluk	protective vest, bullet-proof vest	سُرَّةٌ وَقِيَّةٌ
dnevnik borbenih dejstava; dnevnik leta	log	سِجَلٌ
puk, četa	regiment, company	سَرِيَّةٌ ج سَرَايَا
mitralješka četa	machine gun company	سَرِيَّةٌ رَشَاشَاتٍ
krvoproliće	bloodshed	سَفْكُ الدَّمَاءِ
patrolni čamac	patrol ship (boat)	سَفِينَةٌ دَوْرِيَّةٌ
plovilo za protivminka dejstva	MCMV – mine countermeasures vessel	سَفِينَةٌ مَضَادَّةٌ لِلْأَلْعَامِ
oružje, naoružanje	weapons, weaponry, arms	سِلَاحٌ ج أَسْلِحَةٌ
hladno oružje	non-firearm weapon (cold weapon)	~ أَبْيَضُ (أَسْلِحَةٌ بَيْضَاءُ)
automatsko oružje	automatic weapon	~ آليٌّ
biološko oružje	biological weapon	~ بِيُولُوجِيٌّ
konvencionalno oružje	coventional weapon	~ تَقْلِيدِيٌّ (أَسْلِحَةٌ تَقْلِيدِيَّةٌ)
konjica	cavarly	~ الْفُرْسَانِ
hemijsko oružje	chemical weapon	~ كِيمِيَائِيٌّ
poluautomatsko oružje	semi-automatic weapon	~ نِصْفُ آليَّةٍ
nuklearno oružje	nuclear weapon	~ نَوَوِيٌّ
pozdrav zastavi	salute to the colors	سَلَامُ الْعَلَمِ

lanac komandovanja	chain of command	سِلْسِلَةُ الْقِيَادَةِ
bodljikava žica	barbed wire	سِلْكُ شَائِكُ
akustički minolov; upotreba sonara za otkrivanje mina na morskome dnu	acoustic minehunting	سونار لِسِيرِ الْأَلْغَامِ
prevlast u vazdušnom prostoru, stepen dominacije u vazdušnom prostoru kada protivničke vazduhoplovne snage nisu u stanju da efikasno izvode protivvazduhoplovna dejstva	air supremacy	سِيَادَةُ جَوِيَّةٌ
auto-bomba	car bomb	سَيَارَةٌ مُفَخَّخَةٌ
konrola, rukovođenje, nadzor	control, command, power	سَيْطَرَةٌ
kontrola vazdušnog prostora, kontrola leta	air control	سَيْطَرَةٌ جَوِيَّةٌ
mač	sword	سَيْفٌ جِ سَيْوْفٌ

ص		
izdati naređenje (Izdao je naređenje.)	to give (a military) an order	صَدَرَ أَمْرًا
raketa, projektil	rocket, missile	صَارُوخٌ جِ صَوَارِيخُ
taktička raketa	tactical missile	تَكْتِيكِيٌّ
raketa vazduh-zemlja	air-to-surface missile	جَوٌّ - أَرْضٌ
raketa na čvrsto gorivo	solid propellant missile	ذُو وَقُودٍ صُلْبٍ

vođena raketa (bespilotna letelica čija se putanja kontroliše tokom leta)	guided missile	~ مُوجَّهَة
sukob	conflict	صِرَاع
oružani sukob	armed conflict	~ مُسَلَّح
protivtenkovske ili protivoklopne rakete	anti-tank rockets	الصَّوَارِيحُ م / د (المضادة للدروع / المضادة للدبابات)
projektil koji se ispaljuje iz oružja koje se nosi na ramenu	shoulder fired missile	صَوَارِيحُ الْكَتِفِ
minolovac – brod opremljen za neutralizaciju i uništenje morskih mina	minehunter	صَائِدَةُ الْغَامِ

ض		
general, zapovednik; zajednički naziv za najviše oficirske činove u vojsci Sirije	general grade officer	ضابطُ أميرٍ
podoficir (ovaj naziv se koristi za podoficirske činove u mnogim zemljama arapskog govornog područja, dok se za istu grupu u libanskoj vojsci upotrebljava naziv رُتَبَاءُ)	non-commissioned officer	ضابطُ الصَّفِ
general (oficir najvišeg ranga) – u smislu grupe generalskih činova	general grade officer	ضابطُ عامِّ
mlađi oficir (nosilac čina nižeg od čina majora)	company grade officer; junior officer	ضابطُ عَوْنٍ
nosilac višeg oficirskog čina (npr: major, potpukovnik ili pukovnik)	field grade officer	ضابطُ قائِدٍ

obaveštajni oficir	intelligence officer	ضابطُ مُخَابَرَاتٍ
disciplina	discipline	الصَّبْبُ و الرِّبْطُ
žrtva, stradalnik	victim	ضَحِيَّةٌ
napad iz predostrožosti; iznenadni napad pre nego što neprijatelj ima priliku da nešto preduzme	pre-emptive attack (strike)	ضَرْبَةٌ وَقَائِمَةٌ

ط		
avion presretač	interceptor, interceptor aircraft	طَائِرَةٌ إِعْتِرَاضِيَّةٌ
borbeni (ratni) avion	war plane	طَائِرَةٌ حَرْبِيَّةٌ
dron, bespilotna letelica	drone, unmanned aerial vehicle;	طَائِرَةٌ دُونَ طَيَّارٍ
bukv. borbeni avion dvostruke namene; odnosi se na borbene avione poput F-15 i F-16 ⁶⁴ koji mogu da se koriste u misijama vazduh-vazduh i vazduh-zemlja, kao i za vazduhoplovnu izolaciju ⁶⁵	dual role fighter	طَائِرَةٌ ذَاتُ الْمَهَامِ الْقِتَالِيَّةِ الْمُرْدُوخَةِ
helikopter „Kobra“	cobra helicopter	طَائِرَةٌ الْكُوبْرَا
lovac, lovački vazduhoplov, presretač	fighter (aircraft / airplane)	طَائِرَةٌ مُقَاتِلَةٌ ili samo مُقَاتِلَاتٌ
topografija	topography	طُبُوغْرَافِيَا

⁶⁴ Više o performansama i cenama ovih aviona na: <https://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/drf.htm>.

⁶⁵ prema tumačenju rečnika SMESTA vazduhoplovna izolacija (eng. air interdiction) predstavlja operaciju kojom se umanjuje ili uništava vojni potencijal neprijatelja i to na takvoj udaljenosti da nije potrebno uskladjivanje svake vazduhoplovne misije sa vatrenim dejstvom i pokretom prijateljskih snaga.

		ili طُبُوغْرَافِيَا
(vojni) transportni vazduhoplov	(military) transport aircraft (plane), cargo aircraft	طَائِرَةٌ نَقْلٍ ili طَائِرَةٌ الشَّحْنِ الْعَسْكَرِيَّةِ
jurišni avion	attack aircraft	طَائِرَةٌ هُجُومِيَّةٌ
posada tenka	tank crew	طَائِقِمُ الدَّبَابَةِ
pucanj, hitac	shot	طَلْقَةٌ
ponton	pontoon	طَوْفُ بُونْتُون
autopilot	autopilot	طَيَّارٌ آوِيٌّ

ع		
improvizovana eksplozivna naprava	IED – improvised explosive device	عُبُودَةٌ نَاسِقَةٌ
naoružanje i vojna oprema, borbena tehnička sredstva	materiel, equipment	عَتَادٌ
terensko vojno vozilo bez posade	unmanned ground vehicle	عَرَبِيَّةٌ بَرِّيَّةٌ غَيْرُ مَأْهُولٍ
desetar; kaplar	corporal	عَرِيفٌ
kaplar (desetar) prve klase	corporal first class	عَرِيفٌ أَوَّلٌ

jedinice regularne vojske	regular military, regular forces	عَسْكَرِيَّةٌ نِظَامِيَّةٌ
pobuna, ustanak	insurgency, rebellion	عِصْيَانٌ ili تَمَرُّدٌ
pukovnik	colonel	عَقِيدٌ
vojna doktrina	military doctrine	عَقِيدَةُ الْجَيْشِ / عَقِيدَةُ عَسْكَرِيَّةِ الْجَيْشِ
borbena doktrina – tiče se operativnih nivoa vojne doktrine	fighting doctrine	العَقِيدَةُ الْقِتَالِيَّةُ
doktrina borbe – tiče se taktičkih nivoa vojne doktrine	combat doctrine	عَقِيدَةُ الْقِتَالِ
general	general	عِمَادٌ
operaciona / strateška dubina	operational / strategic depth	عُمُقٌ عَمَلِيَّاتِيٌّ
bombaški napad, napad bombaša samoubice	suicide attack (bombing)	عَمَلِيَّةٌ اِنْتِحَرِيَّةٌ
traganje i spasavanje	search and rescue operation (SAR operation)	عَمَلِيَّةُ اِنْفَاذِ وَ بَحْثِ
očuanje mira – operacija podrške miru	peacekeeping	عَمَلِيَّةُ حِفْظِ السَّلَامِ
protivteroristička operacija (dejstvo)	counterterrorism operation	عَمَلِيَّةُ مُكَافَحَةِ الْاِهَابِ
ofanzivna operacija	offensive operation	عَمَلِيَّةٌ هُجُومِيَّةٌ
operacije prevoženja vazdušnim putem	air transport operations	عَمَلِيَّاتُ نَقْلِ جَوِيٍّ
brigadni general	brigadier general	عَمِيدٌ
sila, nasilje, žestina	force, violence	عُنْفٌ
kalibar	caliber	عِيَارٌ

veliki kalibar	large caliber	كبير ~
----------------	---------------	--------

غ		
upad, racija	raid	غارة
suzavac	tear gas	غاز مسيل للدموع
koji može zaroniti	submersible	غاطسة
napad, invazija, osvajanje	attack, invasion	غزو
podmornica	submarine	غواصة
nuklearna podmornica	nuclear submarine	كذرية ~
samovoljno odsutan, odsutan s dužnosti bez dozvole	AWOL – absent without leave	غياب بدون عذر

ف		
upaljač, fitilj, osigurač	fuse	فتيل
fregata	frigate	فريغاطة
divizija, odred	division	فريقة ج فرقة
korveta	corvette	فريغاطة (كورفيت)
vod	platoon	فصيلة
bojište, borbeni prostor	battlespace	فضاء المعركة
dešifrovanje	decoding	فك الشيفرة

borilačke veštine	martial arts	فُنُونُ الْقِتَالِ (فُنُونُ قِتَالِيَّةٌ)
puk, četa	regiment	فُوجٌ جَ أَفْوَاجٍ
puk granične zaštite	border guard regiment	حَرَسِ حُدُودٍ
vazdušnodesantni, vazduhoplovni puk	airborne	مِجْوَقَلٍ
artiljerijski puk	artillery regiment	مِدْفَعِيَّةٍ
specijalna brigada	commando regiment	مِغَاوِيرِ
mornaričko – desantna jedinica	marine commando regiment	مِغَاوِيرِ الْبَحْرِ
mehaničarski puk (pešadije)	mechanistic regiment (mechanised infantry regiment)	مِيكَانِيكِيٍّ
korpus; rečnik Mo RS preporučuje izraz army corps	corps	فَيْلَقٍ

ق

interoperabilnost/ interoperabilnost snaga kao sposobnost snaga dveju ili više država da izvode obuku, vežbe i dejavuju u dodeljenim misijama	interoperability	قَابِلِيَّةُ الْعَمَلِ الْمَشْتَرِكِ
glavni komandat, vrhovni komandat	CINC (commander-in-chief)	قَائِدٌ عَامٌّ
konvoj – grupa vozila organizovana radi kontrole i uređenog kretanja s pratnjom ili bez zaštitne pratnje	convoy	قَافِلَةٌ
zaštitna maska, gas-mask	gas mask	قِتَاعُ غَازٍ

ubijen u akciji, ubijen u borbi, poginuo	KIA – killed in action	قُتِلَ فِي الْمَعْرَكَةِ
bombardovanje naslepo; bombardovanje ciljeve bez vizuelnog osmatranja	blind bombing	فَصَفَّ أَعْمَى
vazduhoplovna baza	air base; AFB – air force base	قَاعِدَةٌ جَوِيَّةٌ ili قَاعِدَةٌ سِلَاحِ الْجَوِ
ubiti, uništiti, neutralisati	kill	قَتَلَ
borbena gotovost (spremnost)	combat / military capability	قُدْرَةٌ قِتَالِيَّةٌ
metak, zrno, čaura, topovska granata, topovsko zrno	shell, missile	قَذِيْفَةٌ ج قَذَائِفُ ili رَصَاصٌ
laserski navođena raketa	laser guided missile	مُوجَّهَةٌ بِاللَّيْزَرِ
bomba sa visokoeksplozivnom supstancom, najčešće u protivtenkovskoj upotrebi	HASH – High Explosive Squash Head	قَذِيْفَةُ الْمَشِ
bombardovanje rejonu; bombardovanje grupe ciljeva koji pre čine rejon nego tačkasti cilj	area bombing	فَصَفَّ مِنْتَعَةً
sektor – zona sa određenim granicama unutar kojih jedinica sprovodi operacije i za koju je odgovorna	sector	قُطَاعٌ
satelit	satellite	قَمَرٌ إِصْطِنَاعِيٌّ
snajperista, skriveni streak, odličan strelac	sniper	قَنَاصٌ

bomba	bomb	قُبْلَةٌ ج قَنَابِلُ
zapaljiva bomba	incendiary bomb	~ حَارِقَةٌ
pametna bomba	smart bomb	~ ذَكِيَّةٌ
kasetna bomba	cluster bomb	~ عُنُقُودِيَّةٌ
ručna bomba, granata	hand grenade	~ يَدَوِيَّةٌ
ratna mornarica	navy	قُوَاتُ بَحْرِيَّةٌ
kopnene snage	land forces	قُوَاتُ بَرِّيَّةٌ
paravojne snage; snage koje deluju upoređi ili umesto regularnih oružanih snaga	paramilitary forces	القُوَاتُ شِبْهُ الْعَسْكَرِيَّةِ / قُوَاتُ شِبْهِ عَسْكَرِيَّةِ
savezničke snage	allied forces	قُوَاتُ مُتْحَالِفَةٌ
oružane snage, vojska	armed forces	قُوَاتُ مُسَلَّحَةٌ
združene snage	joint forces	قُوَاتُ مُشْتَرَكَةٌ
padobrancima (padobranske jedinice)	parachute forces	قُوَاتُ مِطْلَاطٍ
neprijateljske snage	hostile forces	قُوَاتُ مُعَادِيَّةٌ
vazdušnodesantne snage, vazduhoplovnodesantne snage	airborn force	قُوَّةٌ مَحْمُولَةٌ جَوًّا
artiljerija	artillery, artillery force	قُوَّةٌ مِدْفَعِيَّةٌ (ili samo مِدْفَعِيَّةٌ)
rezervni sastav pešadije	reserve infantry force	قُوَّةٌ مُشَاةٌ إِحْتِيَاطِيَّةٌ
vatrena moć, vatrena sposobnost	firepower	قُوَّةٌ نَارِيَّةٌ / قُدْرَةٌ نَارِيَّةٌ

taktička komanda	tactical command	القِيَادَةُ التَّعْبَوِيَّةُ
Komanda združenih snaga	Joint Forces Command	قِيَادَةُ الْقُوَاتِ الْمُشْتَرَكَةِ

ك		
minolovac, lovac mina	minesweeper	كاسِحَةُ الْأَلْغَامِ
Puška o rame!	Shoulder arms!	كَتَفًا سِلَاحَ
bataljon	battalion	كَتَيْبَةٌ ج كَتَائِبُ
izviđački bataljon	reconnaissance battalion	~إِسْتِطْلَاعِ
signalni bataljon (jedinica za vezu)	signal battalion	~إِشَارَةٍ
artiljerijski bataljon	artillery battalion (division)	~مِدْفَعِيَّةٌ
specijalna jedinica	commando battalion	~مَغَاوِيرَ
inženjerski bataljon	engineer battalion	~مُهَنْدِسِينَ
transportni bataljon	transport battalion	~نَقْلِ
bataljon za hemijsku zaštitu	chemical battalion	~وَقَايَةِ كِيمَائِيَّةٍ
kodirana reč – reč koja je označena stepenom poverljivosti i kojoj je dato tajno značenje; šifra – tajno ime ili grupa reči koje se koriste za zaštitu i identifikaciju osetljivih obaveštajnih podataka	code word	كَلِمَةٌ رَمْزِيَّةٌ
zaseda	ambush	كَمِينٌ

ل		
mina	mine	لَعَمَّ جِ الْعَاِمُّ
nagazna mina	landmine	~ اَرَضِيَّيَّ
morska ili pomorska mina	naval mine, marine mine	~ بَحْرِيَّيَّ
akustička mina; mina sa akustičkim kolom koje reaguje na akustičko polje broda ili minolovke	acoustic mine	~ صَوْتِيَّيَّ
1. general major 2. brigada	1. major general 2. brigade	لِوَاءِ جِ الْوَيْئَةُ
tenkovska brigada	tank brigade	~ دَبَابَاتٍ
brigada (taktičke) podrške	support brigade	~ الدَّعْمِ
garda (gardijska brigada)	guard brigade	~ الْحَرَسِ
artiljerijska brigada	artillery brigade	~ مِدْفَعِيَّيَّ
pešadijska brigada	infantry brigade	~ مَشَاةٍ
mehanizovana pešadijska brigada	mechanized infantry brigade	~ مَشَاةٍ مُؤَلَّلٍ

م		
cev (oružja, npr. puške ili topa), barel (stadardna merna jedinica za tečnost)	barrel	مَاسُورَةٌ
ležište topa u koji se umeće granata, zadnji deo cevi	breech	مُؤَخَّرَةُ السَّبْطَانَةِ

eksploziv	explosive	مُتَفَجِّرَاتٌ ili مُفْرَقَةٌ
vazdušni prostor	airspace	مَجَالٌ جَوِيٌّ
ratni zločinac	war criminal	مُجْرِمٌ حَرْبٍ
senzor	sensor	مَجَسٌّ
regrut, vojnik (podoficir) po ugovoru (regrutovan, mobilisan)	enlistee, recruit (enlisted, recruited)	مُجَنَّدٌ
gusenični, samohodni, na gusenicama	tracked	مُجْتَرِزٌ
vazdušnodesantni, vazduhoplovni	airborne	مُجَوَّلٌ ili مَحْمُولٌ جَوًّا
top	cannon	مِدْفَعٌ
samohodni top	self-propelled gun	مِدْفَعٌ ذاتِي الحَرَكَةِ
poljski top	field gun	مِدْفَعٌ مَيْدَانِيٌّ
planinska artiljerija, brdska artiljerija	mountain artillery	مِدْفَعِيَّةٌ جَبَلِيَّةٌ
samohodna artiljerija	self-propelled artillery	مِدْفَعِيَّةٌ ذاتِيَةُ الحَرَكَةِ
protivoklopna artiljerija	anti armor artillery	مِدْفَعِيَّةٌ مُضَادَّةٌ لِلدُّرُوعِ
protivvazduhoplovna artiljerija	antiaircraft artillery (AAA)	مِدْفَعِيَّةٌ مُضَادَّةٌ لِلطَّائِرَاتِ
poljska artiljerija, zemaljska artiljerija	field artillery	مِدْفَعِيَّةُ المَيْدَانِ
na točkovima (vozilo; za razliku	wheeled	مُدَوَّلِبٌ

od vozila na gusenicama)		
domet vatre, daljina gađanja	fire range	مدى نيران
razarač, minonosac	destroyer, battleship, warship	مدمرة
pokolj, krvoproliće, masakr	massacre	مذبحة
emiter signala, signal, orijentir	beacon	مُرشد لاسلكي
nadgledanje (može da se odnosi na različite aktivnosti slušanja ili snimanja sopstvenih ili savezničkih emitovanja radi poboljšanja proceduralnih standarda ili neprijateljskih u obaveštajne svrhe)	monitoring, surveillance	مراقبة
kontrola vazdušnog saobraćaja	air traffic control	~ جوية
oklopno borbeno vozilo	AFV – Armoured Fighting Vehicle	مركبة قتال مدرع
helikopter	helicopter	مروحية
borbeni helikopter	attack helicopter	~ هجومية
pištolj, ručno vatreno naoružanje	pistol, handgun	مُسَدَس
maršal, feldmašal; visoki čin narednika velikih vojnih organizacija, pa bi prevod, u zavisnosti od toga o kojoj vojsci se radi, mogao da bude i general vojske.	marshal	مُشير
barbet, nasuta površina grudobrana ili platform, najčešće od zemlje, za top ili neko drugo oruđe	barbette	مِصْطَبَةٌ رَمِي

ugovor, pakt, sporazum	treaty	مُعَاهَدَةٌ
ađutant	adjutant	مُعَاوَنٌ
prvi ađutant	first adjutant	~ أَوَّلُ
punilac topa	gun loader	مُعَبِّئُ الْمِدْفَعِ
vojna oprema	military equipment	مُعَدَّاتٌ عَسْكَرِيَّةٌ
oprema za noćno osmatranje	night vision equipment	مُعَدَّاتُ الْمِرَاقَبَةِ اللَّيْلِيَّةِ
bitka	battle	مَعْرَكَةٌ
komandos; vojnik, borac izuzetnih kvaliteta, neustrašiv	commando	مِعْوَارٌ جِ مَغَاوِرٌ
pregovori	negotiations	مُتَفَاوِضَاتٌ
izdvojena jedinica ili privremena jedinica	detachment	مُعَزَّزَةٌ
potpukovnik	lieutenant colonel	مُقَدِّمٌ
balistička raketa	ballistic missile	مَقْدُوفٌ بَالِيسْتِيٌّ
sedište za katapultiranje	ejection seat	مَقْعَدُ طَرْدٍ
navigacija	navigation	مِلَاحَةٌ
poručnik	second lieutenant	مُلَازِمٌ
poručnik	lieutenant	~ أَوَّلُ
vazduhoplovna maršuta, pravac vazduhoplova	air route	مُمرٌ جَوِيٌّ
platforma, postolje	platform	مِنْصَةٌ
raketni lanser, raketni bacač	rocket launcher	~ إِطْلَاقِ صَوَارِيخٍ

		(قَادِفَةٌ صَوَارِيحَ)
zona bezbednosti	security zone	مِنْطَقَةٌ أَمْنِيَّةٌ
zona interesovanja; zona za koju je zainteresovan komandant u vezi sa ciljevima trenutnih ili planiranih operacija	area of interest	مِنْطَقَةُ الإِهْتِمَامِ
zona uticaja; geografska zona u kojoj komandant može direktno da utiče na operacije	area of influence	مِنْطَقَةُ التَّأْتِيرِ
teleskop	telescope	مِنْظَارٌ مُقَرَّبٌ
sistem za osmatranje, praćenje	surveillance system	مَنْظُومَةُ الإِسْتِطْلَاعِ
u gotovosti – odnosi se na opremu i ljudstvo koje je raspoloživo, odnosno kvalifikovano da učestvuje u borbenim operacijama	combat ready	مُهَيَّأٌ قِتَالِيًّا
zadnji nišan	rear sight	مَوْجِهَةٌ خَلْفِيَّةٌ
istureni položaj, prednji položaj	forward position	مَوْقِعٌ أَمَامِيٌّ
zalihe	supplies	مُؤْنٌ
oficir aktiviran po pozivu (Ovaj čin se uglavnom svrstava u grupu podoficirski činova, a ponekada i u posebnu kategoriju između oficirskih i podoficirskih činova)	warrant officer	مُؤَهَّلٌ
prvi oficir aktiviran po pozivu; oficir specijalista	chief warrant officer	~ أَوَّلٌ
Puške na prsa! – komanda iz strojeve obuke da pešak drži pušku u dijagonalnom položaju	Port arms!	مِيَالًا سِيْلَاحٌ

ispred grudi		
milicija, milicijska vojska, narodna vojska	militia	مِيليشِيَا ج ات

ن		
oklopni transporter	armored carrier	نَاقِلَةٌ مُدَرَّعَةٌ
razoružanje	disarmament	نَزْعُ السَّلَاحِ
oružani sukob	armed conflict	نِزَاعٌ مُسَلَّحٌ
borba, boj	fight, struggle	نِضَالٌ
sistem naoružanja	weapon system	نِظَامُ الْأَسْلِحَةِ
sistem globalnog pozicioniranja	GPS – global positioning system	نِظَامُ تَحْدِيدِ الْمَوَاقِعِ الْعَالَمِيِّ
sistem protivvazduhoplovne odbrane	air defence system	نِظَامُ الدَّفَاعِ الْجَوِيِّ
sistem za gašenje požara (u opisu sistema kod tenkova)	fire fighting system	نِظَامُ مُكَافَحَةِ الْحَرَائِقِ
tačka otkačinjanja ubojnog sredstva, tačka ispuštanja bombe	bomb release point	نُقْطَةُ إِسْقَاطِ الْقِنْبَلَةِ
nulta tačka – tačka na površini zemlje, vertikalno ispod površine ili iznad površine zemlje u kojoj se nalazi centar planirane ili stvarne nuklearne eksplozije	ground zero	نُقْطَةُ إِتْفِجَارِ
vojna kontrolna tačka, kontrolni pukt	military checkpoint	نُقْطَةُ عَسْكَرِيَّةٍ
kapetan; komandant	captain	نَقِيبٌ
posredna vatra; vatreno dejstvo po cilju koje nije u vidnom polju	indirect fire	النِّيرَانُ غَيْرُ الْمِهَاشِرَةِ

هـ		
napasti	to attack	هَاجَمَ
sletanje, iskrcavanje, desant	landing	هَبِطَ
primirje	truce, armistice	هُدِنَةٌ
haubica	howitzer	هَاطِرٌ
minobacač	mortar	هَاطُونٌ
napad	attack	هُجُومٌ
frontalni ili čeon napad; ofanzivni manevar u kome je glavno dejstvo usmereno na čelo neprijateljskih snaga	frontal attack	هَجْمٌ جَبْهَوِيٌّ
napad iz pokreta – u kopnenim operacijama napad u kojem se vreme pripreme zanemaruje kako bi se iskoristila prednost	hasty attack	هَجْمٌ سَرِيعٌ
protivnapad	counter-attack	هَجْمٌ مُعَاكِسٌ
helikopter	helicopter	هَلِيكُوبْتَرٌ

و		
vojne jedinice	military units	وَحَدَاتٌ عَسْكَرِيَّةٌ
jedinstvo komandovanja; princip po kojem svaki pojedinac u organizaciji treba da bude	unity of command	وَحْدَةُ الْقِيَادَةِ

odgovoran samo jednom komandantu		
zverstvo, okrutnost, genocid	atrocitiy	وَحْشِيَّةٌ
ležeći stav za gađanje	prone position	وَضْعِيَّةُ الرُّقُودِ
prekid vatre	ceasefire	وَقْفُ إِطْلَاقِ النَّارِ ili وَقْفُ النَّيْرَانِ
podoficir	warrant officer	وَكِيلٌ
prvi podoficir	first warrant officer	~ أَوَّلٌ
vodnik, narednik (u vojsci Saudijske Arabije)	sergeant	~ رَقِيبٌ

6. Termini po tematskim grupama

6.1. Oružje, delovi oružja, municija

إِتْدَادٌ, أَسْلِحَةٌ ثَقِيلَةٌ, أَسْلِحَةٌ خَفِيفَةٌ, أَسْلِحَةُ الدَّمَارِ الشَّامِلِ, أَسْلِحَةٌ فَتَاكَةٌ, أَسْلِحَةٌ فَرْدِيَّةٌ, أَسْلِحَةٌ مُتَوَسِّطَةٌ, أَسْلِحَةٌ مُضَادَّةٌ لِلدَّبَابَاتِ, أَسْلِحَةٌ مُضَادَّةٌ لِلدَّرُوعِ, أَسْلِحَةٌ مُضَادَّةٌ لِلغَوَاصَاتِ, أَسْلِحَةٌ نَارِيَّةٌ ذَاتُ سَبَطَانَةٍ مَلِسَاءَ, أَسْلِحَةٌ نَارِيَّةٌ مُبَاشِرَةٌ, آليَّةٌ تُحَدِّدُ أَهْدَافًا, بُنْدُقِيَّةٌ, بُنْدُقِيَّةٌ إِقْتِحَامٌ, بُنْدُقِيَّةٌ أُوتوماتِيكِيَّةٌ, بُنْدُقِيَّةُ القَنْصِ (القَنَّاصِ), بُنْدُقِيَّةٌ هَوَائِيَّةٌ, تَسْلِيحٌ, تَسْلِيحٌ شَخْصِيٌّ, حَرِيَّةٌ, حِرَامُ الذَّخِيرَةِ, شَرِيطُ الذَّخِيرَةِ, خَرْطُوشٌ (ة), خَنْجَرٌ, ذَخِيرَةٌ, رَأْسُ حَرِيٍّ, رَاجِمَةُ الصَّوَارِيخِ, رَشَّاشٌ, رِصَاصٌ (ة), رِصَاصٌ حَيٌّ, زِنَادٌ, سَبَطَانَةٌ, سِلَاحٌ, سِلَاحٌ أَبْيَضٌ (أَسْلِحَةٌ بَيْضَاءُ), سِلَاحٌ آيٌّ, سِلَاحٌ بِيُولُوجِيٌّ, سِلَاحٌ تَقْلِيدِيٌّ (أَسْلِحَةٌ تَقْلِيدِيَّةٌ), سِلَاحٌ كِيمِيَائِيٌّ, سِلَاحٌ نِصْفُ آليَّةٍ, سِلَاحٌ نَوَوِيٌّ, سِيَارَةٌ مُفَخَّخَةٌ, سَيْفٌ, صَارُوخٌ, صَارُوخٌ تَكْتِيكِيٌّ, صَارُوخٌ جَوٌّ - أَرْضٌ, صَارُوخٌ ذُو وَقُودٍ صُلْبٍ, صَارُوخٌ مُوجَّهٌ, الصَّوَارِيخُ م / د (المضادة للدروع / المضادة للدبابات), صَوَارِيخُ الكَتْفِ, عُبُودَةٌ نَاسِفَةٌ, عِتَادٌ, عِيَارٌ, عِيَارٌ كَبِيرٌ, غَازٌ مُسِيلٌ لِلدَّمُوعِ, قَتِيلٌ, قَذِيفَةٌ, قَذِيفَةٌ مُوجَّهَةٌ بِاللَّيْزَرِ, قَذِيفَةُ المِشِ, قُنْبَلَةٌ, قُنْبَلَةٌ حَارِقَةٌ, قُنْبَلَةٌ ذَكِيَّةٌ, قُنْبَلَةٌ عُنُقُودِيَّةٌ, قُنْبَلَةٌ يَدَوِيَّةٌ, لَعْمٌ, لَعْمٌ أَرْضِيٌّ, لَعْمٌ بَحْرِيٌّ, لَعْمٌ صَوْتِيٌّ, مَاسُورَةٌ, مُؤَخَّرَةُ السَبَطَانَةِ, مُتَفَجِّراتٌ, مُفْرِقَةٌ, مِدْفَعٌ, مِدْفَعٌ ذَاتِي الحَرَكَةِ, مِدْفَعٌ مِيدَانِيٌّ, مِدْفَعِيَّةٌ جَبَلِيَّةٌ, مِدْفَعِيَّةٌ ذَاتِيَّةُ الحَرَكَةِ, مِدْفَعِيَّةٌ مُضَادَّةٌ لِلدَّرُوعِ, مِدْفَعِيَّةٌ مُضَادَّةٌ لِلطَّائِرَاتِ, مِدْفَعِيَّةُ المِيدَانِ, مُدْمَرَةٌ, مُسَدَّسٌ, مَقْدُوفٌ بِالِيسْتِيِّ, مَنَصَّةٌ, مَنَصَّةٌ, هَاوْتِرَزِرٌ, هَاوْنٌ

Vojna terminologija predstavlja polje koje se konstantno razvija i menja i koje nije uvek predstavljalo oblast interesovanja lingvistica i filologa. S obzirom na to, termini koji se nalaze u rečniku, pre jezičke analize, podeljeni su u tematske celine i na taj način pružaju uvid u neke sociološke pojave u zemljama arapskog govornog područja i tendencije savremene nauke. Al-Ma'ani (2000: 125) smatra da „very few studies which deal specifically with the problems of translating military texts have been carried out. This can be attributed to the fact that nations are normally more concerned with the problems of armament and development rather than the

linguistic aspects of related areas“. Nakon Drugog svetskog rata uočen je značaj poznavanja vojno-tehničkih dostignuća drugih zemalja o čemu svedoči i činjenica da su naučnici iz SAD-a insistirali da se hitno prevedu tehnički časopisi, iz tadašnjeg SSSR-a, sa ruskog na engleski. Ova potreba je 50-ih godina 20. veka dovela i do razvoja mašinskog prevođenja (Al-Ma’ani, 2000:125). O tome koliko se danas vojna terminologija razvija pisao je Hanaktah pozivajući se na Mareja (Murray): „Military language is very productive and very flexible... Members of the armed service are especially prone to linguistic creativity... It is very productive because each crisis creates its own vocabulary“ (Hanaqtah, 2019: 143). Jedan od osnovnih razloga za ovakvo stanje je izuzetno brz razvoj tehnologije za potrebe vojske.

Bliski istok predstavlja područje na kojem se bez prestanka odvijaju sukobi, pa su pojedine arapske zemlje, poput Ujedinjenih Arapskih Emirata i još neke zemlje Persijskog zaliva među najvećim kupcima oružja i municije. Nalaze se na listama deset najvećih kupaca oružja. Od 2010. godine uvoz oružja u zemljama Bliskog istoka je porastao za 130%, a u Severnoj Africi samo za 9%. Još 70-ih. godina 20. veka statistički podaci su pokazali da je uvoz oružja na svetskom nivo porastao duplo, a u ovim arapskim zemljama se učetvorostručio. Samo je oko 2% naoružanja u Saudijskoj Arabiji bio domaće proizvodnje. Poslednjih nekoliko godina se radi na tome da udeo domaće proizvodnje oružja dostigne 30-50%. Nekoliko meseci pre ove odluke Saudijske Arabije, na isti korak odlučili su se i Ujedinjeni Arapski Emirati koji su pod nadzorom Ministarstva odbrane formirali veliku kompaniju od 16 manjih, domaćih, iz oblasti odbrambene industrije.⁶⁶

Rečnik koji je nastao ekscerpcijom termina iz stručnih časopisa i knjiga novijeg datuma sadrži najveći broj termina iz oblasti naoružanja, pa se zaključuje da su najvažnije vojne teme one o oružju i municiji.

6.2. Oprema, vojna vozila, letelice i plovila

آليّة مُدَرَّع, باراشوت / مظلة, بارجة, برمائية, بيرية, ثورين (ة) / عنفة, جهاز تنصّب, حزام الدخيرة,
 حاملّة الصّواريخ / الحاملّة للصّواريخ, حوامة, دبابة, دبابة قتال رئيسية, راجمة الصّواريخ, رادار, رادار
 ملاحى, روبوت عسكري, زورق دورية, زورق صواريخ, زورق طوربيد, زورق قتالي, زي عسكري, ستر واقية,
 سفينة دورية, سفينة مضادة للألغام, شريط الدخيرة, صائدة ألغام, طائرة اعتراضية, طائرة حربية, طائرة دون
 طيار, طائرة ذات المهام القتالية المزوّجة, طائرة مقاتلة, طائرة نقل, طائرة الشحن العسكري, طائرة الكوبرا,
 طائرة هجومية, عربة برية غير مأهول, غاز مسيل للدموع, عواصة, عواصة درية, فزقطة, فزقطة (كوزفيت),
 قناع غاز, كاسحة الألغام, مدفع, مدفع ذاتي الحركة, مدفع ميداني, مرشد لاسلكي, مدولب, مدمرة, مركبة قتال

⁶⁶ Statistički podaci dostupni su u izveštaju na internet strani:
https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_141_Arab_Defence.pdf

مُدْرَعٌ، مَرُوحِيَّةٌ، مَرُوحِيَّةٌ هُجُومِيَّةٌ، مِلاحةٌ، مَنصَّةٌ إِطلاقِ صَواريحٍ، ناقِلَةٌ مُدْرَعَةٌ، نِظامٌ تَحديدِ المَواقِعِ العالَمِيِّ، نِظامٌ

الدِّفاعِ الجَوِيِّ، نِظامٌ مُكافِحةِ الحِرائِقِ، هِليكوپتِرٌ

Temini koji čine ovu tematsku grupu mogu da se posmatraju kao deo proširenog skupa termina naoružanja i municije s obzirom na to da je namena vojnih letelica i plovila prenošenje vojne opreme i ljudstva, i veliki broj vojnih vozila opremljen je naoružanjem ili sistemima naoružanja. Prema Zakonu o proizvodnji i prometu naoružanja i vojne opreme⁶⁷ proizvodnja naoružanja i vojne opreme smatra se delatnošću od strateškog značaja i prema članu 4 ovog zakona u naoružanje i vojnu opremu pored vatrenog i hladnog oružja manjeg i većeg kalibra i različitih vrsta municija, bombi, mina, torpeda, raketa i projektila ubrajaju se i:

- borbeno vozila (tenkovi, oklopni transporteri, borbeno vozila pešadije i druga sredstva posebno konstruisana za vojnu namenu);
- vazduhoplovi za vojnu namenu (avioni, helikopteri, bespilotne i druge letelice);
- plovila za vojnu namenu (čamci, brodovi, podmornice i druga sredstva posebno konstruisana za vojnu namenu);
- sredstva telekomunikacije i kriptozastite posebno konstruisana za vojnu namenu;
- elektronska oprema i njene komponente posebno konstruisane za vojnu namenu (sredstva za elektronska i protivelektronska dejstva, radari i druga sredstva posebno konstruisana za vojnu namenu);
- sredstva za zaštitu od dejstva nuklearnih, hemijskih i bioloških sredstava, sredstva za detekciju, dozimetriju i identifikaciju za vojnu namenu;
- oprema za balističku zaštitu (oklopne ploče, šlemovi, pancirna odeća, balističke ploče za pancirnu odeću i druga sredstva posebno konstruisana za vojnu namenu);
- specijalizovana oprema za vojnu obuku ili simulaciju vojnih scenarija;
- tehnička dokumentacija za proizvodnju naoružanja i vojne opreme;
- softver specijalno projektovan za vojnu namenu;
- pogonska i druga sredstva specijalno projektovana za eksploataciju i održavanje naoružanja i vojne opreme;
- kapaciteti i sredstva za proizvodnju naoružanja i vojne opreme;
- sredstva za vojnu namenu koja se koriste za upotrebu, rukovanje, čuvanje, skladištenje i održavanje naoružanja i vojne opreme.

⁶⁷ Zakon je dostupan na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-proizvodnji-i-prometu-naoruzanja-i-vojne-opreme-republike-srbije.html>.

U svetlu savremenih bezbednosnih tokova veliki značaj se pridaje analizama vojne moći zemalja i njihovoj vojnoj opremljenosti. Zemlje arapskog sveta, odnosno Srednjeg istoka i severne Afrike (MENA Region – Middle East and North Africa) imaju uglavnom solidnu i stabilnu poziciju na listama koje se sastavljaju na osnovu vojne moći, finansijskih i logističkih mogućnosti i geografskom položaju. Prema listi Global Firepower⁶⁸ Egipat zauzima najbolje mesto među arapskim zemljama, tačnije, nalazi se na 9. mestu, posle SAD-a Rusije, Kine, Indije, Japana, Južne Koreje, Francuske. Najlošije mesto, 118. od 138 među zemljama MENA regije zauzima Liban.

Poslednjih decenija SAD su postale najveći dobavljač vojne opreme velikom broju zemalja arapskog govornog područja. Podaci iz 2019. godine pokazuju sledeće:

- 54,6 % egipatskih vojnih letelica su američke proizvodnje, 23,4 % evropske, a 22% su iz Rusije;
- 41,2 % iračkih borbenih aviona su iz Amerike, 21,6 % iz Evrope, 37,3 % iz Rusije;
- 100 % borbenih aviona u Jordanu je američke proizvodnje;
- 54,9 % vojnih letelica u Saudijskoj Arabiji je iz Amerike, a 45,1 % su iz Evrope;
- 63% egipatskih tenkova je iz Amerike, a 37% iz Rusije;
- 25,4 % iračkih tenkova je iz Amerike, a 74,6 % iz Rusije;
- 32,7 % jordanskih tenkova je iz Amerike, 67,3 % je iz Evrope;
- 84,4 % tenkova u Saudijskoj Arabiji je iz Amerike, a 15,6 % iz Evrope.⁶⁹

Zemlje arapskog govornog područja predstavljaju zonu interesovanja mnogih država koje se bave proizvodnjom vojne opreme. Podaci o dobavljačima ove opreme govore da među njima trenutno prednjače zemlje Zapada, a istorijski podaci pokazuju da su u tome nasledile zemlje Istoka, naročito Rusiju, odnosno bivši SSSR.

6.3. Vojni činovi, rodovi vojske

تَشْكِيْلَةٌ, تَلْمِيذُ ضَابِطٍ, جُنْدِيٌّ اِحْتِيَاطِيٌّ, جُنْدِيٌّ اَوَّلُ جُنْدِيٍّ مَدْفِعِيٍّ, جَيْشٌ, حَامِيَةٌ, حَرَسُ الْمَقْدَمَةِ, حَظِيْرَةٌ,
رئيسُ رُقَبَاءٍ, رائِدٌ, رُتْبَةٌ, رُتْبَاءٌ, رَقِيْبٌ, رَقِيْبٌ اَوَّلٌ, سَرِيَّةٌ, سَرِيَّةٌ رَشَاشَاتٍ, سِلَاحُ الْفُرْسَانِ, ضَابِطُ اَمِيْرٍ,
ضَابِطُ الصَّفِّ, ضَابِطُ عَامٍّ, ضَابِطُ عَوْنٍ, ضَابِطُ قَائِدٍ, ضَابِطُ مَخَابِرَاتٍ, طَاقِمُ الدَّبَابَةِ, عَرِيْفٌ, عَرِيْفٌ اَوَّلٌ,
عَسْكَرِيَّةٌ نِظَامِيَّةٌ, عَقِيْدٌ, عِمَادٌ, عَمِيْدٌ, فِرْقَةٌ, فَصِيْلَةٌ, فُوجٌ, فُوجٌ حَرَسِ حُدُوْدٍ, فُوجٌ الْمَحْوَقَلِ, فُوجٌ مَدْفِعِيَّةٌ,
فُوجٌ الْمَغَاوِيْرِ, فُوجٌ مَغَاوِيْرِ الْبَحْرِ, فُوجٌ مِيكَانِيكِيٍّ, فَيْلِقٌ, قَائِدٌ عَامٌّ, قَافِلَةٌ, قُوَاتٌ بَحْرِيَّةٌ, قُوَاتٌ بَرِّيَّةٌ, قُوَاتٌ
شِبْهَ عَسْكَرِيَّةٌ, قُوَاتٌ مُتَحَالِفَةٌ, قُوَاتٌ مُسَلِّحَةٌ, قُوَاتٌ مُشْتَرِكَةٌ, قُوَاتٌ مِظَلَّاتٍ, قُوَاتٌ مُعَادِيَّةٌ, قُوَةٌ مَحْمُولَةٌ
جَوًّا, قُوَةٌ مَدْفِعِيَّةٌ (مَدْفِعِيَّةٌ), قُوَةٌ مُشَاةٌ اِحْتِيَاطِيَّةٌ, قِيَادَةُ الْقُوَاتِ الْمِشْتَرِكَةِ, كَتِيْبَةٌ, كَتِيْبَةٌ اِسْتِطْلَاعٌ, كَتِيْبَةٌ

⁶⁸ Dostupna na: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>.

⁶⁹ Na osnovu statističkih podataka dostupnih na: <https://www.aei.org/special-features/armies-of-sand-exploring-arab-military-effectiveness/>

إشارة, كَتَيْبَةُ مَدْفَعِيَّةٍ, كَتَيْبَةُ مَعَاوِيرٍ, كَتَيْبَةُ مُهَنْدِسِينَ, كَتَيْبَةُ نَقْلِ, كَتَيْبَةُ وَقَايَةِ كَيْمَائِيَّةٍ, لَوَاءٌ, لَوَاءٌ دَبَابَاتٍ, لَوَاءٌ الدَّعْمِ, لَوَاءٌ الحَرَسِ, لَوَاءٌ مَدْفَعِيَّةٍ, لَوَاءٌ مَشَاةٍ, لَوَاءٌ مَشَاةٍ مُؤَلَّلٍ, مُجَنَّدٌ, مَدْفَعِيَّةٌ ذَاتِيَةُ الحَرَكَةِ, مَدْفَعِيَّةٌ مُضَادَّةٌ للدُّرُوعِ, مَدْفَعِيَّةٌ مُضَادَّةٌ للطَّائِرَاتِ, مَدْفَعِيَّةُ المَيْدَانِ, مُشِيرٌ, مُعَاوِنٌ, مُعَاوِنٌ أَوَّلٌ, مُعَبِّئُ المِدْفَعِ, مَعَاوِزٌ, مَعْرَزَةٌ, مُقَدَّمٌ, مُلَازِمٌ, مُلَازِمٌ أَوَّلٌ, مُؤَهَّلٌ, مُؤَهَّلٌ أَوَّلٌ, مَيْلِيشِيَا, نَقِيبٌ, وَحَدَاتٌ عَسْكَرِيَّةٌ, وَكَيْلٌ, وَكَيْلٌ أَوَّلٌ, وَكَيْلٌ رَقِيبٌ

Za strukturu vojske i u svrhu poštovanja njene hijerarhije činovi su neophodni. Oni predstavljaju obeležja pripadnika vojske. Arapski jezik ima veliki broj naziva za različite činove koji se u većoj ili manjoj meri razlikuju u zemljama arapskog govornog područja, u zavisnosti od zone uticaja strane države.

Većina zemalja arapskog sveta su nakon pada Osmanskog carstva bile kolonizovane i podeljene na dve sfere, britansku i francusku. Neki delovi Arabijskog poluostrva nikada nisu bili pod evropskom vlašću. Jemen se izborio za nezavisnost pod vladavinom zejditkog imama, a saudijski vladar Abdulaziz je osvojio teritorije od Persijskog zaliva do Crvenog mora, dok su teritorije malih zalivskih država i oblasti istočno od Adena bile pod britanskim protektoratom. Iako je Saudijska Arabija bila nezavisna država, ta nezavisnost je, ipak bila ograničena, s obzirom na to da nije imala veze sa spoljašnjim svetom i okruživale su je zemlje pod britanskom vlašću (Hurani 2016: 385). Britanski uticaj u Saudijskoj Arabiji je zamenjen američkim kada je na njenim teritorijama otkrivena nafta.

Zemlje arapskog zapada, Maroko, Alžir i Tunis su bile pod uticajem Francuske. Ovaj deo arapskog sveta, a naročito Maroko bio je od izuzetnog značaja za Francusku prvenstveno zbog svog položaja u francuskom imperijalnom sistemu. „On je bio regrutni izvor, izvor rude, i drugih industrijskih sirovina, oblast u koju se ulagao kapital i dom za više od million francuskih građana“ (Hurani 2016: 387). Ovakvo podeljeno stanje se uočava i na polju vojne terminologije, a detaljnije ga opisuje Alšehab: „The Arab military armies have been suffered from the lack of accurate Arabic equivalents for the abundant new military terminology. This is crucial because modern Arab armies have been modeled in their structure, branches, weaponry, and ranking according to modern Western and Eastern Armies. Consequently, they need a new revival of older terms to meet the fresh requirements of a modern army along with Western design“ (Alshehab, 2013: 62).

Druga polovina XX veka predstavlja period oslobađanja arapskih zemalja od kolonizatora i osnivanja samostalnih modernih država u kojima je britanski ili francuski uticaj i dalje vidljiv. Uticaj nekadašnjih kolonizatora se lako uočava i u jeziku vojne struke jer su engleski i francuski veoma prisutni u svim nivoima obrazovanja i nauke. Analiza termina za vojne činove će da ukaže na snažne uticaje ovih stranih jezika, naročito francuskog u pojedinim arapskim zemljama.

6.4. Aktivnosti, veštine, doktrina, strategija

إِبْطَالُ مَفْعُولٌ, إِتْفَاقِيَّةُ التَّسْلِيحِ, إِحْتِكَافٌ, إِزْهَابٌ, إِسْتِرَاطِيَّةٌ, سَوْقٌ, إِشْتِيَاكٌ, إِعْتِدَاءٌ, إِعْتِرَاضٌ جَوِّيٌّ, أَمْرٌ
أَنْذَارِيٌّ, إِنْتِشَارٌ, إِنْذَارٌ, إِنْشِقَاقٌ, إِجْزَاءٌ, بَحْسٌ, تَجْنِيدٌ, تَدْمِيرٌ, تَسْلِيحٌ, تَطْوِيعٌ, تَطْهِيرٌ عِرْقِيٌّ, تَكْتِيكٌ
عَسْكَرِيٌّ, تَعَبَةٌ عَسْكَرِيَّةٌ, تَمْوِيَةٌ, نُورَةٌ مُسَلَّحَةٌ, تَوَعُّلٌ, حَاجِزُ التَّشْوِيحِ, حَرْبٌ, حَرْبٌ إِسْتِنَازِيٌّ, حَرْبٌ
إِلِكْتُرُونِيَّةٌ, حَرْبٌ أَهْلِيَّةٌ, حَرْبٌ بَارِدَةٌ, حَرْبٌ بِالْوَكَالَةِ, حَرْبٌ ثَوْرِيَّةٌ, حَرْبٌ حَضْرِيَّةٌ, حَرْبٌ دِفَاعِيَّةٌ, حَرْبٌ
العِصَابَاتِ, حِصَارٌ, حُكْمٌ عَسْكَرِيٌّ, حُكْمٌ (قَانُونٌ) عُرْبِيٌّ, الخِدْمَةُ العَسْكَرِيَّةُ الإِلْزَامِيَّةُ, دِفَاعٌ سَلْبِيٌّ, دِفَاعٌ
عَاجِلٌ, سَلَامُ العَلَمِ, سَفْكَ الدَّمَاءِ, سِلْسِلَةُ القِيَادَةِ, سِيَادَةٌ جَوِّيَّةٌ, صِرَاعٌ, صِرَاعٌ مُسَلَّحٌ, الضَّبْطُ وَ الرِّبْطُ,
ضَرْبَةٌ وَقَائِيَّةٌ, عَقِيدَةُ الجَيْشِ / عَقِيدَةُ عَسْكَرِيَّةٌ لَجَيْشٍ, العَقِيدَةُ القِتَالِيَّةُ, عُنْفٌ, غَارَةٌ, فَكُّ الشَّيْفَرَةِ, فُنُونُ
القِتَالِ, فُنُونُ قِتَالِيَّةٌ, قَتْلٌ, قُوَّةٌ نَارِيَّةٌ / قُدْرَةٌ نَارِيَّةٌ, قِيَادَةُ القُوَاتِ المِشْتَرَكَةِ, كَنْفَاءٌ سِلَاحٌ, كَمِيْنٌ, مَذْبَحَةٌ, مُرَاقَبَةٌ,
مَعْرَكَةٌ, مُفَاوِضَاتٌ, مُهَيِّأٌ قِتَالِيٌّ, مِيَالٌ سِلَاحٌ, نَزْعُ السِّلَاحِ, نِضَالٌ, هُبُوطٌ, هُدْنَةٌ, هُجُومٌ جَبْهَوِيٌّ, هُجُومٌ
سَرِيْعٌ, هُجُومٌ مُعَاكِسٌ, وَحْشِيَّةٌ, وَضْعِيَّةُ الرُّقُودِ, وَقْفُ النِّيرَانِ, وَقْفُ إِطْلَاقِ النَّارِ

Ova grupa termina obuhvata širok spektar vojnih aktivnosti, pravila ponašanja, dejstava i vežbi pripadnika različitih rodova vojske. U našem smislu, vojna doktrina podrazumeva skup osnovnih pravila i principa po kojima se odvijaju borbene aktivnosti, ali i neke aktivnosti koje se obavljaju u mirnodobskom stanju. Ti principi su izgrađeni na osnovu predašnjih, detaljno analiziranih borbenih iskustava vojske jedne države.

Pri Generalštabu Vojske Srbije, kao intervidovska organizaciona jedinica postoji Uprava za obuku i doktrinu. Osnovne funkcije ove Uprave podeljene su na funkcije obuke, funkcije doktrine i komandne funkcije. Informacije o doktrini na sajtu Vojske Srbije se uglavnom odnose na doktrinu u širem smislu, pa bi u teoriji bile slične i doktrini nekih drugih vojski.

Funkcije obuke obuhvataju između ostalog i sledeće:

- razvoj, usavršavanje i upravljanje sistemom obuke, definisanje jedinstvenih osnova sistema i praćenje njegove realizacije u praksi;

- izrada sistemsko-normativnih dokumenata za obuku;

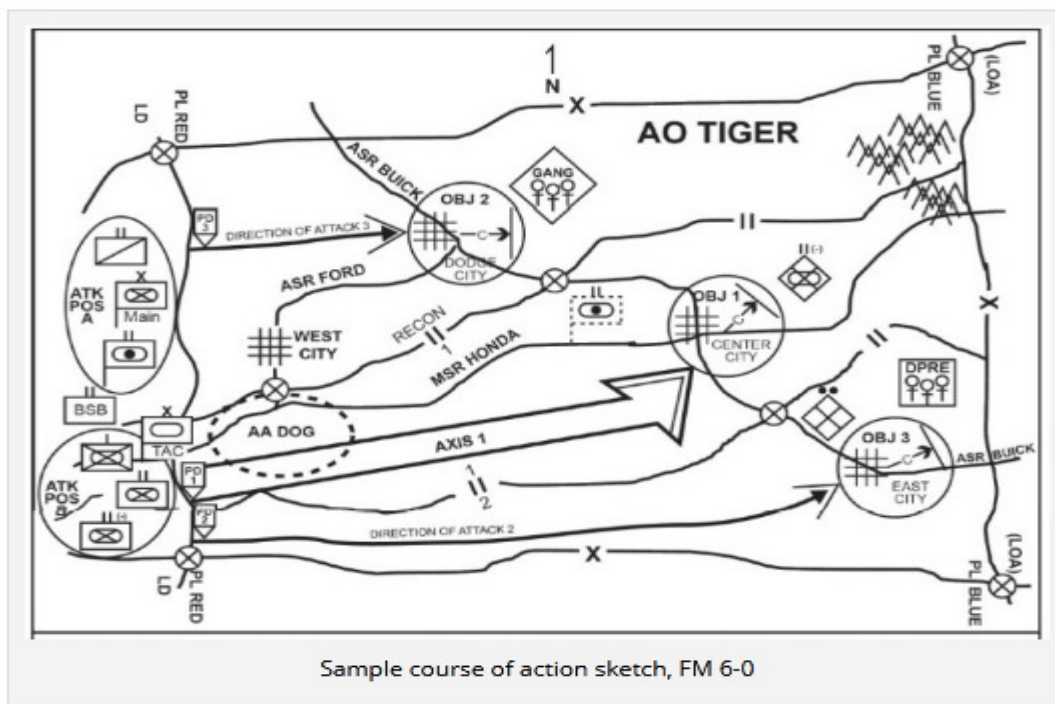
- uvid u obim i kvalitet realizovanih zadataka i stanje obučenosti;
- razvoj i usavršavanje sistema sertifikacije individualne obučenosti i evaluacije obučenosti jedinica;
- učešće u kontrolama operativnih i funkcionalnih sposobnosti i usaglašenosti sistema obuke u komandama i jedinicama;
- planiranje, organizovanje i koordinacija nacionalnih i multinacionalnih vežbi;
- praćenje i proučavanje iskustva iz oblasti obuke oružanih snaga stranih zemalja i predlaganje korišćenja njihovih dostignuća u obuci;
- izrada sistemskih dokumenata i planiranje, organizovanje i realizacija sadržaja fizičke obuke i sporta u Vojsci;

Funkcije doktrine su:

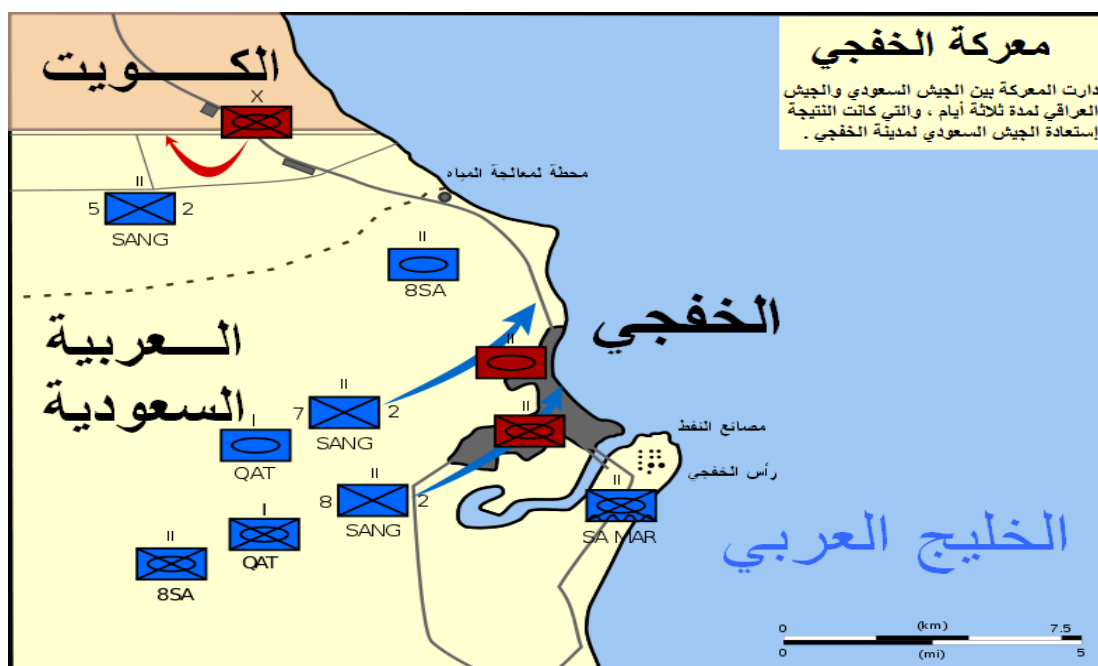
- razvoj osnovnih i izvedenih doktrinarnih dokumenata;
- razvoj i imlementacija sistema naučenih lekcija u Vojsci Srbije;
- praćenje i izučavanje razvoja doktrina u stranim oružanim snagama, razvoj tehnološkog faktora i njegov uticaj na razvoj doktrina;
- praćenje, proučavanje i analiziranje iskustva iz operacija stranih oružanih snaga i Vojske Srbije i predlaže njihovu implementaciju u doktrinarna dokumenta i obuku;
- predlaganje organizacionih modela komandi i jedinica Vojske na osnovu pravila za upotrebu.⁷⁰

Takođe, vojna doktrina podrazumeva i taktike, tehnike i razumevanje posebne terminologije i raspoznavanje vojnih simbola. Odlično poznavanje svih ovih segmenata neophodno je za razumevanje vojnih operacija različite složenosti koje mogu biti prikazane kao na sledećim slikama:

⁷⁰ Sve informacije o organizaciji rada aktivnostima Uprave za obuku i doktrinu dostupne su na sajtu Vojske Srbije: http://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/generalstab/uprava-za-obuku-i-doktrinu

Slika 1 Prikaz vojne operacije, preuzeto sa: <https://mwi.usma.edu/wp-content/uploads/2016/03/Doctrine.jpg>

Slika 2 Primena vojnih simbola, preuzeto sa: https://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%85%D9%84%D9%81:%D9%85%D8%B9%D8%B1%D9%83%D8%A9_%D8%A7%D9%84%D8%AE%D9%81%D8%AC%D9%8A_%D8%B3%D9%86%D8%A9_1991.png

Fridrih Veliki, Kralj Pruske († 1786) smatrao je da je poznavanje doktrine neophodno: „War is not an affair of chance. A great deal of knowledge, study, and meditation is necessary to conduct it well“ (Spencer, 2016: <https://mwi.usma.edu/what-is-army-doctrine/>). Pojedine vojskovođe i

vojnici smatraju da je doktrina samo skup pravila koja ne dopuštaju onima koji vode bitke maštovitost. Američkom generalu Džimu Matisu (Jim Mattis) pripisuje se izreka: „Doctrine is the last refuge of the unimaginative“ (Spencer, 2016: <https://mwi.usma.edu/what-is-army-doctrine/>).

Uvežbanost i poznavanje doktrine sopstvene vojske, dobro razrađeni taktički planovi neohodni su i u velikoj meri mogu da utiču na ishod vojnog sukoba. Kenet Majkl Polak (Kenneth Michael Pollack) je u svojoj knjizi „Arabs at War: Military Effectiveness“ iz 2004. godine opisao sukob Nemačke i Rusije 1944. godine u operaciji Bagration na teritoriji Belorusije. Nemačka vojska je bila sastavljena od iskusnih vojnika koji su imali dobro utvrđene linije odbrane, ali su sovjetke snage sastavljene od pešadije i artiljerije sa tri puta više trupa i šest puta više tenkova naneli velike gubitke nemačkim snagama. Nakon 29 godina, 1973. godine došlo je do sličnog sukoba, vojske Sirije i vojske Izraela, kada je Sirija pokrenula operaciju osvajanja teritorije Golanske visoravni. Vojska Izraela je imala dobro utvrđene linije odbrane, a sirijska vojska je imala veliku prednost u opremi i naoružanju, deset puta više trupa, osam puta više tenkova i deset puta više komada oružja. Ipak ovaj napad Sirije je prošao veoma loše. Treći dan je vojska Izraela organizovala kontranapad i primorala sirijsku vojsku da se povuče. Različita su tumačenja rezultata ovih sukoba i mnogobrojni analitičari su ponudili svoja viđenja. Međutim, vojne akcije sastoje se od brojnih složenih radnji i velikog broja ljudi u lancu komande, tako da je neophodno posmatrati svaki sukob u kontekstu globalnih i lokalnih političkih dešavanja, imajući široko znanje o istorijskoj pozadini i geografskom području i poznavajući mentalitet naroda i moral vojske u datom trenutku.

7. Vojni termini – analiza

Postoje dva osnovna teorijsko-metodološka razloga za adaptaciju reči prevođenjem. Prvi je da se leksički materijal koji se javlja u jeziku davaocu mora najpre adaptirati da bi bio u upotrebi u jeziku primaocu, a drugi razlog podrazumeva da sve što je izraženo u jeziku davaocu može biti preneto u jezik primaoca na deskriptivnom nivou. Kod adaptacije reči prevođenjem primenjuju se dva osnovna pristupa, tvorbeni i semantički. Semantički pristup podrazumeva tvorbu neologizama na nivou sadržine metaforičkim i metonimijskim prenošenjem značenja. Smatra se da postoje tri uslova da bi adaptacija prevođenjem bila moguća:

- reč je pragmatički prevodiva ukoliko je opštekulturno stvarno ili potencijalno relevantna,
- reč je morfosintaksički prevodiva ukoliko postoje morfosintaksički i semantički potencijali u jeziku primaocu,
- posmatrano ekonomično, reč je prevodiva ukoliko je u domenu leksike.

Za adaptaciju reči prevođenjem koriste se direktno i strukturno prevođenje kojim se u jeziku primaocu formiraju korenspondenti i funkcijska aproksimacija kojim nastaju ekvivalenti. Direktno prevođenje podrazumeva prevođenje bukvalnog ili prenesenog značenja sa jezika davaoca na jezik primaoca, uz moguće preuzimanje i semantičkog obeležja, u vidu monomorfemskih ili polimorfemskih reči.

Kalkiranje predstavlja jedan od najznačajnijih oruđa za tvorbu termina u velikom broju jezika i u arapskom može da se posmatra kao nadređeni model za tvorbu termina u čiji skup se ubrajaju mnogi drugi procesi.

U najširem smislu, pod kalkiranjem se podrazumeva proces prevođenja stranog termina na arapski čime se poštuju stavovi akademija da se prednost daje arapskom, a ne jeziku izvorniku, koji su u najvećem broju slučajeva engleski i francuski. Jezički purizam je veoma izražen i ovaj proces tvorbe termina se, poštujući purističke stavove, pokazao kao najbolji izbor pri izradi termina.

Klajn smatra da je kalk „najpogodniji da označi se one vrste leksičkih pozajmljenica koje nisu integralne, to jest, ne sastoje se u prenošenju reči već u njenom reprodukovanju pomoću domaćih materijala“ (Klajn, 1971: 179).

Prčić posmatra kalkiranje kao strukturno prevođenje objašnjavajući da „za adaptaciju reči prevođenjem na raspolaganju stoji više prevodnih postupaka. Njih je moguće svesti na tri osnovna, za koje se ovde predlažu i posebni nazivi: direktno prevođenje, strukturno prevođenje i funkcijska aproksimacija“ (Prčić, 2005:178).

Definisanje termina kalka je veoma složen proces jer u nekim definicijama „kalk je kvantitativno ograničen na leksemu ili eventualnu fraznu leksemu, ali se ne može primeniti na neki duži iskaz. Premda s pravom tvrdi da kalk uvek podrazumeva složenicu ili izraz od najmanje dva elementa u zavisnom odnosu, ne ograničavajući u samoj definiciji kolike mogu biti te veće lingvističke jedinice, Vidačić dodaje da kalkovi ne mogu biti ni fraze ni kolokacije. S druge strane, neki autori nisu određeni u tom smislu... Druga bitna razlika između definicija kalka odnosi se na način na koji on nastaje u nekom jeziku. Jovanović je jedini koji insistira na tome da se kalk stvara tamo gde ekvivalentni prevod u ciljnom jeziku ne postoji, dok Klajn, sasvim suprotno od ovog mišljenja, smatra da je za izvođenje dokaza o tome da se stvarno radi o kalku jedna od posebno važnih činjenica to da postojanje starijeg domaćeg izraza za isti pojam povećava verovatnoću da je

noviji izraz uzet sa strane. Time se ukazuje na pojavu kalka i tamo gde on nije bio neophodan kao prevodilački alat” (Đorić-Francuski, 2009, 265-266).

Kalkiranje je primenjivo na polimorfemske reči i u širem značenju podrazumeva doslovno prevođenje reči, odnosno termina, sa jezika davaoca koristeći odgovarajuće elemente jezika primaoca. U arapskoj vojnoj terminologiji veliki je broj kalkova, neki od njih su i sledeći nastali bukvalnim prevođenjem termina sa engleskog na arapski:

زَمْنُ السَّلْمِ – peacetime (mirnodobsko stanje)

النِّيرانُ عَيْرُ المباشِرَةِ – indirect fire (neposredna vatra)

نُقْطَةُ إِسْقَاطِ القنبلةِ – bomb release point (tačka ispuštanja bombe)

طائرةُ ذاتُ المهامِ القتاليَّةِ المزدوجةِ – dual role fighter (bukv. borbeni avion dvostruke namene).

Pored strukturnog prevođenja, odnosno kalkiranja, postoji i delimično strukturno prevođenje koje označava hibridni proces prevođenja gde se jedan deo reči, na primer, afiks ili osnova prevodi odgovarajućim elementom jezika primaoca, a preostali deo se pozajmljuje iz jezika davaoca:

بُنْدُقِيَّةٌ أوتوماتيكيَّةٌ - automatic rifle (automatska puška)

روبوت عسكري – military robot (vojni robot)

زورقُ طوريد – torpedo boat (torpedni čamac)

صاروخٌ تكتيكي – tactical missile (taktička raketa)

Rečnik koji se nalazi u ovom radu pokazao je da je najveći broj vojnih termina nastao kalkiranjem uz pomoć semantičke ekstenzije ili derivacije, a znatno manji broj termina kompozicijom. Neki od primera vojnih termina u arapskom jeziku nastalih semantičkom ekstenzijom su:

إِنْشِقَاقٌ označava cepanje, odnosno razdvajanje, a u vojnoj terminologiji dezerterstvo;

تَشْوِيشٌ kao osnovno značenje ima zbrku, nered, a u vojnom terminosistemu označava prekid, ometanje (disruption);

عَنْفَةٌ nosi značenje lopatice mlinskog kotača, odnosno krilce ventilator, a u jeziku vojne struke označava turbine;

حَظِيرَةٌ ima osnovno značenje ograda, plot, ograđen prostor, sklop, a u vojsci ima značenje odred, grupa, odnosno najmanja taktička jedinica (squad);

رَشَّاشٌ označava prskalicu, štrcaljku, raspršivač, ali i mitraljez;

دَحِيرَةٌ ima značenje zaliha, skladište, blago, a u vojnom terminosistemu je municija.

Albader, pozivajući se na rad Kruza iz 2011. godine smatra da postoje tri tipa semantičke ekstenzije:

„a) Naturalised extensions: what is historically no doubt an extended meaning and may be so entrenched and familiar a part of a language that its speakers no longer feel that a figure of speech is involved at all.

b) Established extensions: readings which are well established, and presumably have entries in the mental lexicon, but are nonetheless felt to be figures of speech.

c) Novel extensions: nonce readings are ones for which there are no entries in the mental lexicon“ (Albader, 2017: 81-82).

Primer termina iz vojne oblasti nastalog kompozicijom je za elektromagnetnu bombu (e-bomb) قنبلة كهرومغناطيسية u kojem je pridev u nazivu nastao od arapske reči za električnu energiju كَهْرَبَائِيَّة i strane reči, grčkog porekla za magnetni koja je transliterovana.

Iako postoji veliki broj prednosti kalkiranja poput zadovoljavanja jezičkog purizma, motivisanosti novonastalih termina i mogućnosti njihove dalje derivacije, kalkovi su ipak pokazali i neke nedostatke među kojima je najizraženije postojanje dubletnih oblika kao što je slučaj sa terminom helikopter koji postoji kao arapski termin مَرْوَحِيَّة , apstraktna imenica izvedena od naziva za fen, kao i transliterovan termin sa engleskog هليكوبتر. Pored ovog dubletnog para u vojnoj terminologiji pronašli smo i nazive za turbinu, arapski عَنَفَةٌ nastao semantičkom ekstenzijom i engleski توربين. S obzirom na to da je jedna od odlika termina ekonomičnost, postojanje dubleta, odnosno terminoloških sinonima. u datom terminosistemu ne može da odgovori ovom kriterijumu. On je gotovo nedostižan imajući u vidu geografsko prostranstvo arapskog govornog područja i veoma složenu sociolingvističku situaciju. Sa porastom broja termina, raste i broj terminoloških dubleta.

Težnja samo jednom terminu za dati pojam je svakako težnja ekonomičnosti, međutim u vojnom terminosistemu arapskog jezika pored termina izraženih jednom rečju, postoji i jedan broj termina nastalih objašnjenjem odnosno, njihovim definisanjem. Na primer engleski termin airburst koji označava eksploziju u vazduhu u arapskom je dat kao opis eksplozije iznad površine انفجار فوق المقذوف. Takođe, veoma su česti termini u vidu dvočlanih ili višečlanih sintagmi, bilo atributivnih, bilo genitivnih: kupola tenka (turret) بُرْجُ الدَّبَابَةِ; minolovac (minehunter) صَائِدَةُ أَلْغَامٍ; inteoperabilnost (interoperability) قَابِلِيَّةُ الْعَمَلِ الْمَشْتَرَكِ.

Veoma čest postupak prevođenja je funkcijska aproksimacija koja predstavlja prevođenje reči iz jezika davaoca putem sredstava jezika primaoca i to na dva načina: zadržavajući izvornu perspektivu, odnosno konceptualizacijom ili menjajući perspektivu.

Jezičko pozajmljivanje se odvija na ortografskom, morfosintaksičkom, semantičkom i pragmatičkom nivou i pod jezičkim pozajmljivanjem podrazumeva se leksičko pozajmljivanje, semantičko pozajmljivanje i prebacivanje koda. Jezičko pozajmljivanje odvija se kroz tri faze: prebacivanje koda, fazu interferencije i fazu integracije. U poslednjoj fazi reč postaje adaptirana u potpunosti u jezički sistem jezika primaoca i dobija status pozajmljenice. U fazi interferencije ovakva reč naziva se kompromisna replika, a u fazi integracije replika.⁷¹

Jezičke pozajmljenice mogu da se podele na:

„- *Loanwords* involve copying both the form and the meaning

- *Loanblends* are those borrowed words where a copied part exists along with a native part

- *Loanshifts* show copying only of the meaning and include both *loantranslation* and *semantic borrowing*” (Hamdi, 2017: 17) .

Tvorba novih reči i upotreba pozajmljenica ne može se posmatrati van društvenog konteksta. „Sociocultural factors such as power, identity, and ideology play a significant role behind the degree of lexical borrowing. Conquest and immigration are two situations where power of the dominant group is exercised so that less dominant groups acquire linguistic items from the dominant language under pressure” (Hamdi, 2017: 19).

Kada govorimo o standardnom arapskom jeziku (MSA), on je bogat rečima stranog porekla i to mahom iz turskog, persijskog, francuskog i engleskog. Međutim, zalazeći dublje u dijalekatske slojeve, vidljivi su snažniji uticaji stranih jezika, na primer turskog u Egiptu ili francuskog u Maroku.

U periodu od 1912. do 1956. godine teritorija Kraljevine Maroko bila je podeljena na dve zone, veću, zonu francuskog protektorata i manju, zonu španskog protektorata. Maroko je pre kolonizacije imao neuređenu, nedovoljno obučenu i neopremljenu vojsku koju su kolonizatori, naročito Francuzi adekvatno opremili i obučili. Okolnosti tokom i nakon Drugog svetskog rata dovele su do sve glasnijih nacionalističkih pokreta u Maroku koje je Francuska pokušala da suzbije poslavši u egzil, na Madagaskar, marokanskog sultana Muhameda V(1927-1961). Sultan se, kao otelotvorenje nacionalističke borbe, vratio u Maroko, koji se za svoju nezavisnost izborio 1956. godine, a Muhamed V je nakon proglašenja nezavisnosti dobio titulu kralja. Jedna od njegovih prvih aktivnosti kao vladara nove države bila je formiranje moderne i organizovane nacionalne vojske.⁷²

U svom radu o marokanskom dijalektu, Hit (Heath) se na kratko osvrće na uticaj francuskog jezika na vojnu terminologiju. Za vreme francuskog protektorata, marokanski vojnici službovali su zajedno sa francuskim vojnicima što je ostavilo neizbrisiv trag u jeziku iako su marokanski vojnici bili podržavani u izboru da koriste arapski jezik i svoje lokalne dijalekte. “Continued Fr influence in

⁷¹ Teorijski prikaz načina nastanka pozajmljenica prema materijalima dostupnim na: https://www.academia.edu/36851474/%D0%95%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE_%D1%81%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8

⁷² Detaljnije o aktivnostima marokanskih oružanih snaga na: <https://ar-ar.facebook.com/Forces.Armees.Royales/>, a o razvoju marokanskih oružanih snaga u: Al-Marīnī, 'Abd al-Ḥaqq. 1997. *Al-Ġayš al-maġribiyy 'abra tāriḥ*. al-Ribāt: Al-Muṭabba' al-ma'ārif al-ġadīda.

this domain is due not only to persistence of these early colonial-period borrowings, but also to the introduction of up-to date equipment items, some continuing French-Moroccan military cooperation, and above all the exposure of much of the population to war films (including Hollywood movies presented in Morocco with Fr dubbing). Terms for military ranks are mostly European borrowings, but it is difficult to sort out their exact history in many cases” (Heath 2013: 167). Svi pripadnici marokanskih oružanih snaga danas bi trebalo odlično da znaju i francuski i savremeni arapski jezik.

Na osnovu pretraživanja dostupne literature na arapskom jeziku koja se bavi jezikom vojne struke i novinskih članaka, moguće je zaključiti da je uticaj francuskog veoma izražen u Maroku. U tabeli koja sledi dat je prikaz naziva za vojne činove:

Tabela 2 – Vojni činovi u vojsci Kraljevine Maroko

Maroko		
arapski	transliterovan francuski termin ukoliko postoji	francuski
جندي		soldat
جندي أول	كابورال	caporal
عريف	كابورال شاف	caporal chef
عريف أول	سرجان	sergent
رقيب	سرجان ماجور (شاف)	sergent chef
مساعد	أجودان	adjutant
مساعد أول	أجودان شاف	adjutant-chef
ملازم		sous-lieutenant
ملازم أول	ليوتنان	lieutenant
نقيب	كابتان	capitaine
رائد	كمندار	commandant
مقدم	ليوتنان كولونيل	lieutenant colonel

عقيد	كلونيل	colonel
عميد	كولونيل ماجور	colonel major
لواء	جنرال دو بريكاد	général de brigade
فريق	جنرال دو ديفزيون	général de division
فريق أول	جنرال دارمي	général de corps d'armé
مارشال		

U svim zvaničnim dokumentima i na internet prezentacijama koji su korišćeni za prikupljanje termina za vojne činove u Maroku, nalaze se arapski termini, dok su francuski transliterovani termini u tabeli, ekscerpirani iz novinskog članka koji se bavi visinom plata pripadnika marokanskih oružanih snaga. Transliterovani francuski termini nisu deo arapsko-englesko-srpskog rečnika jer su u zvaničnim vojnim tekstovima u Maroku u upotrebi arapski termini.

Bliski kontakti Arapa sa govornicima turskih jezika zabeleženi su još u prvoj polovini 9. veka kada su pripadnici turskih plemena ulazili u redove plaćenika u vojsci Abasida. Međutim, sve do 13. veka ne može da se govori o značajnom uticaju turskog jezika na arapski. Tokom vladavine Mameluka u Egiptu izvršen je veliki uticaj i na arapski jezik koji je vidljiv sve do današnjih dana naročito u egipatskom dijalektu. Na osnovu semantičke i fonološke analize, moguće zaključiti da je najveći deo osmansko-turskih pozajmljenica ušao u arapski jezik tokom 18. i 19. veka i to putem tri različita toka. „The three most important routes of transmission of *Turkish* loans were through official written Ottoman as the administrative language of the empire; through the standardized Ottoman *Turkish* spoken by the military class, government officials, and probably traders; and through vernacular *Turkish* in those areas with a denser *Turkish* population“ (Procházka, 2014: <http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-arabic-language-and-linguistics>).

Na polju vojne terminologije prepoznaju se termini za vojne činove koji vode poreklo iz turskog jezika: أمباشي (onbaşı) – desetar, بكباشي (binbaşı) – potpukovnik, يوزباشي (yüzbaşı) – kapetan, شوايش / جاویش (çavuş) – mlađi vodnik (u zavisnosti od vojnog uređenja drugih vojski može da znači i kaplar ili podnarednik), أميرالاي (miralay) – brigadni general. Ovi vojni činovi bili su u upotrebi sve do polovine 20. veka, a danas imaju status arhaizama. Takođe, neki od njih su u potpunosti promenili značenje i stekli status pejorativa poput termina جاویش koji u dijalektu Tunisa ima značenje potrčka. Pored njih, u upotrebi su bili i sledeći termini: قول (kol) – vojni korpus; طابور

(tabur) – bataljon, red; طبنجة (tabanca) – pištolj, لغم (lağim) – mina.⁷³ S obzirom na to da prilikom analize savremene vojne literature ovi termini nisu korišćeni jer se vezuju za određenu vremensku epohu, njihovi savremeniji ekvivalenti našli su mesto u rečniku u ovom radu.⁷⁴

U savremenoj arapskoj vojnoj terminologiji u upotrebi je termin بُنْدُوقِيَّةٌ za pušku, odnosno za automatsku pušku kratke cevi koja koristi istu municiju kao pištolj. Naziv je nastao od četvororadikalnog korena بندق* čiji glagol ima značenje ustreliti. Posebnost ovog termina ogleda se u tome da je arapski naziv za grad Veneciju أَلْبُنْدُوقِيَّةُ ('al-Bunduqiyya). Imajući u vidu trgovinske veze Osmanskog carstva sa Mlecima, odnosno sa Venecijom, koji su ponudili ovom delu sveta vatreno oružje, pretpostavlja se da je grad iz kojeg su se dobavljale puške upravo po njima i dobio ime (Salibi, 2005:125).

U savremenom arapskom jeziku nisu u značajnoj meri uočljivi uticaji turskog jezika, dok su izraženiji u nekim dijalektima, poput egipatskog, sirijskog ili iračkog. Osnovni razlozi za ovakav status reči turskog porekla leže u procesu arabizacije i negativnoj percepciji ere osmanske vladavine. „Turkish loanwords in Arabic continue to undergo quantitative decrease, semiological diminution, and marginalization” (Procházka, 2014: <http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-arabic-language-and-linguistics>).

Adaptacija stranih reči, odnosno termina u arapskom jeziku pored ortografskog nivoa odvija se i na fonološkom, morfološkom i semantičkom. Najbolji primeri ortografske adaptacije, odnosno adaptacije stranih grafema domaćim, odnosno arapskim su nazivi za činove u Maroku koji su preuzeti iz francuskog. Dakle, grafološka adaptacija reči iz jezika-davaoca ne mora da podrazumeva i uklanjanje termina u jezički sistem jezika-primaoca odnosno u njegova fonološka i morfološka pravila.

Što se tiče fonološke adaptacije, ona nema jasno utvrđena pravila naročito na polju pisanja vokala. Arapski jezik ima 28 konsonanata, tri kratka i tri duga vokala, međutim „it may violate the borrowing language system as the situation in many cases in Arabic. The degree of phonological adaptation varies in MSA and the various Arabic dialects effecting differences in pronunciations...There are three major strategies of phonological adaptation of loanwords in Arabic: replacing same sounds by other sounds of the same natural class, non-Arabic sounds adaptation, and vowel epenthesis “ (Hamdi, 2017: 20). Nearapski konsonanti su u najvećoj meri zamenjeni najslbličnijim konsonantima: glasovi /g/, /p/ i /v/ beleže se arapskim grafemama kāf, bā' i fā'. Vokali koji se ubacuju u arapskoj reči služe za razdvajanje skupova konsonanata. It is a phonotactic mechanism in order for consonant clusters to conform to native phonological patterns. This vowel insertion can be word initially, medially, and finally as in *aspirin* > /ʔisbiri:n/, *cravat* > /karafat/, and *ounce* > /ʔu:nsa/. It is important here to mention again that when vowels occur in Arabic word initially they are accompanied by a glottal stop, though technically treated as vowels by many researchers. Other types of phonological changes are also observable such as vowel deletion as in *Christmas* > /kirismis/ and stress shift in *mechanic* > /mikan'i:ki/” (Hamdi, 2017: 21). Kod fonološke adaptacije reči iz turskog jezika u arapskom primenjuju se, odnosno, primenjivala su

⁷³ Više primera iz raznih oblasti: Stephan Procházka. "Turkish Loanwords." Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics. Managing Editors Online Edition: Lutz Edzard, Rudolf de Jong. Brill Online, 2014. <http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-arabic-language-and-linguistics>

⁷⁴ . Govornicima srpskog jezika ova leksema može biti poznata kao turcizam u obliku *tabandže* (Škaljić, 1979: 593), takođe u značenju male, odnosno kratke puške, pištolja. U Rečniku Matice srpske (1967-1976/VI: 120-121) ova leksema je navedena kao izvedenica iz imenice *taban*, koja, između ostalog, označava deo koji se orozom ili okidačem pokrene da udari na kremen u puškama kremenjačama. Leksema *tabandža* potiče iz turskog, tačnije osmanskog jezika

se sledeća pravila: $\zeta > \text{š}$ ili j ; $\check{c} > k$, $g > \text{ğ}$ ili k ; $p > b$; $v > w$ ili b ; $\text{ğ} > \text{g}$ ili k ; $c [d\zeta] > g$ ili ž ; $q > \text{'}$; $a, \text{ä} > a, \text{ā}$; $e, i, \text{ı} > i, \text{ī}$; $o, \text{ö}, u, \text{ü} > u, \text{ū}$. Kod svih ovih pravila autor navodi primere koji se nalaze u različitim arapskim dijalektima i napominje da su brojni izuzeci od ovih pravila.⁷⁵

Pozajmljenice iz engleskog jezika nastale fonotaktičkom adaptacijom u arapskom su mnogobrojne i njihova tvorba odvija se poštujući pravila pet vrsta arapskih slogova:

1. CV
2. CV:
3. CVC
4. CV:C
5. CVCC (Al-Athwary, 2017: 394)⁷⁶

Grupe kononanata (eng. consonant clusters – CCs) u arapskom jeziku postoje u sredini reči ili na kraju, pa će engleske reči koje počinju grupom konsonanata (eng. initial consonant clusters – ICCs) prilikom procesa adaptacije u arapski jezik proći kroz određene promene kako bi došlo do razdvajanja ovakve grupe konsonanata:

- 1) umetanjem vokala između početne ili središnje grupe konsonanata:

frigate > furqāṭa – fregata
control > kunturul – kontrola
electronic > 'ilikturūniyy – elektronski;

U najvećem broju slučajeva umeću se kratki vokali *i* ili *u*, a vrlo retko *a* koje je često zamenjeno vokalom *i*: transit > tarānzīt / tirānzīt – tranzit

- 2) dodavanjem prefiksa -'i u slučajevima kada engleska reč počinje grupom konsonanata sa inicijalnim slovom *s* (str-, st-, sk- i drugi):

strategy > 'istirātīḡiyya – strategija
statics > 'istātīkiyya – statika

U engleskom jeziku jezgro sloga mogu da čine vokali i sonanti poput /l/, /m,/ ili /ŋ/ (kao što je slučaj u rečima like, little, racism, mutton). U arapskom jeziku jezgro sloga čine samoglasnici, a ne i konsonanti, pa kao rezultat nastaju pozajmljenice u kojima dolazi do promena slogovnih suglasnika. Tačnije, ukoliko jezgro sloga reči koja se preuzima iz engleskog čini slogovni suglasnik, doćiće do promene u kojoj će novo jezgro sloga da čini slogovni samoglasnik:

diesel > dīzil – dizel
cable > kābil – kabl

Što se tiče pravila udvajanja konsonanata u arapskom jeziku, zadovoljavajući morfološku i semantičku funkciju, ona nisu primenljiva na pozajmljenice. „An explanation for the point could lie in the fact that these functions are related to gemination that is pertained to certain morphological patterns of native morphemes that do not follow in the available loanword data“ (Al-Athwary, 2017: 402).

⁷⁵ Za primere videti: Stephan Procházka. "Turkish Loanwords." Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics. Managing Editors Online Edition: Lutz Edzard, Rudolf de Jong. Brill Online, 2014. <http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-arabic-language-and-linguistics>.

⁷⁶ C – konsonant, V – kratak vokal, V: – dug vokal.

S obzirom na to da u arapskom jeziku dva različita vokala ne mogu da stoje jedan uz drugi, primenjuje se pravilo umetanja poluvokala *y* ili *w* u sledećim kombinacijama samoglasnika i konsonanata kod engleskih reči: /ɪd/, /ve/, /æ/, /ɪd/, /ɔɪ/, /ɪdʊ/, /aɪd/. Na primer:

radio /reɪdɪdʊ/ > rādiyū

Može se zaključiti da se kod fonotaktičke adaptacije pozajmljenica primenjuju sledeće zakonitosti:

„1. slog uvek mora početi konsonantom za kojim sledi vokal;

2. slog se može završavati samo jednim vokalom ili jednim konsonantom, a nikada sa dva ili više vokala odnosno konsonanata;

3. dva konsonanta se mogu naći jedan do drugog u reči, ali oni nikada ne pripadaju istom slogu;

4. tri ili više konsonanata ne mogu stajati jedan do drugog u reči;

5. dva ili više vokala ne mogu stajati jedan do drugog u reči” (Mali, 2013:115-116).

Morfološka adaptacija pozajmljenica u arapskom jeziku odnosi se u najvećoj meri na rod i broj i derivaciju. Pravila morfologije arapskog jezika su jasno utvrđena i zato je moguće primenjivati ih dosledno prilikom integracije pozajmljenice. „Common word derivation processes are employed to incorporate foreign words in Arabic such as *clipping*, *compounding*, *remodeling*, *derivation* and *inflection*” (Hamdi, 2017:21). Transmorfemizacija se odvija kao nulta transfonemizacija kada se reč jezika-davaoca u potpunosti uklapa u sistem jezika-primaoca. Primer ovakve adaptacije je reč persijskog porekla, naziv za minobacač هاؤن ili latinskog za turbinu تُوْرْبِيْن .

Kompromisna transfonemizacija može da predstavlja samo fazu do konačnog oblika potpune transfonemizacije koja predstavlja stranu reč adaptiranu u jeziku-primaocu i koja se sastoji od slobodne strane morfeme i nove arapske morfeme. Primer ovakvog termina bi mogao da bude izražen u pridev automatski (automatic): أُوْتُوْمَاتِيَّةُ / أُوْتُوْمَاتِيكِيَّةُ koji je nastao od engleske osnove *automat* i sufiksa *ic* pri čemu je došlo do gubljenja stranog sufiksa i dodavanja arapskog *iy* (a), ali koji se javlja i u obliku u kojem zadržava i svoju, englesku i dodaje arapsku morfemu. Ponekada strane reči mogu da grade množinu dodavanjem sufiksa za množinu arapskog jezika: مِيلِيْشِيَات .

Da bi se pozajmljena reč uklopila u arapski morfološki sistem, veoma je čest postupak prevođenja ovih pozajmljenica na već postojeće paradigme. O ovom postupku pisao je i Sibavajh: “The Arabs change those foreign words that are absolutely incongruous with their own, sometimes assimilating them into the structure of their words, and sometimes not” (Al-Qinai, 2000: 18). Istorijski posmatrano, raazličiti filolozi koji su se bavili pitanjem stranih reči u arapskom jeziku mogli su se podeliti u dve grupe: prvu koji su činili filolozi koji su se bavili deskripcijom različitih pojava u arapskom jeziku susreta sa drugim jezicima, i drugu, koju su činili filolozi koji su, uglavnom, motivisani očuvanjem čistote jezika, predlagali određene zakonitosti koje bi se primenjivale na reči iz stranih jezika. Prema deskriptivistima, pozajmljenice u arapskom, je moguće klasifikovati na sledeći način:

„1) those loanwords that were subjected to segmental alterations and were analogically modified to fit into Arabic word patterns;

2) those loanwords that were subjected to segmental alterations but, nonetheless, were not modified analogically;

3) those loanwords that were neither subjected to segmental alterations nor modified analogically“ (Al-Qinai, 2000: 19).

Preskriptivisti smatraju da reči stranog porekla treba da se uklope u postojeće paradigme u arapskom jeziku. Neke od njih su: فاعولٌ , فاعلٌ , فُعُولٌ , فِعْلَالٌ , مَفْعَلَةٌ , فَعْلَلَةٌ , فَعْلِيلٌ.

Ovim postupcima postiže se da mnoge pozajmljenice u arapskom mogu da:

1) imaju status zajedničkih imenica i budu određene ili neodređene, odnosno da nose određeni član ili da imaju nunaciju;

2) grade slomljenu množinu prema postojećim paradigmama u arapskom ili sufiksalsnu množinu;

3) dobiju sufiks za relativni pridev يَّةٌ / يٌّ ;

4) predstavljaju osnovu za derivaciju drugih reči.

Istraživanja na polju semantičkog pozajmljivanja stranih termina, pokazala su da je najveći uticaj engleskog jezika na arapski u oblastima kompjutera, tehnologije, politike, vojske i medicine. „The findings from research on semantics agree with a universal trend where most of loans are nominal. The domain of science and technology reflects a lexical gap in Arabic which explains why most loans fall under that domain. Media has been an essential source of introducing loans and this shows the role of media as a powerful means to reach out public. Semantic change of loanwords in Arabic can be characterized by restriction or narrowing“ (Hamdi, 2017: 23).

Pojava akronima u arapskom jeziku vezuje se za proces globalizacije i intenzivan uticaj engleskog jezika, a u manjoj meri, uglavnom u Maroku i francuskom. Akronimi predstavljaju deo inicijalizma, odnosno procesa nastanka reči od početnih slova nekog naziva, na primer NATO (North Atlantic Treaty Organization). Ponekada se uz početna slova ubacuju i druga slova koja se nalaze u sastavu datih reči radi lakšeg izgovora s obzirom na to da su akronimi često leksikalizovani. Akronime koji postoje u arapskom jeziku možemo podeliti na one koji su preuzeti iz stranog jezika, uglavnom iz engleskog i one koji su nastali od arapskih reči. Takođe, postoji i treća grupa koja je nastala prevođenjem cele sintagme sa arapskog na engleski, a akronim je nastao od engleskog prevoda. Na primer naziv za sirijsku novinsku agenciju: الوكالة العربية السورية للأنباء (al-Wikāla al-‘arabiyya al-sūriyya li al-’anbā’i) > Syrian Arab News Agency > SANA > سانا (SĀNĀ). U prvu grupu može da se svrsta termin radar (**R**adio **D**etecting and **R**anging) koji u arapskom ima oblik رادار (rādār). U drugu spada veoma mali broj akronima s obzirom na to da takva vrsta skraćivanja reči i celih nazivnih sintagmi nije karakteristična za arapski jezik. Jedan od njih je i حماس (Ḥamās) koji je nastao od naziva Islamski pokret otpora, حركة المقاومة الإسلامية (Ḥaraka al-muqāwama al-’islāmiyya).⁷⁷

⁷⁷ Više primera u radu dostupnom na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244017746710>.

U engleskoj vojnoj terminologiji akronimi su veoma česta pojava, a mnogi od njih imaju status internacionalizama poput termina radar ili laser (Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation). U arapskom jeziku se dati termini izgovaraju kao jedna reč, isto kao u engleskom.

Srodni akronimima, termini koji spadaju u alfabetizme su oni koji nastaju od početnih slova nekog naziva i izgovaraju se slovo po slovo, na primer naziv za ručni bacač raketa RPG (Rocket Propelled Grenade) u arapskom ima oblik آر بي جي ('Ār Bī Ġī).

Najveći broj vojnih akronima koji dolazi iz engleskog jezika, u formalnoj komunikaciji, je u upotrebi kao ceo naziv: MEDCOM (Medical Command) > امرية الطبابة ('Imriyya al-ṭibāba), PME (Professional Military Education) > التعليم العسكري المهني (al-Ta'lim al-'askariyy al-mihniyy), WMD (Weapons of Mass Destruction) > اسلحة دمار شامل ('Asliḥa damār šāmil).

8. Zaključak

U Dohi je 2013. godine održana 2. međunarodna konferencija o arapskom jeziku u saradnji sa UNESCO-m, Udruženjem arapskih univerziteta i Arapskim biroom za obrazovanje u zemljama Zaliva.⁷⁸ Mnogi učesnici konferencije, koji su došli iz čitavog arapskog sveta, su tom prilikom izrazili zabrinutost za budućnost arapskog jezika. Neki od njih su smatrali da je arapski ugrožen usled procesa globalizacije, kolonijalizma, ali i velikog uticaja stranih jezika, naročito engleskog, koji, pomešan sa arapskim, postaje sredstvo komunikacije među mladima, i takođe se doživljava kao jezik modernog i savremenog sveta. Neki od autora su smatrali da se arapski teško nosi sa savremenim tokovima jer njegovi govornici nisu razvili pravilan odnos prema jeziku kao vokalnog izrazu identiteta zahvaljujući dugom periodu provedenom pod vlašću kolonizatora, iz čega se razvio kompleks niže vrednosti. Pojedini učesnici su se bavili ispitivanjem učenja arapskog i na arapskom jeziku, i izneli su stav učenika različitih nivoa obrazovanja da arapski koji se koristi u učionici čini da se osećaju kao da su u vremeplovu koji ih vraća u daleku prošlost. Nekoliko godina kasnije, 2017. u zemljama Zaliva sprovedeno je istraživanje među mladima, starosti od 18 do 24 godine o upotrebi engleskog i arapskog jezika, koje je pokazalo da 68% ispitanika, što je za 12% više nego 2016. godine, češće koristi engleski nego savremeni arapski jezik (fusha) u svakodnevnoj komunikaciji.⁷⁹

Očuvanje integriteta jednog jezika veoma je kompleksan posao i neophodan je udružen rad različitih tela zaduženih za modernizaciju jezika i razvoj stručne terminologije.

Al-Asal i Smadi su na osnovu svog istraživanja o arabizaciji na dva Univerziteta u Jordanu, izveli preporuke o upotrebi arapskog kao jezika struke. Neke od njih su:

- potrebno je da arapski jezik bude sredstvo edukacije s obzirom na to da ona treba da odvija na maternjem jeziku;

- trebalo bi da se osnuje objedinjena banka informacija ili arapski centar za prevođenje u čiji rad bi se uključivali eksperti iz različitih oblasti i čiji zadatak bi bio da pomognu pri nalaženju arapskih ekvivalenata za nove naučne i tehničke termine;

- potrebno je da postoji stalna komunikacija među akademijama za arapski jezik koja bi doprinela boljoj saradnji i radu na unifikaciji i standardizaciji arapske stručne terminologije;

- da bi se u potpunosti savladao jezik pojedine struke potrebna je izloženost datom terminosistemu „na terenu“, a pre toga i dobro poznavanje različitih karakteristika datog jezika stuke naučenih „u učionici“ (Al-Asal, Smadi, 2012: 32-33).

Pored njihovih predloga za unapređenje razvoja terminologije postoje slične preporuke različitih stručnjaka, iz arapskog i nearapskog sveta. Detaljne su preporuke Al-fraihata koji smatra da bi se njihovom primenom postiglo optimalno stanje na polju arapske stručne terminologije:

- osnivanje arapske terminološke mreže (Arab Term Net) koji bi funkcionisao po uzoru na Evropsku ekonomsku zajednicu (kasnije Evropska Zajednica, odnosno Evropska Unija) koja ima

⁷⁸ O Konferenciji i različitim stavovima učesnika u: <https://www.thenational.ae/uae/heritage/alarm-bells-over-future-of-arabic-language-1.653146>

⁷⁹ Informacija preuzeta sa internet portala: <https://en.qantara.de/content/the-uncertain-future-of-modern-standard-arabic-a-language-in-decline>.

potpuno digitalizovane terminološke sisteme koji su dostupni svakom pravnom ili fizičkom licu ili organizaciji;

- usvajanje projekta nacionalnog planiranja kojim bi se jasno definisale metode za modernizaciju naučne terminologije;

- terminološki rad bi, između ostalog, trebalo da obuhvata rad na razvoju terminologije kao nauke i obrazovanje stručnjaka, da doprinosi bogaćenju bibliotečkih fondova stručnom literaturom, rečnicima stručnih termina i da, koristeći sredstva masovnih medija, utiče na širenje termina;

- arabizacija nauke i tehnologije;

- korišćenje iskustava međunarodnih tehnoloških škola;

- upotreba savremene tehnologije i modernih kompjuterskih sistema;

- osnivanje centralne prevodilačke i izdavačke asocijacije;

- pružanje finansijske i moralne podrške institucijama i pojedincima, koji se bave prevodjenjem i razvojem terminologija, bi doprinelo poboljšanju kvaliteta rada (Al-fraihat, 2017: 17-18).

Nakon analize mnogih mišljenja o omogućavanju arapskom jeziku da napravi prve korake ka tome da postane jezik savremene nauke, postavlja se pitanje obrazovanja na maternjem jeziku, koje je preporuka i UNESCO-a, s obzirom na to da književni, odnosno, savremeni arapski jezik nije maternji jezik Arapa. U velikom broju terminosistema, poput vojnog, uviđa se postojanje različitih skupova termina i jezika struke koji se koriste u različitim situacijama: jezik u pisanoj, službenoj komunikaciji i jezik u usmenoj vojnoj komunikaciji. Takođe, usled specifične sociolingvističke situacije, postoji određeni broj termina koji je u upotrebi samo u nekim zemljama arapskog govornog područja. Ovakva situacija može se pripisati različitim uticajima stranih faktora i kolonizacije, odnosno, podele na sferu francuskog i sferu engleskog uticaja, ali i nedovoljnoj saradnji brojnih nadležnih institucija iz različitih zemalja.

Koordinacioni biro za arabizaciju, kao institucija od velikog značaja za standardizaciju i širenje termina nije uvek u mogućnosti da efikasno reaguje i stoga rezultati njegovog rada nisu uočljivi u dovoljnoj meri. Prilikom razgovora sa prisutnima nakon predavanja „Iskustva Maroka u upravljanju višejezičnošću“ održanog 25. oktobra 2019. godine na Filološkom fakultetu u Beogradu, profesor Mohamed El Medlaoui je, upitan za ulogu Koordinacionog biroa, izjavio da nema koristi (ليست له فائدة,).

Ipak, poslednjih godina, zahvaljujući dostupnosti stručne literature, različitih časopisa, brojnih radova i terminoloških rečnika onlajn, olakšan je posao istraživačima i prevodnicima, i proces arabizacije na nivou visokoškolskih ustanova može znatno lakše da se sprovodi.

Jezik vojne struke je jezik specifične organizacije sa izraženim hijerarhijskim ustrojstvom. Dobro poznavanje ovog terminološkog sistema podrazumeva i mnoga tehnička, biološka i hemijska znanja i stoga je veoma značajno interdisciplinarno obrazovanje učenika i studenata vojnih škola i akademija, kao i prevodilaca.

Istraživanje vojne literature pokazalo je da savremenu vojnu terminologiju u velikoj meri čine kalkovi i da je jezik koji je izvršio najveći uticaj na formiranje vojnih neologizama engleski, o čemu svedoče i anglicizmi. Uvid u veoma mali broj izvora neformalne vojne komunikacije pokazao je da su anglicizmi u takvoj komunikaciji zastupljeniji nego u formalnoj, naročito pisanoj, i da je upotreba francuskog jezika među pripadnicima vojske zemalja koje su bile pod francuskom kolonijalnom vlašću veoma izražena. Veličina arapskog govornog područja i uticaji različitih stranih vojnih sila kako kroz istoriju, tako i u savremeno doba, dovela je do formiranja dubletnih oblika pojedinih vojnih termina.

Interesovanje za standardizaciju vojnih termina u arapskom jeziku najizraženije je u Jordanu gde Akademija za arapski jezik intenzivno radi na sastavljanju rečnika vojnih termina iz različitih vojnih oblasti, a takođe se radi i na obučavanju studenata jordanske Vojne akademije za prevođenje stručnih tekstova sa engleskog na arapski i sa arapskog na engleski. Da bi se obučio kvalitetan stručni kadar, sprovedena su istraživanja prevodilačkog rada ovih studenata i autori istraživanja su predložili sledeće mere koje bi imale dvostruki cilj, izgradnju lojalnog odnosa prema sopstvenoj naciji i unapređenje znanja jezika vojne struke:

- da se u udžbenike za učenje engleskog jezika unesu i vojni tekstovi i to na svim nivoima obrazovanja;

- osnovna vojna obuka studenata svih profila na jordanskim univerzitetima;

- kurs vojnog prevođenja na studijama engleskog jezika;

- razvijanje interdisciplinarnog pristupa u obrazovanju vojnih prevodilaca;

- bolja saradnja između Vojne akademije u Jordanu i jordanskih univerziteta (Alshehab, 2013: 67).

Razvoju standardizovane i unifikovane, ali i primenjive vojne terminologije u velikoj meri mogu da doprinesu adekvatno obrazovani pripadnici vojnih snaga, kao i stručni prevodioci koji bi, zahvaljujući svom praktičnom radu, uticali na sastavljanje adekvatnih rečnika.

S obzirom na to da se arapski jezik nije razvio kao jezik savremene nauke na šta je u velikoj meri uticala i nemogućnost imenovanja savremenih tehničkih dostignuća, veoma je važan budući rad na stručnoj terminologiji, a time i na terminologiji vojne struke i to na dva nivoa, nacionalnom i panarapskom. Proučavanju vojne terminologije neophodno je dodati dimenziju interdisciplinarnosti čime bi se postiglo da tvorba novih termina, adaptacija stranih, njihova unifikacija i standardizacija ne bi bile samo na jezičkim institucijama, već i na stručnjacima različitih vojnih i tehničkih oblasti. Rezultati njihove kvalitetne i dobro organizovane saradnje bi doprineli smanjenju broja dubletnih i multipletnih oblika i omogućavanju da veći broj vojnih termina stekne status pravog stručnog izraza, bliskog ili istovetnog savršenom terminu.

Literatura

1. Al-‘Anāswa, M. (s. a.). Tawḥīd al-muṣṭalahāt. *Al-Luġa al-‘arabiyya*, 11/1, 347-358.
2. Al-Asal, M. S., Smadi, O. M. (2012). Arabicization and Arabic Expanding Techniques Used in Science Lectures in Two Arab Universities. *Asian Perspectives in the Arts and Humanities*, 2:1, 15-38.
3. Al-Athwary, A. (2017). The Phonotactic Adaptation of English Loanwords in Arabic. *Arab World English Journal (AWEJ)*, 8/3, 392-406. Preuzeto sa <https://awej.org/images/AllIssues/Volume8/Volume8number3September/25.pdf>.
4. Albader, Y. B. (2017). Polysemy and Semantic Change in the Arabic Language and Dialects. *Zeitschrift für Arabische Linguistic*, 66, 71-99.
5. Albirini, A. (2016). *Modern Arabic sociolinguistics: diglossia, variation, codeswitching, attitudes and identity*. New York: Routledge.
6. Alshehab, M. (2013). The Impact of Language Planning, Terminology Planning, and Arabicization, on Military Terminology Planning and Translation. *Research on Humanities and Social Sciences*, 3/16, 62-71.
7. Altakhaineh, A. R. M. (2017). The Linguistic Features of Acronyms in Arabic. *SAGE Open*, October-December, 1-14. Preuzeto sa <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244017746710>
8. ‘Amīn, M. F. (2006). *Mawsū‘a ‘anwā’ al-ḥurūb*. Dimašq: al-‘Awā’il.
9. ‘Awad, S. (2008). *Mu‘ġam al-muṣṭalahāt al-‘askariyya*. ‘Ammān: Dār ‘asāma.
10. Badry, F., Willoughby, J. (2016). *Higher Education Revolutions in the Gulf: Globalization and institutional viability*. New York: Routledge.
11. Bahumaid, S. A. (1992) Terminological Problems in Arabic In. R. Beaugrande, A. Shunnaq, M. H. Heliel (ed), *Language, Discourse and Translation in the West and Middle East* (p.132-140). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
12. Baker, M. (1987). Review of Methods Used for Coining New Terms in Arabic. *Meta: journal des traducteurs (Montreal)*, 32/2, 186-188.
13. Benkharafa, M. (2013). The Present Situation of the Arabic Language and the Arab World Commitment to Arabization. *Theory and Practice in Language Studies*, 3/2, 201-208. Preuzeto sa <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol03/02/01.pdf>.
14. Božović, S. (2017). *Englesko-srpski vojni rečnik*. Beograd: Medijski centar Odbrana.
15. Bugarski, R. (2003). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa.
16. Bugarski, R. (2007). *Lingvistika u primeni*. Beograd: Čigoja štampa.

17. Būlahiyya, S. (2016). Tawlīd al-muṣṭalahāt fī al-luġa al-ʿarabiyya. Preuzeto sa https://www.researchgate.net/publication/339310576_twlyd_almstlhat_fy_allght_alrbyt.
18. Cabré, T. M. (1999). *Terminology: Theory, Methods and Applications*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
19. Campo, Á. (2012). *The Reception of Eugen Wüster's Work and the Development of Terminology* (neobjavljena doktorska disertacija). Univerzitet u Montrealu. Preuzeto sa https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/bitstream/handle/1866/9198/Campo_Angela_2012_these.pdf.
20. Chejne, A. G. (1969). *The Arabic Language: Its Role in History*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
21. Coffman, J. (1996) Current Issues in Higher Education in the Arab World, 15-17. Preuzeto sa https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiV-pLY5L_pAhWslYsKHdmVAzgQFjAAegQIARAB&url=https%3A%2F%2Fjournals.bc.edu%2Findex.php%2Fihe%2Farticle%2Fdownload%2F6195%2F5433%2F0&usg=AOvVaw0V_ga69dEZyPclzEJrSlu-
22. Condurache, D. (2007). The features of military communication. – rad namenjen obuci pripadnika vojske, bez obeleženih strana. Dostupno preko: <http://www.armyacademy.ro/biblioteca/anuare/2007/a62.pdf>.
23. Ćorić, B. (1996), Kratka verzija termina In N. Vinaver (ur.) *Standardizacija terminologije* (str. 53-55). Beograd: SANU.
24. Darwish, A. (2009). *Terminology and Translation: A Phonological-Semantic Approach to Arabic Terminology*. Melbourne: Writescope Pty Ltd.
25. Defence Language Institute Foreign Language Center (s.a). *Qāmūs al-muṣṭalahāt al-ʿaskariyya*.
26. Dragičević, R. (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
27. Drozdik, L. (2000). Innovative Elements in the 19th Century Arabic Lexicon. *Asian and African Studies* 9, 187-212. Preuzeto sa https://www.sav.sk/journals/uploads/080610296_Drozd%C3%ADk.pdf.
28. Đorić-Francuski, B. (2009). Površinsko prevođenje kao jedan od načina hibridizacije srpskog i odomaćivanja anglosrpskog jezika. *Anali Filološkog fakulteta*, 21, 261-276.
29. Ellili-Cherif, M., Alkhateeb, H. (2015). College Students' Attitude toward the Medium of Instruction: Arabic versus English Dilemma. *Universal Journal of Educational Research*, 3, 207-213.
30. Elmgrab, R. A. (2011). Methods of Creating and Introducing New Terms in Arabic In *IPEDR - International Proceedings of Economics Development and Research*, 26, *Proceedings of 2011 International Conference on Languages, Literature and Linguistics* (p. 491-500) Singapore: IACSIT Press.
31. Elmgrab, R. A. (2016) The Creation of Terminology in Arabic. *American International Journal of Contemporary Research*, 6, 75-85.

32. Emery, P. (1983). Towards the creation of unified scientific terminology in Arabic. In B. Snell (ed), *Term Banks for Tomorrow's world* (p. 84–88). London: Aslib.
33. Al-Fraihat, G. (2017). Computerization and Standardization of Arabic Scientific Terminology. In *The European Conference on Language Learning 2017: Official Conference Proceedings*. Preuzeto sa http://25qt511nswfi49iayd31ch80-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/papers/ecll2017/ECLL2017_37643.pdf.
34. Gaćinović, R. 2014. Društvena uloga vojske u izgradnji bezbednosti države. *Vojno delo*, 2/2014, 129-144.
35. Ghazala, H. S. (2013). Arabization Revisited in the Tird Millenium. *Arab World English Journal (AWEJ)*, 2, 25-41. Preuzeto sa <https://awej.org/images/AllIssues/Specialissues/Translation2/2.pdf>.
36. Gortan-Premk, D. (1997). *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
37. Hafizović, M. D. (1990). *Lingvističko djelo Ibrahima Anisa (neobjavljena magistarska teza)*, Beograd.
38. Ḥamādī, M. D, Wasā'il waḍ' al-muṣṭalaḥ al-'ilmiyy fī al-'Irāq. *Mağalla mağma' al-luğa al-'arabiyya bi Dimašq*, 75/3, § 571-584.
39. Al-Ḥamdānī, Ḥ. (2010). *al-'I'lām al-ḥarbiyy wa al-'askariyy*. 'Ammān: Dār 'asāma.
40. Hamdi, S. (2017). Lexical Borrowing in Arabic and the Role of Ortography. *International Journal of Language and Linguistics*, 4, 17-32.
41. Hanaqtah, M. F. (2019). Translation of Political Neologisms Coined by Politicians; Issues and Strategies, *Journal of Social Sciences*, 8, 157- 168. Preuzeto sa https://www.researchgate.net/publication/330612084_Translation_of_Political_Neologisms_Coi ned_by_Politicians_Issues_and_Strategies.
42. Heath, J. (2013). *From Code Switching To Borrowing: A Case Study of Moroccan Arabic*. Oxon, New York: Routledge.
43. Ḥisāra, M. M. (2014). *'Ilm al-muṣṭalaḥ wa ṭarā'iq waḍ' al-muṣṭalaḥāt fī al-'arabiyya*, Dimašq, Bayrūt: Dār al-fikr.
44. Hurani, A. (2016). *Istorija arapskih naroda*. Beograd: Clio.
45. Ignjatijević, M. (2018). *Značaj izgradnje interoperabilnosti Vojske Srbije za učestvovanje u multinacionalnim operacijama*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku. Preuzeto sa http://www.bezbednost.org/upload/document/znacaj_izgradnje_interoperabilnosti_vojske_srbije_.pdf.
46. Janković, S. (1975). Polovi diglosije u arapskom, *POF*, XXV (1975), 183-200.
47. Jovanović, V. (2015). *Srpska vojna leksika i terminologija*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.

48. Al-Kaabi, R. C. S. (s.a.). Translating English Military Neologisms into Arabic. Department of Translation, College of Arts, Iraq. Preuzeto sa <https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=68335>.
49. Kageura, K. (2002). *The Dynamics of Terminology: A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
50. Kampanini, M. (2011). *Istorija Srednjeg istoka*. Beograd: Clio.
46. Khafagy, M. T. (1979). Efforts at Unifying Arabic Terminology. *Leben de Sprachen: Zeitschrift für Fremde Sprachen in Wissenschaft und Praxis* 24.
47. Klajn, I. (1971). *Uticaji engleskog jezika u italijanskom*. Beograd: Filološki fakultet.
48. Kočote, I., Smirnova, T. (2016). Aspects of military-related tekst translation from English into Latvian. In *International Conference Meaning in Translation: Illusion of Precision, MTIP2016*, pp. 107-113.
49. Kingscott, G. (1998). Tribute to the founder of terminology In *Language Today, no11*, Nottingham: Language Publications.
50. Lağna tawhīd al-muṣṭalahāt al-‘askariyya li al-ğuyūš al-‘arabiyya (1970). *al-Mu‘ağam al-‘askariyy al-muwahħhid*. al-Qāhira: Dār al-ma‘ārif.
51. Al-Ma’ani, M. (2000). *The Problematics of Technical Translation into Arabic: The Case of the Royal Air Force of Oman* (unpublished doctoral dissertation). Preuzeto sa http://cdn-cms.f-static.com/uploads/86199/normal_57d18697b0fa0.pdf.
52. Al-Ma’ani, M. (2011). Cultural Aspects of Arabisation: Past and Present. *Journal of Arts and Social Sciences*, 2, 21-30.
53. Mali, Ivana. (2013). *Kompjuterska terminologija u arapskom jeziku*. Beograd (neobjavljena doktorska disertacija).
54. Al-Marīnī, ‘Abd al-Ḥaqq. (1997). *Al-Ğayš al-mağribiyy ‘abra tārīh*. al-Ribāt: Al-Muṭabba’ al-ma‘ārif al-ğadāda.
55. Miftāh, R. (2012) - tarğama. *Fann al-ħarb*. al-Qāhira: Wikāla al-ṣahāfa al-‘arabiyya (Nāširūn).
56. Mihaljević, M. (2017). Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj. In, V. Jovanović, P. Piper (ed). *Naučni skup: Slovenska terminologija danas* (str. 383-403), Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
57. Millett, A. R., Murray, W. (2010). *Military Effectiveness 1-3*. Cambridge: Cambridge University Press.
58. Ministarstvo narodne odbrane (1952). *Engleski vojni rečnik: englesko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko- engleski sa vojnim skraćenicama*.
59. Mitrović, A. (1982). Arapski jezik u lingvističkom i književnom delu Mahmuda Tajmura. *Anali Filološkofakulteta*, 14, 349- 383.

60. Mohamed, J. M. G. (2015). Productivity of the Arabic Suffix –iyya: Implications for Translation and Modernization of Vocabulary. *AWEJ - Arab World English Journal*, 4, 234- 252.
61. Mostafa, N. A. (2015). The Modernization of Egypt in the Nineteenth Century: A Comparison with Japanese Case, 110-120. Preuzeto sa https://www.academia.edu/39756925/A_Student_Essay_The_Modernization_of_Egypt_in_the_Nineteenth_Century_A_Comparison_with_the_Japanese_Case.
62. Muftić, T. (2004). *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: El-Kalem.
63. Mugaddam, A. H., Abdelhay, A. K., Eljack, N. (2016). Arabicising Arabicization: Khartoum Arabic Language Academy. *Journal of North African Studies* 1, 1-53. Preuzeto sa https://www.researchgate.net/publication/272695759_Arabicising_Arabicization_Khartoum_Arabic_Language_Academy.
64. Novosielski, W, Naumović, M. (2004). *Englesko-srpski i srpsko-engleski vojni džepni rečnik*. Beograd: Draganić.
65. Pollack, K. M. (2002). *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
66. Popović, M., Četniković, M. (1973). *Englesko-srpskohrvatski vojni rečnik*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
67. Prčić, T. (2005). *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
68. Procházka, S. (2014). Turkish Loanwords. *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*.L. Edzard, R. de Jong (ed). Brill Online. Preuzeto sa <http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-arabic-language-and-linguistics>.
69. Al-Qāsimī, ‘A (2008). *‘Ilm al-muṣṭalah: ‘ussusuh al-naẓariyya wa taṭbīqātuh al-‘ilmiyya*. Bayrūt: Maktaba Lubnān Nāširūn.
70. al-Qinai, J. B. S. (2000). Morphonemics of Loanwords in Arabic. *Studies in the Linguistic Sciences*, 30:2, 1-26.
71. Ranđelović, A. (2016). *Jezikoslovna terminologija kod Srba u 19. veku*. Beograd (neobjavljena doktorska disertacija).
72. *Rečnik srpkohrvatskog književnog jezika*, 1-6 (1967-1976). Novi Sad, Zagreb: Matica srpska.
73. Rey, A. (1995). *Essays on terminology*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
74. Al-Saadat, A. I., Al-Shabab, O. S. (2005). English, the Language of Super Power, and arabization in Saudia Arabia, *Arabization of Arabia*, 20:8, 9-25.
75. Salibi, K. S.(2005). *A House of Many Mansions: A History of Lebanon Reconsidered*. London, New York: I. B. Tauris.
76. Al-Sayyid, ‘A. M. F. (s.a.). Qāmūs ‘arabiyy ‘inglīziyy li al-muṣṭalahāt bi al-mağāl al-‘askariyy. Preuzet sa https://archive.org/details/qamos_askri/mode/2up.

77. Al-Shibiel, A. O. (2017). Arabization and Its Effect on the Arabic Language. *Journal of Language Teaching and Research*, 8/3, 469-475.
78. Sieny, M. E. (1985). Scientific Terminology in the Arab World: Production, Coordination and Dissemination. *Meta: Journal des traducteurs*, 30/2, 155-160.
79. Sieny, M. E. (1987, 1988). Pan-Arab and international cooperation in technical terminology In Picken, C. (ed.) *Translating and the Computer*, 9, *Proceedings of a conference held on 12-13 November 1987* (p. 167-179). London: Aslib.
80. Stetkevych, J. (1970), *The Modern Arabic Literary Language: Lexical and Stylistic Developments*, Chicago, London: The University of Chicago Press.
81. Spencer, J. (2016). *What is Army doctrine?* Preuzeto sa <https://mwi.usma.edu/what-is-army-doctrine>.
76. Subich, V. G., Al-foadi, R. A., Mingazova, G. N., Zakirov, R. R. (2017). Ways of creating Arabic Scientific Terminology. *Revista Publicando*, 4:13, 866-875.
79. Šāf'ī, 'A. (2014). *al-Ḥarb al-bariyya*. al-Ġīza: Dār Ṭayyiba li al-Ṭibā'a.
77. Šahīd, A. W. *Taṭawwur al-muṣṭalaḥ al-'ilmiyy al-'arabiyy fī mağma' al-luġa al-'arabiyya bi Dimašq*, 445-462. Preuzeto sa <http://www.reefnet.gov.sy/booksproject/mojama/77/77-3/2.pdf>.
78. Škaljić, A. (1979). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
79. Špirić, N. (1971). *Srpskohrvatsko – arapski vazduhoplovni stručni priručnik – rečnik*. Vazduhoplovna vojna akademija.
80. Špirić, N. (1971). *Srpskohrvatsko arapski rečnik za školovanje pripadnika RM arapskih zemalja pri MSTŠ*. Pula: Mornaričkotehnički školski centar.
81. Ṭāhir, 'A. Ḥ. (1986). *'Asliḥa al-qarn al-'iṣrīn*. Bayrūt: al-Mu'assasa al-'arabiyya li al-dirasāt wa al-našr.
82. Tanasković, Darko, 1982. *Arapski jezik u savremenom Tunisu (diglosija i bilingvizam)*. Beograd: Filološki fakultet.
83. Tanasković, D., Mitrović, A. (2005). *Gramatika arapskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
84. Torlakova, L. (2008). The notion *weapon* in arabic idioms. *Journal of Arabic and Islamic Studies*, 8, 125–141. Preuzeto sa http://www.uib.no/jais/docs/vol8/v8_9_Torlakova_125-141.pdf.
85. Vinaver, N. (1986). *Terminološki pregled*, Beograd: Prevodilac.
86. Zack, L. (2016). Arabic Language Guides Written for the British Army during the British Occupation of Egypt, 1882-1922. In D. Schmidt-Brücken, S. Schuster, M. Wienberg (Ed.), *Aspects of (post)colonial linguistics: Current perspectives and new approaches* (pp. 1-26). (Koloniale und Postkoloniale Linguistik=Colonial and Postcolonial Linguistics; No. 9). Berlin: Walter de Gruyter.

87. Zarnikhi, A. (2016). *Towards a Systematic Model for Terminology Planning*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
88. Zarzar, N. (2017). Towards a standardized technical Arabic: can arabterm rise to the challenges? *Linguistic Applied*, 6, 40-48.
89. Zurīq, 'I. S. M. (s. a.). *al-Qāmūs al-faniyy al-'askariyy al-ḥadīṭ, 'ingīlīziyy-'arabiyy, 'arabiyy-ingīlīziyy*.

Internet stranice po redosledu javljanja u radu:

http://www.infoterm.info/about_us/history_of_infoterm.php

<http://www.arabacademy.gov.sy/ar/page11489/%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%A3%D8%B3%D9%8A%D8%B3>

<https://kingfaisalprize.org/arabic-language-academy-in-cairo-2/>

<https://kingfaisalprize.org/about-kfip/>

<http://www.iraqacademy.iq>

<https://eu9.fastcast4u.com/proxy/arabicla?mp=/stream>

<https://kingfaisalprize.org/ar/arabic-language-academy-of-jordan/>

<http://www.arabicac.com/>

<http://www.alashj.ae/>

<http://www.arabization.org.ma/>

<http://www.alecso.org/newsite/alecso-about/2015-04-01-12-43-08.html>

<http://www.alecso.org/en/sectors/encyclopedia.html>

<https://www.arado.org/Publications.aspx>

<http://www.aoad.org/index.htm>

<http://oapecorg.org/ar/Home/About-Us/History>

<http://www.kisr.edu.kw/ar/discover-kisr/about-us/>

<http://www.ldlp-dictionary.com/shop>

<http://www.maroc.ma/ar>

<https://www.effatuniversity.edu.sa>

<https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20120530195818997>

https://www.researchgate.net/publication/282110464_College_Students'_Attitude_toward_the_Medium_of_Instruction_Arabic_versus_English_Dilemma

https://www.majma.org.jo/?page_id=137

<http://www.ahram.org.eg/NewsQ/483417.aspx>

<https://research.un.org/en/un-resources/>

<http://asrenorg.net/eage2015/sites/default/files/files/7%20Lina.pdf>

https://www.univaasa.fi/en/sites/terminology/glossaries/term_banks/

<https://basm.kacst.edu.sa/Pages/default.aspx>

<https://www.awej.org/index.php>

<https://hamas.ps/ar/>

http://www.smesta.mod.gov.rs/formati_vojne_prepiske/o_stilu_vojne_prepiske.54.html

<https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/language-military-official-terminology>

<https://www.mepc.org/egyptian-military-part-one-ottomans-through-sadat>

<https://www.elfagr.com/3295252>

<https://www.al-sharq.com/article/17/04/2016/>

<https://www.youm7.com/story/2017/10/12/>

<http://www.mod.gov.sy/index.php?node=110#>

<https://www.majma.org.jo/?p=4568%2520>

<http://theconversation.com/how-the-british-military-became-a-champion-for-language-learning-60000>

<http://www.dliflc.edu/>

<https://www.da.mod.uk/colleges-and-schools/defence-centre-for-languages-and-culture>

<http://www.almusallh.ly/ar/>

<http://www.arabdefencejournal.com/newdesign/index.php>

http://www.smesta.mod.gov.rs/o_projektu_pelt.2.html

<http://www.smesta.mod.gov.rs/pretraga.1.html>

<https://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/drf.htm>

https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_141_Arab_Defence.pdf

<https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-proizvodnji-i-prometu-naoruzanja-i-vojne-opreme-republike-srbije.html>

<https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>

<https://www.aei.org/special-features/armies-of-sand-exploring-arab-military-effectiveness/>

http://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/generalstab/uprava-za-obuku-i-doktrinu

<https://mwi.usma.edu/wp-content/uploads/2016/03/Doctrine.jpg>

<https://ar.wikipedia.org/>

<https://www.academia.edu/>

<https://ar-ar.facebook.com/Forces.Armees.Royales/>

<https://www.thenational.ae/uae/heritage/alarm-bells-over-future-of-arabic-language-1.653146>

<https://en.qantara.de/content/the-uncertain-future-of-modern-standard-arabic-a-language-in-decline>

Prilozi

Prilog A

رتب الضباط في القوات البرية									
الرتب الرسمية									
ملازم	ملازم أول	نقيب	رائد	مقدم	عقيد	عميد	لواء	فريق	فريق أول
الرتب الإدارية									
الرتب القتالية									

Slika 3 Vojni činovi oružanih snaga Saudijske Arabije. Preuzeto sa: <https://www.almuheet.net/24002/>.

Prilog B

درجات الجنود وضباط الصف بالجيش المغربي											
المرتبة	جندي	جندي أول	عريف	عريف أول	رقيب	رقيب أول	رقيب قائد	مساعد	مساعد أول		
بدونشارة											
درجات الضباط بالجيش المغربي											
المرتبة	ملازم	ملازم أول	نقيب	رائد	مقدم	عقيد	عميد	لواء	فريق	فريق أول	مرشال

Slika 4 Vojni činovi oružanih snaga Kraljevine Maroka. preuzeto sa: http://www-farmaroc.blogspot.com/2015/05/blog-post_11.html

Prilog C

رتب ضباط الجيش المصري										
ملازم	ملازم أول	نقيب	رائد	مقدم	عقيد	عميد	لواء	فريق	فريق أول	مشير*
يعلق نجمة علي الكتافة	يعلق نجمتين علي الكتافة	يعلق ثلاثة نجوم علي الكتافة	يعلق نسر علي الكتافة	يعلق نسر ونجمة علي الكتافة	يعلق نسر ونجمتين علي الكتافة	يعلق نسر وثلاثة نجوم علي الكتافة	يعلق نسر وسيفين متقاطعين علي الكتافة	يعلق نسر وسيفين متقاطعين ونجمة علي الكتافة	يعلق نسر وسيفين متقاطعين ونجمتين علي الكتافة	يعلق نسر وسيفين متقاطعين ونجمة علي الكتافة
										

* هي أرفع الرتب العسكرية المصرية، ويحملها وزير الدفاع والقائد العام للقوات المسلحة.

Slika 5 Vojni činovi oružanih snaga Egipta. Preuzeto sa: <https://www.almusallh.ly/ar/thoughts/360-vol-39-58>

Prilog D

شكل رقم 5

BASIC MILITARY SYMBOLS AND SIZE			
Symbol		Size	
	Infantry مشاة	XXXX	Army جيش
	Armour مدرعات	XXX	Corps فيلق
	Artillery مدفعية	XX	Division فرقة
	Airborne قوات محمولة جوا	X	Brigade لواء
Modifier Symbol			
	Mechanized Infantry مشاة ميكانيكي		Regiment فوج
	Airborne Artillery مدفعية محمولة جوا		Battalion كتيبة
	Airborne Infantry مشاة محمولة جوا	I	Company سرية

Slika 6 Vojni simboli. Preuzeto sa: https://atef.helals.net/mental_responses/defeat_and_victory/guide.htm

Biografija autora

Jelena Babić rođena je 14. maja 1985. godine u Somboru gde je završila osnovnu školu i Gimnaziju „Veljko Petrović“. Godine 2004. upisala se na Katedru za orijentalistiku Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu – Grupa za arapski jezik i književnost. Nakon diplomiranja 2008. godine nastavlja školovanje na diplomskim akademskim studijama – master na istom Fakultetu. Marta 2010. godine odbranila je master rad pod naslovom „Glagolska rečenica stanja i njeni ekvivalenti u srpskom jeziku“. Školske 2009/2010. godine upisala se na studijski program doktorskih akademskih studija, modul Jezik, smer Nauka o jeziku.

Tokom školske 2009/2010. godine Jelena Babić bila je angažovana u nastavi na Grupi za arapski jezik po ugovoru o angažovanju za izvođenje vežbanja, a 24. decembra 2010. godine izabrana je u zvanje asistenta za užu naučnu oblast Arabistika, predmet Arapski jezik i književnost, na Katedri za orijentalistiku. Januara 2018. godine izabrana je u zvanje višeg lektora za užu naučnu oblast Arabistika, predmet Arapski jezik, na Katedri za orijentalistiku. Učestvuje u izvođenju vežbanja sledećih predmeta: Morfologija arapskog jezika 1, Morfologija arapskog jezika 2, Fonetika arapskog jezika 1, Fonetika arapskog jezika 2, Morfosintaksa arapskog jezika 1 i Morfosintaksa arapskog jezika 2.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора ЈЕЛЕНА БАБИЋ

Број досијеа 08170/Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

ВОЈНА ТЕРМИНОЛОГИЈА У АРАПСКОМ ЈЕЗИКУ

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 2020.

Jelena Babic

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора ЈЕЛЕНА БАБИЋ

Број досијеа 08170/Д

Студијски програм Језик, књижевност, култура

Наслов рада ВОЈНА ТЕРМИНОЛОГИЈА У АРАПСКОМ ЈЕЗИКУ

Ментор Проф. др Анђелка Митровић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 2020.

Јелена Бабић

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ВОЈНА ТЕРМИНОЛОГИЈА У АРАПСКОМ ЈЕЗИКУ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 2020.

Jelenc Babic

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.